T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

AMASYA'DA DİNÎ MUSİKÎ GELENEĞİ

Eren KÖKSAL
2501120364

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ

İstanbul 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

AMASYA'DA DİNÎ MÛSİKÎ GELENEĞİ

Eren KÖKSAL
2501120364

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ

İstanbul 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Eren KÖKSAL	**Numarası**	:	2501120364
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İslam Tarihi ve Sanatları	**Danışmanı**	:	Yrd. Doç. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ
Tez Savunma Tarihi	:	21.12.2015	**Saati**	:	10:00
Tez Başlığı	:	"AMASYA'DA DİNİ MÛSİKÎ GELENEĞİ."			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET HAKKI TURABİ		Kabul
2- YRD. DOÇ. DR. UBEYDULLAH SEZİKLİ		kabul
3- YRD. DOÇ. DR. ERHAN ÖZDEN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. İLYAS TOPSAKAL		
2- DOÇ. DR. FERDİ KOÇ		

Amasya’da Dinî Mûsikî Geleneği

Eren KÖKSAL

ÖZ

Bu çalışmada Amasya’nın kültürel ve mûsikî yaşamı bağlamında, Dinî Mûsikî geleneği incelenmiştir. Amasya’da kaybolmaya yüz tutmuş dinî mûsikî eserleri derlenerek notaya alınmıştır. Daha önceden derlenmiş olan dinî mûsikî eserlerinin tespiti yapılmış ve kayıt altına alınmıştır. Dinî mûsikî formlarının yöresel icra şekilleri belirlenmiş ve kaydedilmiştir. Günümüze kadar Amasya’da yaşamış ve halen yaşamakta olan bazı mûsikîşinasların tespiti yapılmış, bu kişilere ait eserler gün yüzüne çıkarılmıştır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezimizin giriş bölümünde Amasya şehrinin kültürel birikimi, tarihsel gelişim süreci ve şehir mûsikîsi kültürünün oluşum süreci ve varlığı genel hatlarıyla incelenmiştir. Birinci bölümde Amasya’daki dinî mûsikî kültürü, yöresel icra usûlleri, şehirde faaliyet göstermiş tarîkatların dinî mûsikî yaşamına katkıları ele alınmıştır. İkinci bölümde şehirde yaşamış bazı dinî mûsikî üstadları tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde ise Amasya’da kayıt altına alınmış ilahiler notaya alınarak yayınlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Dinî Mûsikî, İlahi, Mûsikîşinas, İmam, Tekke, Tasavvuf

The Religious Music Tradition in Amasya

Eren KÖKSAL

ABSTRACT

In this study the religious music tratidion of the city of Amasya is analyzed in the context of cultural and musical life of the city. The works of religious music that have begun to dissappear are compiled and taken into notation. The ones compiled before are determined and recorded. Regional practises of religious musical forms are found out and recorded. Some of the musicians lived in Amasya up to today are determined and some of their works are brought to light.

This study consists of an entry and three sections. In the entry; the cultural heritage and the historical development of the city and also formation process of the culture of city music and its existence in Amasya are examined in general terms. In the first section; the religious music culture, regional practises and the contributions of the sufi orders to the religious music life in the city are gone through. In the second section some masters of religious music are introduced and in the last section hymns recorded in the city are notated and published.

Keywords: Amasya, Religious Music, Hymn, Musician, Imam, Dervish Lodge, Sufism

ÖNSÖZ

Köklü mûsikî geleneğine sahip şehirlerimizden biri olan Amasya'nın dinî mûsikî kültürü hakkında yaptığımız bu çalışmanın Amasya'da tarihten günümüze kadar uzanan dinî mûsikî kültürünü kayıt altına alarak unutulmaya yüz tutmuş olan eserlerin unutulmasını engellemek ve bu tarihî kültür mirasını koruma altına almak amaçlanmıştır. Bu bağlamda tezimiz Amasya'daki dinî mûsikî kültürünü incelemektedir.

Anadolu ve Balkanlar'da ilahi derlemeciliği konusunda birçok çalışmaya imza atan ve Amasya'daki dinî mûsikî kültürünün bir an evvel kayıt altına alınması hususundaki yönlendirmeleriyle çalışmamızın konusunu belirleyen ve tezin tüm aşamalarında yardımını esirgemeyen değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli'ye şükranlarımı sunarım.

Yine bu süreçte değerli fikirleriyle bana yardımcı olan ve bilgi birikimiyle bana farklı bir bakış açısı kazandıran saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi'ye, Amasya ile ilgili çalışmalarını ve derlemiş olduğu ilahileri benimle paylaşan Dr. Fatih Koca'ya, çalışmam süresince faydalandığım Amasya Belediyesi tarafından yayınlanmış ve baskısı tükenmiş değerli eserlere ulaşmamı sağlayan Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Osman Akbaş'a ayrıca şehirdeki dinî mûsikî kültürüyle alakalı değerli bilgiler aldığım kişilere ulaşmamı sağlayan Sultan Bâyezîd Camii İmam-Hatibi Ahmet Bilen'e ve Amasya Belediye Konservatuarı Müdürü Sayın Muammer Palamut'a teşekkürlerimi sunarım.

İhtiyaç duyduğum anlarda elinden gelen desteği sunan değerli mesai arkadaşım Arş. Gör. Talha Günaydın'a ayrıca teşekkür ederim.

Tezimizde yer alan ilahileri ve şehrin dinî mûsikî kültürünü hafızalarında barındıran ve bizimle paylaşan değerli kaynak kişilerimiz Burhan Özbakır Bey'e ve Asiye Akbaş Hanımefendi'ye teşekkür ederiz.

Her şeyden evvel çocuk yaşımdan itibaren mûsikî ile tanışmama ve hayatımın her anında mûsikî ile yaşamama vesile olan beni Nay-ı Şerif ile tanıştıran ve bir evlat gibi özveriyle yetiştiren sayın hocam Neyzen Osman Yıldız'a en kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Beni her zaman düşünen, dualarını eksik etmeyen kıymetli annem ve babama ayrıca teşekkür ederim. Son olarak bu uzun çalışma sürecim boyunca maddi mânevî her türlü desteği benden esirgemeyen, kendisinden feragat edip beni düşünen ve bu çalışmanın son aylarında gönlümüzü şenlendiren biricik kızım Süveydâ Fatıma'yı bana hediye eden kıymetli eşim Esra Köksal'a en kalbî şükranlarımı sunuyorum.

EREN KÖKSAL

5 Aralık 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ III
ABSTRACT IV
ÖNSÖZ V
İÇİNDEKİLER VII
KISALTMALAR LİSTESİ IX
GİRİŞ 1
Amasya Kültürel Hayatına Genel Bir Bakış 1
Amasya Tarihi 9
Amasya'da Mûsikî 16

BİRİNCİ BÖLÜM
AMASYA'DA DİNÎ MÛSİKÎ

1.1 Genel Olarak Dinî Musikî 34
1.1.1 Amasya'da Dinî Mûsikî 35
1.2 Tarih Boyunca Amasya'da Tarîkatlar ve Tekke Kültürü 43
1.2.1 Babâiyye / Vefâiyye 44
1.2.2 Mevleviyye 46
1.2.3 Halvetiyye 49
1.2.4 Rifâiyye 54
1.2.5 Nakşibendiyye 56
1.2.6 Kâdiriyye 57

İKİNCİ BÖLÜM
AMASYA'DA DİNÎ MÛSİKÎ ÜSTADLARI

2.1 Abdî Ağa "Müezzin-başı-zâde" 58
2.2 Abdullah Efendi "Keresteci-zâde" 58
2.3 Abdülazîz Efendi "Hâfız Derviş Efendi-zâde" 59
2.4 Ahmed Ağa "Seyyid Vardakosta" 59
2.5 Ahmed Oğlu Şükrullah "Şükrullah Amasyavî" 60
2.6 Asım Bey "Giriftzen - Mîralay" 61
2.7 Baba Mehmed Çelebi "Baba Çelebi-Baba Tanburi" 63

2.8 Berkî Hasan Çelebi "Yeniçeri-zâde Udî" 64
2.9 Bilal Efendi "Mü'ezzin el Hâcc" 64
2.10 Bülbül Ahmed Çelebi "Hâfız-Bülbül Çelebi" 65
2.11 Edâyî Receb Beg "Hâcı Beg-zâde" 65
2.12 Evliyâ Mehmed Efendi "İmâm-ı Sultânî" 66
2.13 Hâfız Abdullah Çelebi "Hâfız Çelebi" 66
2.14 Hasan Dede "Nabî Dede-Neyzenbaşı" 67
2.15 Sadık Mehmed Efendi "Müfti-zâde" 67
2.16 Seyyid Ahmed Dede "Hanif Ağa-zâde - Neyzenbaşı" 67
2.17 Seyyid Mehmed Efendi "el-Hâcc Hâfız" 68
2.18 Sezâyî Abdullah Efendi "Haydar-zâde es-Seyyid eş-Şeyh – Zâkir-başı" 68
2.19 Sunî Mehmed Efendi "Sun'ullah-zâde" 69
2.20 Şânî Süleyman Çelebi "Şanlı" 69
2.21 Şermî Osman Çelebi "Hâfız" 69
2.22 Zâkirî Abdullah Efendi "Zâkir-başı-zâde" 70
2.23 Zâtî Mehmed Çelebi "Şeyhoğlu-Tekke Bülbülü" 70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AMASYA İLAHİLERİ

3.1 Kaynak Kişiler 72
3.1.1 Hacı Asiye Akbaş 72
3.1.2 Burhan Özbakır 73
3.1.3 Hacı Mehmed Turabi 74
3.2. Eser Listesi 76
SONUÇ 78
KAYNAKÇA 79
EKLER 86

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	: Bakınız:
c.	: Cilt
CÜSBE	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çev.	: Çeviren
FÜSBE	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
GÜSBE	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
İÜEFY	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
İTÜSBE	: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
k.	: Kitap
m.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
NÜSBE	: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Salla'llahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa Aralığı
sy.	: Sayı
SÜTAD	: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

GİRİŞ

Amasya Kültürel Hayatına Genel Bir Bakış

İlk çağlardan itibaren Anadolu coğrafyasının önemli şehirlerinden bir tanesi olan Amasya kültür ve medeniyet olarak köklü bir geçmişe sahiptir. Bu geçmişin başrolünde olan medeniyetlerin getirdiği muazzam bir tarihe ve kültürel birikime de sahip olan ve bu birikimi, yetiştirdiği beyler, krallar, hakanlar, padişahlar ve imparatorlar ile tarihin her sayfasında ve şehrin her taşında bize hissettiren Amasya bir kültür abidesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Amasya şehri kurulduğu günden itibaren tanıklık ettiği tüm tarihi dönemlerde bilim sanat kültür merkezi olarak kaşımıza çıkmaktadır. Her dönemde ticaret yollarının ve askerî öneme sahip stratejik noktaların kesiştiği bir bölgede olması, ilaveten şehrin bir yönetim merkezi olması bu şehri kültürel bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu durum Amasya'nın tarih boyunca çeşitli vasıflarla anılmasına sebep olmuştur. Tarih kitapları bu vasıflardan şöyle bahseder;

> *"Amasya'nın tarih kitaplarında, şer'iyye sicillerinde, ilmî ve tasavvufî icazetnâmelerde, 'Medînetü'l Hükemâ', Bağdâ-dü'r-Rum', ' Rûmiyye-i Suğra', 'Ermeniyye-i Kübrâ', 'Hısnü'l Mir'ât', Kubbetü'l-Ulema', 'Türbetü'l-Evliya', 'Dârü'n-Nasr', 'Dârü'l-İzz' ve 'Kasrü'l-Selâtîn' gibi mümtaz vasıflarla tavsif edilmesi ve anılması, şöhretinin ulaştığı noktaya delalet eder.* [1]

Şehrin ulaştığı bu şöhreti bina eden medeniyetlerin katkısı şüphesiz hat safhadadır. Eski çağlardan itibaren küçük büyük birçok medeniyeti barındırmış olan şehrin üzerinde bilhassa Roma, Pontus, İlhanlı, Selçuklu ve Osmanlı kültürü derin izler bırakmıştır. Evvelki medeniyetlerin getirdiği kültür birikimini muhafaza edip zenginleştiren Selçuklular ve sonrasında Amasya'yı bir kültür başkenti yapan Osmanlılar ile şehir ilim, kültür ve sanatta Orta Anadolu'da bir merkez olmuştur. Amasya'nın Selçuklu hâkimiyetine geçmesiyle (1143) Sultan Mesud burayı yönetim merkezi haline getirmiş aynı zamanda da ilim ve din müesseselerin kurulmasına

[1] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, **Amasya Tarihi**, sadeleştirenler: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ankara, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986, c.1, ss.17-20

çalışmıştır. Medreseler ve tekkeler tesis edilmiştir. Âlimlere, öğrencilere ve dışarıdan gelen ilim erbabına büyük hürmet gösterilmiş, her zaman maddi destek sağlanmış, şehrin ileri gelenleri de destekleri ile Amasya'nın ilmî ve kültürel bir çekim merkezi haline dönüşmesinde etkili olmuşlardır. Şehre gelen devrin meşhur âlimleri ve onların yetiştirdiği ilim-irfan ehli kişilerin adları Amasya ile ilgili yazılan kaynaklarda zikredilmektedir. [2]

Şehrin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte (1386) şehre verilen değere binâen ilim, kültür, sanat faaliyetlerine gösterilen ehemmiyet de hayli artmıştır. Şehzâde sancağı olması hasebiyle birçok âlimi ve sanatkârı kendisine çeken şehirde şehzâde etrafında oluşan bu ilmî, kültürel ve sanatsal topluluk şehrin kültür hayatını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde şehzâde sancağı olarak görev yapmış vilayetler incelendiğinde görülmektedir ki bu sancaklar ilim kültür ve sanat alanında önemli birer merkez konumundadırlar. Zaten Osmanlı'da bir şehrin şehzâde sancağı olarak tayin edilmesi için gereken bazı şartlar mevcut idi. Bunlardan birincisi şehrin uç bir beylik olması, ikinci olarak eski beyliklerin veya medeniyetlerin merkezi olması, üçüncü olarak ise köklü bir tarih ile beraber kültür-sanat ve ticaret merkezi olması ve şehrin güvenliğinin sağlanabilir olması idi.[3] Bu kıstaslar çerçevesinde bakıldığında zikredilen şartları hâiz bir şehir olan Amasya "Şehzâdeler Şehri" ünvanını gerçekten hak etmektedir.

Amasya sancağının Osmanlı ülkesinin doğu sınırında olması ve İstanbul'a giden saltanat duraklarından önemli bir tanesi olması ve şehzâdenin burada ikamet etmesi Amasya'yı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu durum Osmanlı sınırlarından ve bütün Türk ve İslam coğrafyasından ilim ve sanat erbabı kişilerin Amasya sancağına toplanmasına sebep olmuştur. Doğudan gelen bu beyin göçünün ilk durağı olan Amasya'da teşekkül eden bu ilim ve sanat meclisleri şehzâdelerin askerî siyasî ve idarî tecrübe kazandığı sancakların kültürel anlamda da birer eğitim merkezi olduğunun kanıtıdır. Şehzâdelerin görev yaptıkları sancaklardaki oluşturdukları ilmî, edebî ve sanatkâr topluluklar sürekli olarak destek görmüş teşvik edilmiştir. Şehzâdenin tahta çıkmasıyla bu kişiler de İstanbul'a götürülmüş ve önemli

[2] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.207

[3] Ali Fuat Bilkan, "Amasya'nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatında Yeri ve Önemi", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap)** , Amasya Valiliği, 2007, s.613

görevlere tayin edilmişlerdir. Böylelikle Amasya'da şehzâde etrafında toplanan bu ilim ve sanat erbabının İstanbul'a götürülmesi ile Amasya'dan payitahta bir beyin göçü yaşanmıştır. Bu durum şehrin ilmî ve kültürel açıdan bir eksiklik yaşamasına yol açmamış aksine tahta çıkan şehzâdeler kendi şehzâdelerini en iyi hocalarla Amasya sancağına göndermiş ve şehir, beslenmeye devam etmiştir. Ayrıca buraya gelen âlimler, edibler ve sanatçılar desteklerini esirgememişler ve yetiştirdikleri talebeler ile şehri sürekli beslemişlerdir. Böylelikle Amasya, Devlet-i Âliyye'nin bilim, kültür ve sanat hayatına önemli katkılarda bulunmuştur.[4]

Amasya'da doğan ve ünü tüm dünyaya yayılmış olan Osmanlı devleti sınırları içinde nam salmış birçok ilim adamı ve sanatkâr vardır. İlkçağ'da yaşayan ünlü coğrafyacı Strabon, ünlü tıp âlimi Sabuncuoğlu Şerefeddin, ünlü mûsikî nazariyatçısı Şükrullah Amasyevi, "Reisü'l-Hattâtîn" ve Kibletü'l-Küttâb" olarak anılan Meşhur hattat Şeyh Hamdullah Amasya'da doğup yetişen veya burada tahsil gören isimlerden bazılarıdır. Osmanlı ilim kültür ve sanat dünyasına büyük katkıları olan Amasyalı Müeyyezâde Ailesi'nden şâir yazar hattat Müeyyezâde Abdurrahman Hâtemî Çelebi ve Amasya'da önemli bir edebi muhit oluşturan Tâci Bey ve oğulları Cafer Çelebi ve Sadi Çelebi bunlardan bazılarıdır.[5] Zenbilli Ali Efendi, Nefeszâde Mustafa Efendi, Şehzâde Bâyezîd ve Ahmed'in hocası Mevlânâ İbnü'l-Muârref, Kadı Beyzâvi'nin "Envarü't-Tenzil" isimli tefsiri'ne hâşiye yazan Sinan Efendi ve bunlar gibi birçok isim Amasya'nın ilim, kültür ve sanat hayatına yön veren isimler olmuşlardır.[6]

Amasya'nın kültür sanat hayatında edebiyat ve mûsikî şüphesiz ayrı bir yer teşkil etmektedir. Kültürün gelişmesine katkı sağlayan padişahların ve daha sonra da şehzâdelerin etrafında toplanan âlim, edib, sanatkâr, mûsikîşinas kişilerin oluşturduğu çevreler ve bunların tertip ettiği meclisler sürekli desteklenmiş ve devamlılık arz etmiştir. Mûsikîşinas padişahlar olduğunu göz önünde bulundurursak mûsikîye verdikleri önemi daha iyi anlayabiliriz.

---

[4] Yaşar Aydemir, "Bilim-Kültür ve Sanatta Amasya-İstanbul Köprüsü", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap)** , Amasya Valiliği, 2007, s.622

[5] İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya" , **TDVİA.** , III, s.1

[6] Ali Fuat Bilkan, a.g.e., s.615; Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.219

Sanatın birçok şubesinde mahir bir zat olarak bilinen Sultan II. Bayezid da aynı zamanda iyi bir mûsikîşinastır. Bestekârlık yönü olduğu bilinen Sultan II. Bâyezîd'e nispet edilen birçok saz eserinin bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır.[7] Amasya'da yirmi yedi sene (1454-1481) sancak beyliği yapmış ve otuz bir sene (1481-1512) Osmanlı topraklarına hükmetmiş Sultan II. Bâyezîd şiirlerinde "Adlî" mahlasını kullanmıştır ve Türkçe bir dîvanı mevcuttur.[8] Sultan II. Bâyezîd' in Amasya valiliği sırasında eğitim, kültür, sanat ve edebiyata çok önemli katkıları olmuştur. Çevresinde önemli bir edebî muhit oluşturan Şehzâde II. Bâyezîd bu şâirleri himayesi altına almış ve ilim, irfan ve sanat ehlinin yetişmesi için her türlü desteği sağlamıştır. Bazı kaynaklarda Sultan II. Bâyezîd' in (Adlî) caize, ihsân, maaş ve aylığı ile geçinen otuzdan fazla şiir ehlinin varlığından bahsedilir. Hatta zamanın meşhur âlimlerinden İranlı Molla Câmî'ye aylık bin altın gönderdiği ifade edilmektedir. II. Bâyezîd'in himayesi altında olan şâir, âlim ve sanatçılardan bazıları: Molla Lütfi, Müeyyezâde Abdurrahman Hâtemî Çelebi, İdrîs-i Bitlisî, Tâcizâdelerden Cafer ve Sadi Çelebiler, Zenbilli Ali Efendi, Necâtî, Zâti, Visâlî, Firdevsî, Şeyh Hamdullah, Seyfî, Kutbî olarak sıralanabilir.[9] Yine II. Bâyezîd'den caize alan ve Osmanlı'daki ilk kadın şâirlerden biri olan dîvan sahibi Mihrî Hatun Amasya'nın edebî gelişmişliğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.[10]

Devrin hüsn-i hat sanatındaki kutbu Şeyh Hamdullah'ın talebesi olan Şehzâde Bâyezîd tahta çıkmasıyla pek hürmet ettiği hocasını saray kâtipliğine getirmiş ve Şeyh Hamdullah'ı kendi üslubunu bulmaya yönlendirmiştir.[11]

Sultan II. Bâyezîd' in oğlu Şehzâde Ahmed de Amasya valiliği döneminde sanatçıları himaye etmiştir. Onun döneminde öne çıkan isimler Şehzâde Ahmed'in hocası Molla Berîkîzâde, müzik ve birçok ilime vâkıf Molla İbn Hatîb Kasım, mûsikîşinas Zeynel Abidin, nakkaş ve şâir Penâhi Şahkulu, şâir Âfîtâbî, mûsikî ilmindeki eşsiz bilgisi ve makamlar üzerindeki hâkimiyetine nispetle Makâmî olarak anılan Şehzâde Ahmed'e imamlık yapmış ve devlet ricalinden iltifata nâil olmuş ve

[7] Ethem Ruhi Üngör, "Sultan II. Bâyezîd Bestekârdır", **Mûsikî Mecmuası**, 1998, sy. 462, s.22
[8] Yavuz Bayram, a.g.e., s.722
[9] Yavuz Bayram, a.g.e., ss.727-732 ; Yaşar Aydemir, a.g.e., ss.623-636
[10] Ali Fuat Bilkan, a.g.e., ss.617-618
[11] Yaşar Aydemir, a.g.e., s.629

paşa çocuklarına Kur'ân talim ettirmiş Makâmî, şâirler Münîrî ve Zeynep gibi ilim ve sanat erbabı kişilerdir.[12]

Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde Mustafa'nın Amasya valiliği sırasında da önemli şahsiyetler şehzâde meclislerinde bulunmuşlardır. Sururi Efendi padişahın teklifiyle Şehzâde Mustafa'ya hocalık yapmış ve onunla yakınlaşmış ve sırdaşı olmuş önemli bir âlimdir. Şehzâdeye ithaf ettiği "Gülistan" şerhini Amasya'da telif etmiş ve şehzâdeye burada takdim etmiştir.[13] Azli, Zârî, Senâyî gibi şâirler ve aynı zamanda mûsikîşinas bir şâir olan Edayî Bey bunlardan bazılarıdır.[14] Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar tam da bu dönemde; 15. yüzyıldan Kanuni Sultan Süleyman Han'ın tahta çıkmasına kadar geçen sürede Amasya'da yaptırılan ilim müesseselerinin sayısının zirveye ulaştığını ve yetişen âlimlerin başka hiçbir zamanda bu kadar olmadığını ifade etmektedir.[15]

Amasya'da padişahlar ve şehzâdeler etrafında toplanmış önemli ailelerin de kültüre büyük katkıları olmuştur. Osmanlı'nın doğu sınırlarından Amasya'ya gelen Müeyyezâde ailesinin üyeleri müderrislik, kadılık, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerini yerine getirmiş hatta bazıları şeyhülislâmlığa kadar yükselmişlerdir. Bu aile aynı zamanda ilim ve kültüre de çokça katkı sağlamıştır. Hâmisiz kalan şâirlere sahip çıkıp himâye altına almışlardır. II. Bâyezîd 'in nedîmi ve musahibi olan aynı zamanda Şeyh Hamdullah'tan da hüsn-i hat meşk etmiş, şâir Abdurrahman Hâtemî Çelebi'nin 7000 ciltlik bir kütüphaneye sahip olduğu söylenmektedir.[16]

Tâci Bey ve ailesi de Müeyyezâdeler gibi Osmanlı Devleti'nde önemli görevler ifâ etmişler aynı zamanda da çevrelerinde edebî bir muhit oluşturmuşlar, şâirleri himâye altına almışlar, sanatı ve sanatçıyı koruyup teşvik etmişlerdir. Tâci Bey'in oğulları Cafer Çelebi ve Sadi Çelebi aynı zamanda devrin önemli

[12] Yaşar Aydemir, a.g.e., ss.636-640 , Ali Fuat Bilkan, a.g.e., s.617
[13] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, **Amasya Tarihi**, Yay. Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, c.III, s.178
[14] Yaşar Aydemir, a.g.e., ss.640-644
[15] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.209
[16] Cemal Kurnaz, "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyezâdeler", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap)** , Amasya Valiliği, 2007, ss.648-665

şâirlerindendir ve İstanbul'da emsalsiz şâirler olarak tanınmışlardır.[17]Ayrıca Tâcizâde Cafer Çelebi'nin bir hat yazı çeşidi olan "Siyâkat" yazısını icat ettiği kaynaklarda zikredilir.[18]

Hüseyin Hüsâmeddin, "Atâyî" 'nin Şakâik-ı Nu'maniye Zeyli'nde Amasya'nın eskiden beri büyük âlimlerin yetiştiği değerli bir yer, faziletiyle meşhur emsalsiz kişilerin kaynağı olarak zikredildiğini aktarır ve çeşitli ilimler ve beşeri sanatların her dalında, tam bir ihtisasa sahip kişiler yetiştirmek hususunda cömertlik göstermiş bir şehir olduğunu meşhur kişilerin anlatıldığı kitapları delil göstererek ifade etmiştir.[19]

Yukarıda zikredilen ilim irfan ehli ve sanat erbabı kişilerin göstermiş olduğu teveccüh ve padişah, şehzâde, valiler, ayan ve eşrafın hamiliği ile Amasya şehri her daim canlı bir kültürel yaşama sahip olmuştur. Bu meyanda şehrin Türk kültür sanat hayatına sağladığı katkı da üst düzeydedir.

Diğer taraftan ilim ve kültür sanatın yoğrulmasıyla ortaya çıkan medeniyet tohumlarının filizlenip yeşermesi ve ulu çınarlara dönüşmesi için gerekli olan ab-ı hayat ise mânâ ve irfan suyudur. Mânâ boyutu eksik kalan toplum sacayağı kırılmış bir ocağa benzer.[20] Dengeli ve dik bir şekilde durması mümkün değildir. Sulanmayan tohumun yeşermeyeceği gibi mânâ boyutu eksik kalan bir toplumun da ulu çınarlara dönüşmesi mümkün değildir. Tarihimiz incelendiğinde büyük Türk devletlerinin kuruluşları ve tarihi seyri değiştiren muvaffakiyetleri mânevî destekten yoksun bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bilakis kudsi mânevî işaretler ve mânâ erenleri kağanlara, hakanlara, padişahlara yol göstermiş ve ilâhî takdirin tecellisinde onlara rehberlik yapmışlardır. Bu açıdan bakıldığında şehir ve medeniyet kavramları farklı mânâları içlerinde barındırmaktadırlar.

---

[17] Halil Çeltik, "Amasyalı Tâcî Bey Ailesinin Türk Edebiyatına Katkıları", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap)** , Amasya Valiliği, 2007, ss.667-672, Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., s.176

[18] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.177

[19] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.176

[20] Anadolu'da kullanılan üç ayaklı sac ocakları metafor olarak bir bütünü temsil etmektedir. Bir ayağı kırıldığı vakit işlevini yerine getiremez. Ancak sağlam olduklarında hepsi birbirini destekler ve dengeyi oluşturur. Bu bağlamda sacayağı tabiri birbirini destekleyen olgular için kullanılmaktadır.

"Şehir" isminin Arapça "müdün" köküne dayanan "medine" kelimesinden geldiğini düşünürsek bugün dilimizde binalar, taşlar, caddeler, dükkânlardan oluşan barınak anlamında kullandığımız ve asıl mânâsını sığlaştırdığımız şehir kelimesinin aslında medeniyet [21] ile ilişkili olduğunu; bir yerin şehir sayılabilmesi için taş toprak arasına birikmiş insandan çok bilime, kültür-sanata ihtiyacı olduğunu görürüz. Bu şehirden bir medeniyetin yeşermesi için ise mânâ erenlerine ihtiyaç vardır. Öyle ki bu insanlar şehri bir taş yığını olmaktan kurtaran ona hayat veren ruhlardır.[22] Bu mânâ erenleri şehre ruh katan, toplumu ise barındırdığı değerleri yücelterek medeniyete dönüştüren mârifet ehli hak dostlarıdır. Bu insanlar şehre can vermiş, kan vermiş, ruh katmış ve bir kandil gibi sürekli aydınlatmışlardır. İlim kültür ve sanata destek vermişlerdir. Hiç şüphesiz bu marifet ehli cemiyetin katkısı sadece ilim kültür ve sanat alanı ile sınırlı kalmamıştır. Muhtelif zamanlarda Amasya'yı içine düştüğü kötü durumdan çıkarmış, birçok kez şehri yıkılmaktan kurtarmış ve şehirdeki dirliğin bozulmasına engel olmuşlardır. Kimi zaman da devletin hangi şehzâde tarafından yönetileceğine işaret etmiş ve İslam sancağını taşıyan sultanlara rehberlik etmişlerdir. Bu hadiseler kaynaklarda şöyle zikredilmektedir:

İlhanlıların hâkimiyeti altındaki Amasya'da Tatarların halka ettiği zulme şahit olan âlimler ve irfan ehli kişiler onları ilmin ışığı ve İslam'ın hoşgörüsüyle aydınlatarak bu zulme son vermelerini ve İslâm olmalarını sağlamışlardır. Siyasi istikrarsızlığın olduğu bir dönemde askeri çabalarla elde edilemeyecek bu sonucu sağlayan söz konusu âlimler ve irfan ehli kişiler daha sonraları da Amasya'daki marifetin gelişmesine katkı sağlamışlardır.[23]

Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Amasya'ya gönderdiği valisinin halk tarafından kabul görmediğini ve istenmediğini öğrenince bu duruma öfkelenip Amasya'ya bir ulema heyeti gönderdi. Şayet Amasya'nın uleması Timur'un gönderdiği heyetin sorduğu sorulara tatmin edici cevaplar verirse Amasya şehri Timur'un gazabından kurtulmuş olacaktı. Halveti Şeyhi Pir Şücâeddîn İlyas

[21] İlhan Kutluer,"Medeniyet", **TDVİA**, c 28, ss.296-297
[22] Mustafa Tatcı, "Tezkireler Işığında Amasya'da Yaşayan Erenler", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap)** , Amasya Valiliği, 2007, ss.685-686
[23] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.208

Hazretleri sorulan tüm soruları doğru yanıtladı ve Amasya Timur'un yağma ve tahriplerinden böylece kurtulmuş oldu.[24]

Sultan II. Murad oğlu Şehzâde Mehmed'in (Fatih Sultan Mehmed Han) saltanata nail olacağını işaret eden Pir İlyas Hazretleri'nin damadı ve halifesi Pir Abdurrahman, [25] Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Şehzâde Bâyezîd'e saltanatın müyesser olacağını müjdeleyen Pir Hayreddin Hızır Çelebi, "Çelebi Halife" olarak da bilinen Pir Muhammed Cemâleddîn-i Halvetî Hazretleri[26] ve Ali Kuşçu'nun talebesi olan sonradan tasavvufa intisab etmiş Şeyh Muhyiddin Mehmed İskilibî[27] gibi mânâ erenleri Amasya şehrine ruh katmış ve maddi mânevî olarak şehri sürekli beslemiş şahsiyetlerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında Amasya şehrinin kültürü ve bu kültürün doğmasına sebep olan olaylar, kişiler, topluluklar ve bu topraklarda hayat sürmüş medeniyetlerin bu eşsiz kültür mirasının oluşmasına katkılarının azâmi seviyede olduğu görülmektedir. Tarih boyunca ilim sanat ve marifet ehlini çok güçlü bir mıknatıs gibi çeken ve bu insanları kendisine müptela eden şehzâdeler ve sultanlar şehri Amasya, bilim sanat ve mânâ ışığını tüm dünyaya yaymış Türk-İslam medeniyetinin en zorlu zamanlarında dirilişine ev sahipliği yapmış ve birçok önemli tarihi olaya da tanıklık etmiştir.

---

[24] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, c.III, ss.95-97

[25] Fuat Er, "XV ve XVI. Yüzyılda Amasya", GÜSBE, Basılmamış Y.Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.25: II Murad'ın Amasya'da bulunan 3 oğlu bir gün Pir İlyas'ın damadı Şeyh Abdurrahman'ı ziyarete gitmişler. Şeyh genç şehzâdelerden ikisinin elini öpmesine izin verdikten sonra üçüncü şehzâde Mehmed'in (Fatih) şeyhin önünde diz çökerek himmet rica etmiş Şeyh Abdurrahman efendi de kardeşlerinin huzurunda "Konstantiniyyede Müslümanlara hoşça hizmet eyle" diyerek ilahi takdirin kendisine tevdi edileceğini devletin şan ve saadeti uğruna bütün gücünü ve dehasını kullanmasını rica ettiği aktarılır.

[26] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.104; Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin şehzâdeleri Karaman valisi Sultan Cem'in saltanatı ele geçirmeye çalıştığını öğrenen Amasya valisi Şehzâde Bâyezîd huzursuz olmuştur. Şehzâde Bâyezîd' in huzursuzluğunu fark eden Halvetiyye Şeyhleri Pir Hayreddin Hızır Çelebi ve Çelebi Halife olarak da bilinen Pir Muhammed Cemâleddîn-i Halvetî Hazretleri şehzâdeyi teselli ederek saltanatla müjdelemişlerdir.

[27] Yaşar Aydemir, a.g.e., s.630; Şehzâde Bâyezîd Amasya'da vali iken Şeyh Muhyiddin Mehmed İskilibî Hac için yola çıkmıştır. Amasya'da şehzâde ile görüşür ve ona "Hicaz'dan dönüşümde saltanat tahtına oturacağını görüyorum" der. Bâyezîd, Şeyhin Hac dönüşünde tahta oturmuştur.

Amasya Tarihi

Bir kültür ve tarih mirasçısı olan Amasya şehri tarih ilmi açısından büyük önem arz etmektedir. Şüphesiz ki bu bölümde yapacağımız çalışma bir tarih çalışması değildir. Amacımız Amasya tarihini detaylı olarak incelemekten ziyade Amasya'da mevcut bulunan kültürün inşasını sağlayan tarihi olaylara birer pencere aralayabilmek, bu zengin kültürün oluşmasındaki rollerini kavrayarak geçmişle bir bağlantı kurabilmektir.

Amasya tarihi ile ilgili yazılmış çok sayıda eser ve bu eserlerde Amasya şehrinin ismi ve kuruluşu ile alakalı muhtelif bilgiler vardır. Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar'ın 12 ciltlik "Amasya Tarihi" adlı eseri şehrin tarihi ile ilgili kapsamlı bilgilere ulaşabileceğimiz mühim bir kaynaktır.[28]

Amasya şehrinin bilinen ilk ismi "Amaseia'dır".[29] Ünlü coğrafyacı Strabon da Amasya şehrinin ismini "Amaseia" olarak ifâde etmiştir.[30] Hattuşaş merkezli Hitit devleti (M.Ö. 1680-50) ile birlikte şehir "HAKMİŞ" ismini almıştır.[31] "AMASİD" ismi de Hitit uygarlığı döneminde kullanılmıştır.[32] M.Ö Pontus hükümdarlarının bastırdığı sikkelerde "AMASSEEİA" ve Roma imparatorlarının bastırdığı sikkelerde ise "AMACIAC" yazıları görülmektedir.[33] Ayrıca Amasya şehrine tarih boyunca verilen muhtelif isimler farklı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır.

Amasya isminin tarihe kaynaklık eden birçok eserde anılıyor olmasından şehrin kuruluşu ve adıyla ilgili farklı kaynaklarda farklı açıklamalar olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Tüm bu bilgiler nazariyesinde Amasya şehir tarihinin ne kadar derinlere ulaştığı sonucuna varabiliriz.

Amasya tarihi genel olarak Hitit medeniyetine kadar dayandırılır.[34] Ayrıca tarih öncesi devirlerde kullanılan yolların üzerinde olması ve bir kesişme noktası olması hasebiyle de ticari canlılığın olduğu ve buna bağlı olarak yoğun yerleşim

[28] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.12
[29] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.m., III, s.1
[30] Strabon, **Coğrafya - Geographika**, Çev. Adnan Pekman, İÜEFY, k.XII ,İstanbul, 1969, s.49
[31] Celal Özdemir, **Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları**, Ankara, 2001, s.8
[32] Hüseyin Güneş, **Lale Devri'nde Amasya**, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014, s.10
[33] Fuat Er, a.g.e., s.15; Celal Özdemir, a.g.e., ss.14-16
[34] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.m., III, s.1

alanlarının bulunduğu bir merkez konumundadır.[35] Bunun en somut delili olarak bu bölgedeki eski yerleşim yerleri olan höyüklerin sıkça yer almasını gösterebiliriz.

M.Ö. 1680-50 yıllarında kurulan Hattuşaş (Boğazköy) merkezli Hitit konfederasyonuna bağlı on üç devletten biri de Amasya merkezli kurulan Amasid Hükümeti idi.[36] Daha sonraki asırlarda Frigyalılar tarafından yıkılan Hitit devletleri yok edildi ve şehirleri yakılıp yıkıldı.[37] Şehrin hâkimiyeti M.Ö 585 yılında Perslerin yönetimine kadar Frigyalılar, Kimmerler ve Lidyalıların hâkimiyetinde kaldı.[38] M.Ö. 333'de Büyük İskender'in Anadolu'daki Pers hâkimiyetine son vermesiyle Anadolu toprakları Makedonya Krallığı'nın egemenliğine girdi.[39] Büyük İskender'in ölümü (M.Ö. 323) ile başlayan Makedonya krallığındaki siyasi kargaşa Pontus Hükümdarı Mithridates'in Amasya'yı Pontus Krallığı'na katmasını kolaylaştırdı. (M.Ö. 291)[40] M.Ö 301 yılında I.Mithridates Kitistes (Kurucu Mithridates) Pontus Krallığını kurmuştur ve Amasya'yı Pont topraklarına katarak krallığın başkenti yapmıştır. I. Mithridates şehri Hitit, Frig ve Pers kalıntılarının üzerine yeniden inşa etmiş, yeni saraylar yaptırmıştır. Bu dönemde başkent olması nedeniyle artan ticari hacim ve buna bağlı olarak gelişen nüfus ve ihtiyaçlar çerçevesinde şehre su kanalları yaptırmış ve sikke bastırmıştır. Pontus Kralları vefatlarına müteakip defnedildikleri bugün Kral Kaya Mezarları olarak bilinen Harşena Dağı'nın güney yamacında bulunan kraliyet nekropolünden şehri seyretmektedirler.[41] Yaklaşık 200 yıl kadar süren başkentlik döneminde Amasya önemli bir kültür ve ticaret şehri olmuştur.[42] Pontus Krallığı, son dönemlerinde Roma İmparatorluğu ile yapılan savaşlar neticesinde yıkılmıştır. Böylece Amasya Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştır (M.Ö. 63)[43] Roma döneminde on bir livadan oluşan bir vilayetin merkezi olmuş ve "Metropolis" unvanını almıştır. Şehir dinî ve askeri açıdan da önemli bir konuma gelmiş ve bölgenin önemli bir askeri kalesi olarak görev yapmıştır. Bizans döneminde Patrik'in ikamet ettiği şehir olması sebebiyle Hristiyanlığın yayılmasında

[35] Celal Özdemir, a.g.e.,, s.8
[36] Amasya İl Yıllığı, 1973, s.19; Celal Özdemir, a.g.e., s.8
[37] Celal Özdemir, a.g.e., s.9
[38] Hüseyin Güneş, a.g.e., s.10; Amasya İl Yıllığı, 1973, s.19
[39] Fuat Er, a.g.e., s.18; Amasya İl Yıllığı, 1973, s.20
[40] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.m., III, s.1; Amasya İl Yıllığı, 1973, s.20
[41] Celal Özdemir, a.g.e., ss.13-16
[42] Hüseyin Güneş, a.g.e., s.11
[43] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.e., III, s.1

etkili olmuştur.[44] Bu dönemde inşa edilen sonradan camiye çevrilen bir kilise (Fethiye Camii) günümüze kadar ulaşmıştır.[45] Bizans yönetimi altında uzun yıllar geçiren Amasya şehri zaman zaman başka medeniyetlerin saldırılarına uğramış Ancak Bizans imparatoru Heraklius Amasya'yı (M.S 619) tekrar Bizans topraklarına katmış ve şehir askeri bir merkez olarak görev yapmaya devam etmiş, şehirde bulunan abideler onarılmıştır.[46]

Müslüman ordularının Amasya'ya düzenlediği ilk sefer 707 (M.S.) yılında olmuştur. Bu tarihten itibaren Müslüman Arap orduları Amasya'ya sayısız sefer düzenlemişler, şehri ele geçirmişler ancak ordular şehri terk edince Amasya tekrar Bizans saldırılarına maruz kalmıştır ve defalarca Bizans ve Müslüman devletleri arasında el değiştirmiştir. Ayrıca Hristiyanlarca dinî bir merkez olarak da kabul edilen ve Patrik'in ikamet ettiği bir şehir olması sebebiyle de Amasya'nın fethi Müslümanlarca büyük önemi hâizdi.[47] Amasya'da 700 yıllık Bizans hâkimiyeti Türklerin Anadolu'ya girişleri ile son bulmuştur.[48]

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te kazandığı büyük zafer ile Anadolu'nun kapılarını ardına kadar aralayan Türklerin, yurt edinme gayesiyle Anadolu içlerine doğru yaptıkları seferler Türkleri Anadolu'ya ebediyen bağlayacak sonuçları ortaya çıkarmıştır.

Bu sonuçlardan bir tanesi Sultan Alparslan'ın kumandanlarından Melik Danişment Ahmet Gazi'nin Amasya'yı fethetmesidir. 14 Şubat 1075 tarihinde Amasya'daki Bizans hâkimiyetine son veren Selçuklu Emiri Danişmend Ahmet Gazi şehrin kilisesini camiye çevirmiştir, adına hutbe okunmuştur ve böylece şehir Türk-İslam hâkimiyetine girmiştir.[49]

1143 yılında Selçuklu Sultanı I. Mesud Danişment ülkesini hâkimiyeti altına aldı ve Amasya'yı ülkenin merkezi olarak belirledi.[50] Bu dönemde ortaya çıkan

[44] İsmail Erdoğan, "XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası", FÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Elazığ, 1996, s.7; Amasya İl Yıllığı, ss.22-23; Hüseyin Güneş, a.g.e., s.11
[45] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e. c.II, s.122
[46] Amasya İl Yıllığı, ss.22-23
[47] Amasya İl Yıllığı, ss.22-23
[48] Hüseyin Güneş, a.g.e., s.11
[49] Fuat Er, a.g.e., s.21 ; İsmail Erdoğan, a.g.e., s.9
[50] İsmail Erdoğan, a.g.e., ss.13-14

isyanlar ve bir yandan da doğudan gelen Moğol tehdidi Selçuklu Devletini zor durumlara sokmaktaydı. Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Anadolu toprakları İlhanlılar tarafından işgal edildi ve Amasya'daki İlhanlı hâkimiyeti 1341 yılına kadar devam etti. Daha öncesinde Tokat, Çorum, Niğde, Aksaray, Kayseri ve civar illerle birlikte Danişment ili olarak isimlendirilen Amasya'nın da içinde bulunduğu bölge İlhanlı devleti zamanında daha da genişletilerek Rum vilayeti olarak adlandırılmıştır. Şehir İlhanlı egemenliği altında da idari bir merkez olarak görev yapmıştır.[51]

İlhanlı devleti zamanında Anadolu genel valisi olarak görev yapan Sultan Alaeddin Eratna daha sonra bağımsızlığını ilan etmiş ve Eretnalılar Devletini kurmuştur ve Amasya'yı 1341 yılında Eratna devleti topraklarına katmıştır.[52]

Sultan Alaeddin Eratna'dan sonra başa geçen sultanların devlet yönetimindeki acziyetleri sonucu oluşan otorite boşluğu ile bazı yöneticiler kendi beyliklerini kurmaya çalıştılar. Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa bu otorite boşluğundan faydalanarak kendi bağımsız beyliğini kurmuştur.[53]

Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar'a göre Hacı Şadgeldi Paşa yönetiminde ki Amasya'da önemli imar faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Amasya Kalesi onarılmış, mevcut darphane yenilenmiş ve büyük bir kâğıt fabrikası yaptırılmıştır. İlaveten Saraçhane Camii, medresesi ve imaretinin de bu dönemde yaptırıldığı aktarılmaktadır.[54]

Bu esnada çeşitli siyasi hamlelerle güçlenen Kadı Burhaneddin civardaki diğer beyliklerle işbirliği içerisinde Amasya'yı alma girişimleri sonucu yapılan savaşlarda zayıflayan beylik Osmanlı Devletine sığınma teklif etmek üzere teşkil ettiği bir heyeti Osmanlı Sultanı Hünkâr Murad Han'ın sarayına gönderdi ve padişah bunun üzerine şehzâdesi Yıldırım Bâyezîd'i Amasya'ya gönderdi.[55]

1386 yılı Ramazan Bayramının ilk günü Yıldırım Bâyezîd'in Amasya'ya yaptığı görkemli giriş şehrin Osmanlı toprağı olduğunun ilanı niteliğinde idi. Bunun

[51] Amasya İl Yıllığı, 1973, ss.26-27; Hüseyin Güneş, a.g.e., s.12
[52] **Amasya Kültür Envanteri**, 2007, Amasya Valiliği, s.25; Kemal Göde, **Eratnalılar,** Türk Tarih Kurumu, 1994, s.67
[53] Amasya Kültür Envanteri, s.26; Kemal Göde, a.g.e., s.67
[54] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c. III ss.40-48
[55] Amasya İl Yıllığı, 1973, s.29

üzerine Kadı Burhaneddin ile yapılan mücadeleler sonucunda Amasya şehri 1393 yılında resmen Osmanlı vilayeti olmuştur.[56]

Bu tarihten itibaren Amasya 182 yıl sürecek şehzâde sancağı olma görevini üstlenmiştir ve birçok padişahın yetiştiği önemli bir merkez olarak görev yapmıştır. Amasya'da valilik yapan ilk padişah Yıldırım Bayezid'dir. I Murad Hüdavendigar'ın şehit düşmesiyle Şehzâde Yıldırım Bayezid tahta çıkmıştır. Yıldırım Bayezid'in tahta çıktıktan sonra batıdaki seferlerle meşgul olmasını fırsat bilen Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Amasya üzerine tekrar saldırmıştır. Bunun üzerine Sultan Bayezid, oğlu Mehmet Çelebiyi Amasya sancak beyliğine tayin etmiştir ve Kadı Burhaneddin'in geri çekilmesi sağlanmıştır.[57]

Osmanlının kuruluşuna denk gelen 15. yüzyılın başında doğuda beliren Timur tehlikesi Osmanlı Devletinin doğu sınırı sayılan Sivas ve Amasya dâhil olmak üzere tüm Osmanlı toprağını tehdit ediyordu. Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bâyezîd' in Ankara Savaşında (1402) Timur'a yenilip esir düşmesiyle devlet hem sultansız kalmış hem de kardeşler arasında çıkan taht kavgalarıyla devlet otoritesi iyice sarsılmıştır. Fetret Devri olarak bilinen bu dönem Amasya Valisi Çelebi Mehmet'in tüm Osmanlı mülkünde idareyi sağlayıp tahta çıkmasıyla son bulmuştur. Bu cihetten, Çelebi Mehmet Devlet-i Âliyye'nin ikinci kurucusu sayılmıştır. Şehzâdeler şehri olan Amasya bu dönemde Sivas, Amasya, Tokat ve Samsun'dan oluşan Eyalet-i Rum olarak adlandırılan bölgenin merkezi konumundadır.[58]

Amasya 16. Yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devletinin doğu sınırında stratejik bir merkezi olarak görev yapmıştır.[59] Şehzâde Çelebi Mehmet tahta geçmesiyle (1413) oğlu Şehzâde II. Murad'ı Amasya valiliğine atamıştır. II. Murad padişah oluncaya kadar Amasya'da valilik yapmıştır. II Murad'ın tahta çıkmasıyla (1421) Amasya valiliğine Yörgüç Paşa atanmıştır. Yörgüç Paşa'nın Amasya'daki başarılı hizmetleri ve bu dönemde Kızıl Kocaoğulları olarak bilinen bir grubun

[56] Amasya İl Yıllığı, 1973, ss.29-31
[57] Fuat Er, a.g.e., s.23, Amasya İl Yıllığı, 1973, ss.29-31
[58] Hüseyin Güneş, a.g.e., s.13; Amasya Kültür Envanteri, ss.26-27
[59] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.m., III, s.1

eşkıyalık faaliyetlerini kontrol altına alması (1426) Amasya halkı ve yönetim tarafından takdirle karşılanmıştır.[60]

İstanbul'un fethi ile çağ açıp çağ kapatan, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Hadis-i Şerifinde müjdelediği büyük kumandan olma şerefine mazhar olan II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) de henüz sekiz yaşında iken Amasya valiliğine atanmış (1437) ve ilk tahsiline burada başlamıştır. 1454 yılında İstanbul Fatihi Sultan Mehmed şehzâdesi II. Bayezid'i henüz 7 yaşında iken Amasya Valiliğine atadı ve II. Bayezid'in 27 yıl sürecek Amasya valiliği başlamış oldu. Fatih'in ölümünden sonra II. Bayezid ve Cem Sultan arasında yaşanan taht kavgaları üzerine II. Bayezid vakit kaybetmeden İstanbul'a gidip saltanatı ele geçirdi (1481). Oğlu Şehzâde Ahmed'i Amasya Valiliği'ne atadı.[61] Şehzâde Ahmed'in Amasya Valiliği sırasında İran ile yakın ilişkiler kurması Safevi Devletinin kurucusu olan Şah İsmail tarafından Anadolu'daki Alevileri kışkırtmak ve Osmanlı aleyhinde bir isyan çıkartmak için fırsat olarak kullanıldı. Kırşehir, Tokat Amasya, Yozgat, Çorum çevresinde çıkan karışıklıkları bastırmak için Osmanlı Devleti önemli tedbirler almak zorunda kaldı. II. Bayezid'den sonra tahta çıkan Yavuz Sultan Selim de Şah İsmail'in çıkarmış olduğu karışıklıkların uzantısı olan Celali isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu olaylar yoğunlukla Yeşilırmak havzası içerisinde yaşanmış ve Amasya'da büyük kargaşalar çıkmıştır.[62]

Kanuni Sultan Süleyman İran seferi dönüşünde Amasya'da 6 ay konaklamıştır. Bu dönemde şehre çeşitli lütuflarda bulunmuştur.1555 yılında İran elçisini kabul ederek tarihe "Amasya Antlaşması" olarak geçen antlaşmayı imzalamıştır. [63]

Kanuni Sultan Süleyman oğulları arasındaki taht kavgası üzerine Şehzâde Bayezid'i Kütahya Valiliği'nden alarak Amasya Valiliğine atadı. Amasya'nın bu dönemde taht varislerini bulundurma özelliğini yitirmesinden dolayı Şehzâde Bayezid bu durumu kabul etmeyerek isyan etti ve İran'a sığındı. II. Selim'in 1566 yılında tahta çıkmasıyla oğlu Şehzâde III. Murad Amasya Valiliği'ne atandı ve 2 yıl

[60] Amasya İl Yıllığı, 1973, s.33, İsmail Erdoğan, a.g.e., s.20
[61] Amasya İl Yıllığı, 1973, s.33, İsmail Erdoğan, a.g.e., s.20
[62] Fuat Er, a.g.e., s.28
[63] Amasya İl Yıllığı, 1973, s.35

bu görevde kaldıktan sonra Manisa Valiliğine atandı. Bu olaydan sonra Osmanlı hâkimiyetine girdiğinden beri "Şehzâdeler Şehri" olarak nam salmış Amasya Şehzâde sancaklığından çıkarılmış ve Amasya'da bu tarihten itibaren hiçbir şehzâde görev yapmamıştır.[64]

Amasya şehri milattan önceki dönemlerden itibaren kralların, eyalet valilerinin, dinî liderlerin ve kumandanların yetiştiği ve ikamet ettiği bir şehir olması hasebiyle Kasru'l Selatin ünvanı ile anılmıştır. Osmanlı'da da bu ünvana yakışır şekilde hizmet etmiş olan şehir 1386 yılında Yıldırım Bayezid ile başlayan "Şehzâdeler Şehri" ünvanını 182 yıl sonra Şehzâde III. Murad ile kaybetmiştir.[65]

Amasya coğrafi yapı ve jeopolitik konum açısından önemli bir bölge olduğundan milli mücadele döneminde de tarih boyunca üstlendiği misyonunu korumuştur. Kurtuluş savaşının ilk hamleleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından Amasya'da yapılmış, milletin kaderinin belirlendiği belge olan Amasya Tamimi (12-22 Haziran 1919), Osmanlı şehzâdelerinin valilik makamı olan Saraydüzü Kışlası'nda imzalanmıştır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti yönetim şeklinin ve demokrasisinin özeti sayılacak "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" hükmünün yer aldığı bu belge Türk milletinin bağımsızlık yolunda mücadelesinin başlangıcı olmuştur. Böylelikle fetret devrinden sonra Osmanlının diriliş tohumlarının yeşerdiği yer olan Amasya, Kurtuluş Savaşı'nda da Türk milleti için bağımsızlık fikrinin doğduğu yer olmuştur.

[64] İlhan Şahin, Feridun Emecen, a.g.m., III, s.1, Amasya Kültür Envanteri, s.28
[65] İsmail Erdoğan, a.g.e., s.23; Strabon, a.g.e., s.60

Amasya'da Mûsikî

Hayat sanatın çalışma alanıdır. Öz itibariyle tüm edimlerimiz ve etkileşimlerimiz sanatın çalışma sahasını teşkil eder ve sanatla şekillenir hayat. Bu süreçte insan hayatı anlamlandırılır ve sanat onu en ilgi çekici ve güzel şekle sokmaya çalışan zekâdır.[66] Düzensizliğin kazandığı insicam, bulanıklığın dönüştüğü berraklık, yönsüzlüğe verilen istikamet, düzensiz titreşimlerin ve seslerin dönüştüğü mûsikî ve karmaşanın ulaştığı ahenk zekâ ile şekillenen birer sanat eseridir. Sanatın bize sunduğu şey maddi hakîkat değil ebedi güzellik ve Öz'dür. Bu Öz'e ve güzelliğe dalan kimse o an için kendi ruhunu unutur ve Güzel'e varır.[67] "Şüphesiz ki, Allah'u Teâla güzeldir, güzeli sever"[68] hakîkati gereğince insan güzel olana ulaşma çabası içindedir. Nitekim bu donanımla yaratılmıştır insan.

Sanatın tüm şubelerinin insan tabiatı üzerinde eşsiz bir etkisi olduğu cumhurun kabul ettiği bir gerçektir. Ses üzerine kurulmuş bir sanat olan ve en iptidai toplumların bile içtimâî ve dinî hayatlarında varlığı açıkça müşâhade edilen mûsikî, hiç şüphesiz güzel sanatların tesir gücü en yükseklerindendir.[69] Mûsikî, insanı varlıktaki en yüce kudrete, tanrısal varlığına yaklaştırır ve yaratılışından beri benliğinde ahenk ve melodiyi barındıran insan, ruhunda bu ahengi hissetmeye devam edecektir.[70] Kâinatın yaratılmasıyla Allah insan bedenine can verecek ruhları yaratmış ve onlara gök cisimlerinin çıkardığı ilahi nağmeleri dinletmiştir. Yaratılan ruhların çoğu bu göksel senfoniden zevk almıştır.[71] Müzik gökle toprak arasında bir ahenktir ve ahenk ile süslenir, iyi ruhları yönetir, mukaddes insanlara göredir ve fazileti gösterir.[72] İlk insanla başlayan mûsikînin doğuşunu Abdülkâdir Meragî Câmiu'l-Elhân isimli eserinde şöyle anlatmaktadır:

> *"Allah'ın emri ile ruh Âdem Peygamber aleyhi's-selâm'ın bedenine girdiğinde, Âdem'in nabzı harekete geçti ve ses de onun gereği idi. Nabzın hareketleri*

---

[66] Irwin Edman, **Sanat ve İnsan**, Çev. Turhan Oğuzkan, MEB, İstanbul, 1991, ss.12-13
[67] Irwin Edman, a.g.e. , s.23
[68] Muhyiddîn-i Nevevî, **Riyâzü's Sâlihîn**, Çev. Sıtkı Gülle, Çile Yayınları, İstanbul, 1981, s.468
[69] Yılmaz Öztuna, **Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi**, MEB, İstanbul, 1969, c.II, s.42
[70] Yalçın Çetinkaya, **Ihvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, s.11
[71] Charles Fonton, **18. Yy da Türk Müziği**, (Çev. Cem Behar) , İstanbul 1987, s.51
[72] **Büyük Bilgi Müzik Hakkında Notlar (Konfüçyüs felsefesine ait metinler),** Çev. Muhaddere N. Özerdim MEB, İstanbul, 1998, s33-39

arasında zamanlar eşit olmuştur. Şüphesiz ses ve usûl Âdem'in mübârek vücûdunda mevcuttu." [73]

Yaratılıştaki bu ahenk ve güzellik fiziki ve mânevî bakımdan ses ile ruh arasında olan münasebeti göstermektedir.[74] Hâlihazırda barındırdığı perdeler arasındaki mânevî münâsebet olarak tanımlanan mûsikî[75] ve temel yapıtaşı olan sesin özünde insana bahşedilen ve yaradılışta ilahi nağmelerle donatılan ruhtaki ahenk ve mânevîyat yatmaktadır. Bu sebeplerle mûsikî sanatı insan ve toplum üzerinde çok etkili olmuştur.

Toplumların ve medeniyetlerin gelişmişliğine bağlı olarak inkişâf eden mûsikî sanatı milattan önceki devirlerden itibaren yerleşim yeri olarak kullanılan ve bu süreçte üzerinde barındırdığı medeniyetlerin her birisinin kültürel birikimi ile gelişen ve önemli bir merkez konumuna gelen Amasya şehrinde her daim var olmuştur. Bu kültürel birikim sayesinde de zengin bir mûsikî kültürü günümüze aktarılmıştır. Dinî, din dışı ve başka şekillerde tasnif edilebilecek bu mûsikî kültürünün ilk örnekleri belki de tarih kitaplarında bahsedilen kiliseler de ve manastırlarda okunan âyinler ve ilahilerdi. Bilinmektedir ki en ilkelinden en modernine insanlar mûsikîyi ibadet ve dua esnasında kullanmışlar ve mâbedlerinde mûsikîye yer vermişlerdir.[76] Ayrıca askeri bir merkez olması sebebiyle askeri mûsikî örnekleri de var olmuş olabilir. Mûsikî çeşitli hastalıkların tedavisi için de kullanılmıştır. Şehrin yöneticilerinin mûsikîye olan ilgi ve istidatı mûsikînin sarayda icra edilmesine, destek görüp gelişmesine neden olmuştur.

Amasya'da mûsikî yalnız sarayda değil içtimâî alanlarda da farklı amaçlarla kullanılmıştır. Sözgelimi mûsikînin bu şehirde tedavi amaçlı kullanılması Amasya Darüşşifâsı'nın inşaasıyla başlar. İlhanlı Hükümdarı Sultan Muhammed Olcayto Hüdabende'nin karısı İlduş Hatun tarafından Anber bin Abdullah ve Emir Ahmed'e

[73] Ubeydullah Sezikli, "Abdülkâdir Meragî ve Câmiu'l - Elhan'ı", MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2007, s.2
[74] Muhammet Zinnur Kanık, "Mahmud Bin Abdülaziz'in Makasidü'l – Edvar Adlı Eseri", MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2011, s.2
[75] Ali Tan, "Niyazi Sayın'ın Ney Tavrında Perde Pozisyonları", İTÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, 2008, s.31
[76] M. Sadık Yiğitbaş, **Mûsikî İle Tedavi**, Yelken Matbaası, İstanbul, 1972, s.318

(1308) yaptırılmıştır.[77] Bimarhâne adıyla anılan bina bir hastane olarak hizmet vermekte idi. Aynı zamanda hekim yetiştiren bir tıp okulu olarak da faaliyet gösteren Darüşşifâ'da [78] mûsikî ile tedavi teknikleri uygulanıyordu.

Anadolu'nun birçok köy ve kasabasında akıl hastalarını tedavi eden tekke şeyhleri yaşamıştır. (Bu zatların en mühimlerinden Karacaahmet'in ocağından yetişmiş kişiler bu faaliyetleri yedi asır boyunca yürütmüşlerdir.) Bu durum sözlü gelenekte *"Karacaahmet ulu veli, Akıllanır gelen deli"* sözleriyle başlayan ilahilere konu olmuştur.[79] Amasya Darüşşifâsı'nda ise 'Şamlar Şeyhi' olarak bilinen eş-Şeyh Salih el-Halveti delileri okuyarak şifa bulmalarına vesile olmuş, bu sebeple de Darüşşifâ şeyhi olarak anılmıştır.[80] Darüşşifânın kuruluşundan dört asır sonrasına kadar Avrupa'da delilerin ve akıl hastalarının şeytani varlıklar olarak görüldüğü ve bu sebeple yakılarak öldürüldüğü göz önünde bulundurulursa[81] Amasya'da böyle bir hastanenin bulunması ve mûsikî ile tedavinin uygulanması kültür ve medeniyetin ne kadar gelişmiş olduğunun göstergesidir. Mûsikînin insan ruhu ve bedeni üzerindeki etkisini kanıtlamaya çalışan el-Kindî (801-874), insan için hangi makamların hangi zamanlarda daha tesirli olacağından bahseden Fârâbi (870-950) ve şarkı söylemeyi sağlığı koruyan en önemli egzersiz olarak gören İbn-Sînâ (980-1037) mûsikî ile tedavi konusunda önemli eserler vermiş İslâm filozoflarıdır.[82] Osmanlı Devleti'nde mûsikî ile tedavi kurumunun son temsilcilerinden olan Hekimbaşı Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi insan bünyesinde ortaya çıkan hastalıkların "hayvâni ruh" , "nefsâni ruh" ve "tabii ruh"' lardaki (a'zâ-yı reîse) ahengin ve tabiatın bozulmasına bağlamaktadır. Bu ruhani hastalıkların mûsikî sanatının nağmeleri ile tedavi edilebileceğinden bahsetmiştir.[83]

[77] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., s.139
[78] Gönül Cantay, **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2014, s.69
[79] Ruhi Kalender, "Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musikî", **AÜİFD**, c.XXXI, s.278
[80] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e. s.140
[81] Ahmet Hakkı Turabi, **Gevrekzâde Hâfız Hasan efendi ve Mûsikî Risâlesi**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005, s.17
[82] Ahmet Hakkı Turabi, a.g.e. , ss.19-20
[83] Ahmet Hakkı Turabi, a.g.e. , s.97

Sultan II Bayezid Han'ın Edirne'de Tunca Nehri kıyısından inşa ettirdiği Dâru'ş-şifâyı gezen Evliya Çelebi, o zamanki durumu Seyahatnamesi'nde şöyle aktarıyor:

> *"Bu hakir Evliya garip bir şey gördüm. Merhum ve mağfur Bâyezîd-i Veli Hazretleri vakıfnâmesinde hastalara deva, dertlilere şifa, dîvânelerin ruhuna gıda ve def-i sevda olmak üzere on adet biri neyzen, biri kemani, biri musikari, biri santûrî, biri çengî, biri çenk santûrî, biri udî olup, haftada üç kere hastalara ve hassaten delilere mûsikî faslı verilirdi. Nicesi âvâz-ı sazdan hoşhâl olur. Hakka ki ilm-i mûsikîde Neva, Rast, Dügâh, Segâh, Çargâh, Suzinâk makamları anlara mahsustur. Amma Zengüle ile makam-ı Buselikte rast karar kılsa, âdeme hayat verir. Cümle saz ve makamlarda ruha gıda vardır. Hazin nağmeleri dinleyen mecanin bî-perde ve bî-endâzane sesleriyle ağaz ve feryat ederler. Şeb ve rûz üç kere dîvânelere ve hastalar her marîzin derdine göre nefis taamlar verir. Allah'ın rahmeti vakfın üzerine olsun vesselam."* [84]

Vakıfnâmeden anlaşıldığı üzere Bîmarhâne'nin kendine has mûsikî ekipleri vardı ve bunlar fasıl mûsikîsine dâhil olan enstrümanlar ve ney, tanbur, def, santur, keman ve musikâr gibi enstrümanları icra eden sâzendeler ve hânendelerden müteşekkildi. İlaveten belirli gün ve vakitlerde Mehterhâne-i Hâkânî Bîmarhânede mûsikî icra ediyordu. Bîmarhâne'de bulunan hastalar için her birisinin durumuna uygun saz mûsikîsi icra ediliyor ve bunların her geçen gün icra edilen mûsikî nağmelerinden daha da etkilendiği ve sağlıklarına kavuştukları gözleniyordu. Her makam veya nağme her hastalıkta veya hastada aynı etkiyi göstermediğinden farklı mûsikî reçeteleri tatbik ediliyordu.[85] Edirne Dârüşşifâsı'nın vakıfnamesinden elde edilen bu bilgiler ışığında Amasya'da da bu mûsikî ekiplerinin varlığından söz edilebilir. Amasya Dârüşşifâsı'nın, Amasya Cihetler Defteri'nin kayıtlarına göre XIX. Yüzyılın başlarına kadar hastane olarak hizmet vermeye devam ettiği, vazifeli hekimlerinin olduğu bilinmektedir.[86] Mûsikînin Amasya Dârüşşifâsı'nda varlığı sadece hastanede tedavi gören hastalara sağladığı faydadan ibaret değildir. Amasya'daki mûsikî geleneğinin günümüze aktarımını ve gelişimini de sağlamıştır.

---

[84] Ragıp Akyavaş, "Mûsikîli Tımarhane", **Mûsikî Mecmuası**, 1959, Sayı.135, ss.88-89
[85] M. Sadık Yiğitbaş, a.g.e. , s.294
[86] Celal Özdemir, **Amasya Darüşşifası ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin**, Amasya Valiliği, s.92

Amasya'daki mûsikî kültürü şehrin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle daha da zenginleşir.182 yıl boyunca Devlet-i Âliyye'ye şehzâde sancağı olarak hizmet etmiş Amasya bu süre zarfında birçok şehzâde ve sultanı ağırlamış ve Dersaâdet'teki ilim, kültür ve sanat özlerini bünyesinde barındırmış, valilerinin hamiliği ile ilim, irfan ve sanat erbabını celbetmiştir. Genel olarak Osmanlı Devleti'nde mûsikî faaliyetlerini ele alacak olursak yönetim katında ve toplumun farklı kesimlerinde faklı amaçlarla icra edilen mûsikî karşımıza çıkmaktadır. Cinuçen Tanrıkorur, Osmanlı/Türk Mûsikîsini: "Askerî, dinî-tasavvufî, saray ve elit çevrelerde müesseseleşmiş, çok çeşitli etno-kültürel unsurların katılımıyla renklenmiş ve zenginleşmiş büyük bir sentez sanatı" olarak ifade etmektedir.[87] Bu sentezi oluşturan çevreler ve unsurlar aslında Osmanlı'da mûsikî eğitiminin nerelerde ve nasıl yapıldığına dair bize ipuçları vermektedir. Enderûn-i Hümâyun başta olmak üzere Mevlevîhâneler ve sâir tarîkatların tekkeleri, camiler, Mehterhâne-i Hümâyun, esnaf loncaları ve hanedan üyelerinin tertip ettiği mûsikî heyetlerinde ve başkaca kurum ve cemiyetlerde mûsikî eğitimi verilir ve icra faaliyetleri yapılırdı.[88] Daha sonraları mehterin yerini alan ve Batı Mûsikîsi'nin etkisiyle Türk Mûsikîsi eğitiminin ihmal edildiği Mızıkayı Hümâyun ile Osmanlı Devleti'nde müstakil olarak kurulan ilk müzik okulu Darü'l-Elhân mûsikî faaliyetlerinin icra edildiği başkaca kurumlardır.[89]

Osmanlı toplumunun farklı kesimlerinde icra edilen bu mûsikî elbette gelişigüzel bir birikimin eseri olmamakla beraber devletin askerî-idarî yönetim politikasının yanı sıra düşünce ve sanat dünyasına da yön veren hamleleri ile büyük bir gelişme göstermiştir. Sancaklarda askeri, idari ve ilmi disiplinler yanında şiir, hat ve mûsikî eğitimi de alan şehzâdeler, tahta geçtiklerinde estetik algısı yüksek padişahlar olarak sanatı koruyup yüceltmişler ve ekseriyetle sanata destek olmuşlardır.[90] Bunun sonucu olarak Osmanlı saraylarında mûsikî genellikle var olmuş ve padişahın oluşturduğu meclislerde fasıllar yapılmış, meşkler tertib edilmiş, saray mektebinde yetişen ve bu meclislere halktan dâhil olan kendini ispat etmiş ehil mûsikîşinaslar padişah ve şehzâdelerin ihsanlarına mazhar olmuşlardır.

[87] Cinuçen Tanrıkorur, **Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s.16
[88] Yılmaz Öztuna, **Türk Mûsikîsî Teknik ve Tarih**, İstanbul, 1987, ss.66-70
[89] Erhan Özden, **Arşiv Belgeleriyle Dârülelhân**, Dörtmevsim Kitap, İstanbul, 2015, ss.25-56
[90] Cinuçen Tanrıkorur, **a.g.e.**, s.18

Tezkire-i Mûsikîşinasân olarak da bilinen 17. ve 18. yüzyıllarda yaşamış yüz kadar mûsikîşinas hakkında biyografik bilgiler içeren Şeyhülislâm Ebu İshak-zade Mehmed Es'ad Efendi'nin "*Atrabü'l Âsâr fi Tezkireti 'Urefai'l-Edvar"* isimli tezkiresi bize dönemin mûsikîşinasları hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır.[91] Atrabü'l-Âsâr'a göre tezkirede yer alan isimlerin küçük bir kısmı sarayda doğrudan veya dolaylı olarak mûsikî ile alakalı hânendelik ve müezzinlik gibi kadrolarda bulunmuşlar, bunların dışındakiler ilmiye sınıfına dâhil kişiler, din görevlileri, sarayda başkaca görevlerde bulunan kişiler, esnaflar, tasavvuf ehli zevat ve başka devlet görevlerini îfâ eden kişilerden oluşmaktadır.[92] Tezkiredeki bu tablo sarayda mûsikîye gösterilen ehemmiyetin veya mevcudiyetinin az olduğu anlamı kesinlikle taşımamalıdır. Nitekim padişah ve şehzâdelerin ilim ve sanat meclislerinde bulunan kişilerin çoğunluğu yukarıda da aktarıldığı üzere devlet görevlileri idi ve ayrıca şiir, mûsikî ve hat gibi sanatlarda mahir zâtlardı.[93] İlaveten saray dışından katılan sanat erbabı da mevcut idi. Dolayısıyla sarayın mûsikî kültürüne ve sanata katkısı sarayda müzisyen istihdamı ve daha çok verilen caize, ihsan ve hediyelerle teşvik yoluyla olmuştur.

Yukarıda anlattığımız özelliklerin birçoğuna sahip olan Amasya'da, Osmanlı mûsikîsinin, söz sanatı olan şiirle derin münasebeti ve Divân Edebiyatı'nın klasik vezin türü olan aruzla mûsikîdeki usûl ilişkisi, Dîvan Edebiyatı ve mûsikînin beraberce var olduğunu göstermektedir.[94] Edebiyat ve mûsikînin beraber inkişâfı Devlet-i Âliyye'nin merkezi olan İstanbul gibi bazı önemli kültür şehirlerinde de (Bursa, Konya, Edirne) mevcuttur. Divan Edebiyatı'nın gelişim gösterdiği şehirlerde mûsikî de gelişmiştir denilebilir. Geleneksel Osmanlı Mûsikîsi bu yerlerde sarayın himayesi ve şehrin kültür-sanat birikimiyle harmanlanıp kendine has bir üslûp ile "Şehir Mûsikîsi" olarak karşımıza çıkmaktadır.[95]

Kültür ve sanat birikimi göz önünde bulundurulduğunda Amasya'nın da bir kültür şehri olduğu açıkça gözlenmektedir. XV. ve XX. yüzyıllar arasında elli beş

[91] Cem Behar, **Şeyhülislâmın'ın Müziği – 18. Yüzyılda Osmanlı/ Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Atrabü'l- Âsâr'ı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.9
[92] Cem Behar, a.g.e. , s.163
[93] Yaşar Aydemir, a.g.e. , ss.636-640
[94] Cinuçen Tanrıkorur, a.g.e. , s.16
[95] Cem Behar, a.g.e. , s.172

adet dîvan şâiri ve edib yetiştirmiş olan şehrin edebi gelişmişliği[96] diğer sanatlarla beraber şehrin mûsikî kültürünü de etkilemiş ve mâmur bir kültür şehri olmasını sağlamıştır.

Amasya'daki mûsikî birikimini az evvel ortaya koyduğumuz "Şehir Mûsikîsi" kavramının sınırları içerisinde ele alırsak saraydaki mûsikî meclislerinin ve şehzâdelerin mûsikî ile olan alakaları ve anlayışlarının şehir halkının mûsikî anlayışından çok da uzak olmadığını görürüz. Bu durum evvelce îzah edilen sarayın yalnızca askerî ve idarî yönetimden değil, düşünce ve sanat dünyasını da yönetmekle mesul olduğunun ve bu istikametteki uygulamalarının saraydaki estetik ve sanat anlayışını topluma aktarmada büyük ölçüde başarı sağladığını kanıtlar niteliktedir. Bu sayede Amasya'da kültür seviyesi yüksek sanatkâr toplum ve Amasya'ya özgü bir "Şehir Mûsikîsi" oluşmuştur. (Bunun örnekleri ileride verilecektir.)

Amasya'daki mûsikî faaliyetlerini şehzâde sarayından başlayarak ele alacak olursak; Amasya'da "Beyler Sarayı" , "Saray Düzü" ve "Pir İlyas" olarak bilinen mevki şehre hükmeden müslüman sultanların ve şehzâdelerin ikâmetgâhı olmuştur. Kayıtlara göre Selçuklu Sultanı Mes'ud devrinden itibaren şehzâdelere hizmet etmiş olan bu mevki daha sonra Selçuklu Veziri Muînüddin Pervane Bey ve Gümüşlü-zâde ailesinin mülkiyetine geçmiştir. Şehzâde Çelebi Mehmed Amasya valisi olduğunda (1398) bu araziyi satın almış ve Osmanlı Hânedanı'na üç yüz elli sene hizmet edecek büyük bir saray yaptırmıştır. Sultan II. Murad Han (Haziran 1404) ve Yavuz Sultan Selim Han (1470) gibi tarihe yön veren padişahlar bu sarayda dünyaya gelmişlerdir. Sarayın bânisi Çelebi Sultan Mehmed Han on altı, Sultan II. Murad Han yirmi, Sultan II Bâyezid Han yirmi altı sene bu sarayda ikâmet etmişler ve valilikleri süresince Amasya Sancağı'nı buradan yönetmişlerdir. Daha sonra Şehzâde Ahmed (II Murad'ın oğlu), Şehzâde Alaeddin, Şehzâde Ahmed (II Bâyezid'in oğlu 870'de bu sarayda doğdu.) Şehzâde Mustafa, Şehzâde Bâyezid burada ikamet etmişlerdir.[97] Büyük bir mûsikîşinas, sâzende ve bestekâr olan Yavuz Sultan Selim'in üç yaş büyük ağabeyi Şehzâde Korkut da Amasya Sarayı'nda dünyaya gelmiştir (1467) .[98]

[96] Mehmet Nuri Yıldırar, "Amasyalı Divan Şairleri", GÜSBE, Basılmamış Y.Lisans Tezi, 2002, s.246
[97] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e. , ss.41-42
[98] Nazmi Özalp, **Türk Mûsikîsi Tarihi**, M.E.B. , 2000, İstanbul, c.1, s.321

Osmanlı Hânedanı'nın ilk bilgin ve sanatkâr padişahı olan II. Murad'ın ilim ve sanatın her şubesindeki çalışmalara büyük destek vermiş, onun rehberliği sayesinde Türk Mûsikîsi üzerine nazari çalışmalar yapılmıştır. Hızır b. Abdullah'ın "Edvâr"ı, Mercimek Ahmed'in "Kaabûs-nâme"si, Bedr-i Dilşâd'ın "Murad-Nâme"si Abdülkâdir Meragî'nin "Kenzü'l-Elhân"ı II. Murad döneminde telif edilmiş eserlerdir. Safiyüddin Urmevi'nin "Kitabü'l-Edvâr"ı da bu dönemde Sultan II. Murad'ın isteği üzerine Ahmed Oğlu Şükrullah tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.[99] Türk Mûsikîsinin en önemli isimlerinden olan Hoca Hâfız Abdülkâdir Merâgî'nin oğlu Abdülaziz Çelebi tarafından Bursa'ya getirilen 1421 tarihli "Makâsidü'l-Elhân" adlı eserini Sultan II. Murad'a ithaf etmiştir.[100] II. Murad uygulamada birçok mürekkep makam yaptırmış ve onun zamanında zfarklı terkiplerin icrası denenmiştir. II. Murad ayrıca Enderûn-i Hümâyun müfredatına mûsikî derslerini sokmuştur.[101]

Türk Mûsikîsi'nin gelişimine bu kadar büyük katkısı olan II. Murad'ın mûsikîye olan düşkünlüğü şehzâdelik yıllarında Amasya'da başlamıştır.[102] Eldeki verilere göre ilk mûsikî derslerini Amasya valiliği sırasında babası Çelebi Mehmed'in yaptırdığı sarayda almıştır.

II Murad gibi Sultan II. Bâyezid de mûsikînin gelişimine birçok katkı sağlamıştır. Sanatın birçok şubesinde mahir bir zât olmasının yanı sıra birçok âlim, edib ve mûsikîşinası himayesi altına almış, şehzâdelik ve padişahlık dönemlerinde mûsikî ilminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Mûsikîsever bir padişah olan II Bâyezid'e, döneminde bazı eserler sunulmuştur. Mûsikîyi matematiksel ilimlerin en üstünü ve şereflisi sayan, Amasya sancağı sınırlarındaki Lâdik kasabasında doğan Mehmet Çelebi, "Zeynü'l-Elhan fi 'İlmi't- Te'lîfi ve'l- Evzân" ve "Er Risâletü'l-Fethiyye" isimli mûsikî nazariyatı ile alakalı eserlerini II Bâyezid'e Amasya sarayında sunmuştur.[103] Bazı kaynaklarda Lâdikli Mehmed Çelebi'nin Şehzâde II

[99] Yılmaz Öztuna, A.g.e. , ss.76-77
[100] Ferdi Koç, "Abdülaziz B. Abdülkâdir Merâgî ve "Nekavetü'l-Edvâr" İsimli Eserinin, XV. Yüzyıl Mûsikî Nazariyatındaki Yeri", AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2010, s.14; Recep Uslu, "Fatih Devrinde Bestekârlar ve Eserleri", **Mûsikî Mecmuası**, sy.465, s.25
[101] Yılmaz Öztuna, A.g.e. , ss.76-77
[102] Ahmet Şahin Ak, **Türk Mûsikîsi Tarihi**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2009, s.71
[103] Nazmi Özalp, A.g.e. , ss.331-332

Bâyezid'e hocalık yaptığı ve uzun süre beraber oldukları, Amasya Cami'inde vaizlik ve kürsi şeyhliği yapmış ve eserlerini burada yazmış olabileceği ve buna bağlı olarak eserlerinde bulunan padişah mühründen dolayı eserlerini sunmak için İstanbul'a gitmiş olma ihtimali bulunduğu ifade edilmektedir.[104] Abdulkâdir Meragî'nin torunu Mahmud bin Abdülaziz Çelebi "Makasidü'l-Edvar" isimli eserini Sultan II Bâyezid'e sunmuştur.[105] Babası ve dedesinin izinden giden nazariyatçı ve udî olan Mahmud Çelebi Sultan II Bâyezîd tarafından saraya alınmıştır. Mahmud Çelebi Sultan II Bâyezîd defterinde mûsikîşinas ve musâhipler arasında kayıtlıdır.[106] Sarayda cemaat-ı mutribân adı verilen mûsikî heyetine hocalık yaptığı, hayatını sarayda sâzendelik ve ser-mutribanlık görevlerinde geçirdiği bilinen Mahmud Çelebi'nin mûsikî sanatında ileri bir seviyede olduğu bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında da yaşadığı eserlerini bu padişahlara da ithaf etmesinden anlaşılmaktadır.[107] Kanuni Sultan Süleyman'ın cülûsu sırasında Enderun'da kırk yedi akçe yevmiye ile Derviş Mahmud Bin Abdülkâdir-zâde (udî-avvad) olarak kayıtlıdır.[108]

Sultan II Bâyezid, Meragî'den sonra gelen Gulam Şadi'nin talebesi ve aynı zamanda Horasan Hükümdarı ve Şark Mûsikîsi'nin hâmisi Hüseyin Baykara'nın fasıl şefi ünlü mûsikîşinas Zeynelabidin'i sarayına kabul etmiştir.[109] Sultan II Bâyezîd'in bestekârlığı da kaynaklarda zikredilmektedir. *Mecmu'a-i Sâz u Söz* adlı eserinde asıl adı Albert Bobowski olan Leh mühtedîsi Ali Ufkî Bey, Neva Düyek peşrevini "Peşrev-i Bâyezid" olarak kaydetmiştir[110] Kantemiroğlu Edvarında ise Sultan II Bâyezîd'e ait olduğu tahmin edilen Neva/Fahte ve Nişabur/Sakil peşrevleri yer almaktadır.[111] Ayrıca Mürteza Elker'in *Evrâd-ı Esâtîz* isimli eserinde Sultan II. Bâyezîd'in biyografisi dâhilinde günümüze ulaşan mûsikî eserlerinin beş parçadan ibaret olduğu aktarılmaktadır. Bu eserler: Devr-i Kebir usûlünde "Arazbar zemzeme"

---

[104] Hakkı Tekin, "Lâdikli Mehmed Çelebi ve er- Risaletü'l- Fethiyye'si", NÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 1999, ss.34-36
[105] Nazmi Özalp, A.g.e. , s.334
[106] Ferdi Koç, a.g.e., s.15;Recep Uslu, a.g.e., s.26
[107] Muhammet Zinnur Kanık, a.g.e, ss.18-20
[108] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Mûsikî Hayatı", **Belleten**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1977, c.XLI, sy.161, s.84
[109] Cinuçen Tanrıkorur, a.g.e. , s.36
[110] Yılmaz Öztuna, **Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, c.I, s.149
[111] Ethem Ruhi Üngör, a.g.e., s.22

namıyla meşhur Arazbar Peşrevi ve Saz Semâîsi, Devr-i Kebir usûlünde Rahatülervâh Peşrevi ve Devr-i Kebîr usûlünde Evç Peşrevi ve Saz Semâîsi olarak ifade edilmektedir.[112] Bunun dışında altı adet peşrev ve dört adet saz semâîsi ile birlikte Sultan II. Bayezid'e izâfe edilen toplamda on sekiz adet saz eseri mevcuttur. Sultan II Bâyezîd'in, devrinin en önemli bestekârlarından olduğu tahmin edilmektedir.[113]

Kanuni Sultan Süleyman'ın cülûsu senesinde Enderun'a kayıtlı cemaat-ı mutribân defterine göre Sultan II Bâyezîd zamanında Enderun'da görevli sâzendeler şunlardır:

- Kopuzcu Şaban (25 Akçe yevmiyeli)
- Kanunî Şadi (23 Akçe yevmiyeli)
- Kopuzcu Hüsrev (25 Akçe yevmiyeli)
- Kanunî Muharrem Seydi (18 Akçe yevmiyeli)
- Kanunî Muhyiddin (12 Akçe yevmiyeli)
- Kemençeci Nasuh (10 Akçe yevmiyeli
- Kopuzcu Şaban'ı talebesi Çengi Hasan (10 Akçe yevmiyeli)
- Kemençeci Hasan.[114]

Bunlar muhtemelen Amasya sarayından Enderûn'a geçmiş sanatkârlardır. Bütün bu bilgiler bize Amasya'nın ve valisi Şehzâde II. Bâyezid'in müzikoloji ilmine ve şehrin müzikal gelişimine büyük katkılar yaptığını göstermektedir.

Amasya'da mûsikî'nin gelişimine önemli katkılar sağlamış bir başka isimde Sultan II Bâyezid'in oğlu Şehzâde Ahmed'dir. 1481 yılında babasının tahta çıkmasıyla Amasya valisi olan Şehzâde Ahmed otuz bir yıl süren valiliği boyunca

[112] Ethem Ruhi Üngör, a.g.e. , s.23
[113] Yılmaz Öztuna, a.g.e. , c.1, s.149
Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisinde II. Bâyezîd'e izafe edilen saz eserleri şu şekilde listelenmiştir: 1. Nevâ Peşrevi I (Fahte) , 2. Nevâ Peşrevi II (Düyek) , 3. Nevâ Saz Semâîsi, 4. Râhatu'l Ervâh Peşrevi (Çifte Düyek) , 5. Râhatu'l Ervâh Saz Semâîsi, 6. Evc Peşrevi (Düyek) , 7. Evc Saz Semâîsi, 8. Aşîrân-Buselik Peşrevi (Ağır Düyek) , 9. Nişâbûr Peşrevi (Sakıyl) (Kantemir 121) , 10. Nevâ Peşrevi III (Hafif) (Kevseri'de) , 11. Isfâhan Peşrevi (Remel) (Kevseri'de) , 12. Nevâ Saz Semâîsi "Bağdâd" (Yürük Semâî) , 13. Dügâh Peşrevi (Devr-i Kebîr) , ve 14. Saz Semâîsi, 15. Arazbâr-Zemzeme Peşrevi (Devr-i Kebîr) ve 16. Saz Semâîsi, 17. Evc Peşrevi I (Muhammes, "Bezm-i Mülûk") 18. Evc Peşrevi II (Devr-i Kebîr) .
[114] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., ss.84-86; Nazmi Özalp, a.g.e., s.338

sanatı teşvik etmiştir. Valiliği süresince sarayı ihtişam içindeydi ve çevresi büyük sanatkârlar ve âlimlerle doluydu.[115] İranda ünlü mûsikîşinas, üstad udî (Avvad) Zeyn'el-âbidin (Azeri) Amasya'da Şehzâde Ahmed'e gelmiş, mûsikî meclislerine dâhil olmuştur. Kendisine zamanına göre yüksek bir ücret olan elli akçe yevmiye ile aylık olarak arpa, et, pirinç ve ekmek tayin edilmişti. Oğlu Çengî Nimetullah (15 Akçe yevmiyeli) ve torunu Kemençeci Halil (8 Akçe yevmiyeli) sarayda hizmet etmişleridir.[116] Şehzâde Ahmed Amasya'daki sarayında maaşlı bir fasıl heyeti bulunduruyordu. Bu sebeple Amasya sarayından pek çok sâzende ve mûsikîşinas yetişmiştir. Bunlar bizzat sarayın kadrolu mûsikî görevlileri idiler. Daha sonraları ise Enderûn'da sâzende olarak görev yapmışlardır. Udî Ahmed (Avvad), Udî Nasuh (15 Akçe yevmiyeli), Hânende (Gûyende) Şeyh Çoban, Çengî Behram (15 Akçe yevmiyeli), Kopuzcu Usta Şahin, Hânende (Gûyende) Sinan bu isimlerden bazılarıdır. Bu isimlerden Udî Nasuh ve Çengî Behram Kanuni Sultan Süleyman devrinde de Enderun'da görevli idiler.[117]

Şehzâde Ahmed'in hocaları ve himayesindekiler arasında da mûsikîşinas kişiler vardır. Muhyiddin Mehmed İbn Hatîb Kasım Efendi mûsikî dâhil birçok ilimde yetkindi. Bir başka önemli isim olan Makâmî, devrinde ilm-i mûsikî ve makamlar üzerine eşsiz bilgisi sebebiyle bu mahlası almıştır.[118] Sesi güzeldi, güzel besteler yapıp şehzâdeye okurdu bu sebeple Şehzâde Ahmed onu yanında tutar, hoşnut ederdi. Şehzâde Ahmed'e imam olmuş ve Saray-ı Sultanî'de hocalık yapmıştır. Şehzâde Ahmed'in vefatından sonra camilerde Kur'an okuyarak ve vaaz ederek meşgul olmuşsa da onu ilm-i mûsikîdeki şöhreti ulufe bağlanıp İstanbul'a getirtilmesine sebep olmuştur.[119] Burada Sadrazam İbrahim Paşa ve İskender Çelebi'nin çocuklarına Kur'an dersi vermiştir. Üstad Zeyn'el-âbidin'in talebesi meşhur İranlı udî ve kemençeci Hüseyin Avvad, Andelibî ve bestekâr, şâir Katibî de Şehzâde Ahmed'in himayesi altında olan sanatkârlardandır.[120]

---

[115] Haluk İpekten, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, MEB, İstanbul, 1996, s.176
[116] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., ss.82-86
[117] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.84; Nazmi Özalp, a.g.e., ss.337-338
[118] Yaşar Aydemir, a.g.e., s.639
[119] Haluk İpekten, a.g.e., s.177
[120] Nazmi Özalp, a.g.e., s.339

Şehzâde Ahmed döneminde Amasya'daki kültür-sanat yaşamını ve şehrin entellektüel birikimini Hüseyin Hüsameddin'in eserinde Mevlânâ İdris Bitlisî'nin "Heşt Bihişt" adlı eserinden aktardığı Şehzâde Ahmed'in genç şehzâdelerinin sünnet merasimlerinin tasvirinde görebiliriz. Mevlânâ sünnet merasimini şöyle anlatıyor:

"911 senesinde Şehzâde Sultân Ahmed, pederinden aldığı me'zûniyet üzerine İdris Bitlisi merhûmun Heşt Bihişt'inde tafsîl idildiği üzre genç şehzâdelerine bir sünnet düğünü yapdırdı. Ümerâ-yı etrâfı da'vet iderek mu'azzam bir dernek oldu. Mükemmel bir donanma şeklini aldı. Amasya şehri cennet gibi bezendi.

Bu esnâda Amasya'da Türk şu'arâsından Çeşmî, Şermî, Figânî, Kâmî, Melihî, Münirî, Mihrî ve Acem şu'arâsından Basîrî, Penâhî, Kutbî pek ma'rûf idiler. Bunların içinde en ayyâşı Tokadlı Melihî, en terbiyelisi Şermî, en fâzılı da Münirî Efendilerdi. En şâyân-ı dikkat Mihrî Hâtûn'du.

Bu şâ'irler coşdılar. Güzel kasîdeler yapub sûr-ı hitânı tebrîk itdiler. Ağır câ'izeler aldılar. Acemler, Sultân Ahmed'in gözüne ve gönlüne girmek içün olanca kudredlerini, san'atlarını gösterdiler.

Amasya sâzende ve hânendelerinin en meşhûru olan Baba Mehmed Çelebi bin İlyâs'ın ûdu, Sofioğlu Abdî Çavuş bin Hüseyin'in tanbûru, Beglioğlu Sünbül Ahmed Beg bin Hızır Beg'in sazı, hele Merâgî ahfadından Hâce Kutbeddin Mahmud bin Abdulaziz'in nagamât-ı latîfesi, Süleyman Dede'nin dâvudî sesi canlara can katıyor, Amasya'yı çınlatıyordu." [121]

Yukarıdaki tafsilatlı anlatımdan anlaşılıyor ki cennet gibi süslenen ve bütün yöneticilerin ve ileri gelenlerin toplandığı Amasya şehrinde şâirler sünnet merasimini (sur-i hitan) tebrik etmek için ve sultanı mest edip caize alabilmek için birbirleri ile yarış içerisindeydiler. Sâzende ve hânendelerden en meşhurları olan Baba Mehmed Çelebi bin İlyas ud ile (aynı zamanda tanburi), Abdî Çavuş bin Hüseyin tanbur ile Beglioğlu Sünbül Ahmed Beg bin Hızır Beg saz ile, Meragî'nin torunu Hâce Kutbeddin Mahmud bin Abdülaziz latif nağmeleri ile ve Süleyman Dede dâvudî sesi ile Amasyalıları coşturuyor ve Amasya mûsikî ile canlanıyordu.

Sultan II. Bâyezîd zamanında saraya alınan Üstad-ı Mûsikî Hâce Kutbeddin Mahmud Çelebi, eldeki verilere göre Şehzâde Ahmed'in "Kutublar" denen Acem

[121] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.3, ss.144-145

musahiplerinden idi.[122] Hoca Hâfız Abdülkâdir Meragî'nin torunu Mahmud Çelebi'nin bu merasimde yer alması ve bu seviyede icra edilen mûsikînin halkta karşılığının olması Amasya'daki mûsikî kültürünün ne kadar ileri seviyede olduğunun bir göstergesidir.

Tüm bu bilgiler göstermektedir ki Amasya'da mûsikî şehri yöneten valiler ve diğer yöneticilerin teşvik ve himayelerinde gelişmiş bu gelişme halkta ise güzel bir karşılık bulmuş ve ictimai hayatın parçası olarak severek icra edilmiştir. Her zaman var olan bu faaliyet Türk-İslam kültürü ile zaman içinde yoğrulmuş ve şehrin mûsikî anlayışının gelişmesinde ve kökleşmesinde teâmüller oluşturmuş ve böylece süregelmiştir.

Amasya'da mûsikînin bu gelişimine ve şehir mûsikîsi anlayışının oturmasına katkı sağlayan önemli bir kaynak da ibadethanelerimiz ve ibadetlerimizi yerine getiriş usûllerimiz ve bu esnada kullandığımız dinî mûsikî olmuştur. Dinî mûsikî genel olarak Cami Mûsikîsi ve Tekke Mûsikîsi olarak tasnif edilmektedir. Cami Mûsikîsi kısaca camide gerçekleştirilen ibadetlerin ifâsı sırasında veyahut öncesi ve sonrasında sadece ses ile icra edilen mûsikîdir. Namaz, Ezan, Aşr-ı Şerîf Kırâati, Tesbihât, Duâ gibi faaliyetler bunlardan birkaçıdır.[123]Amasya'da tarihsel süreçte camilerde icrâ edilen mûsikî formları incelendiğinde payitahttaki uygulamalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunun temel sebebi şehrin şehzâde sancağı olmasıdır. Selâtîn camilerde yapılan uygulamalar Amasya'da bulunan Sultan II. Bâyezîd Cami'inde de yapılmıştır. Bu camilerde görev yapan imam ve müezzinler Enderun mekteplerinden yetişen güzel sesli, yetenekli ve iyi derecede mûsikî bilgisine sahip olanlar arasında seçilir Saray-ı Sultanî'de hünkâr müezzini veya imamı olarak görev yaparlardı.[124] Amasya'daki şehzâde sarayı olan Beyler Sarayı'nda görev yapmış ve daha sonra pâyitahtta önemli camilere tayin olmuş birçok isim mevcuttur. Sesinin güzelliği ile meşhur Bestekâr Kerestecizâde Abdullah Efendi sarayda baş imam (İmâm-ı Evvel-i Sultânî) olarak görev yapmıştır. Evliyâzâde Mehmed Efendi de padişah imamı olarak saraya gitmiştir.[125] Bu isimler

[122] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.3, s.144
[123] Nuri Özcan, **Türk Din Mûsikîsi Ders Notları**, MÜİF, İstanbul, 2001, s.27
[124] Nuri Özcan, a.g.e., ss.28-29
[125] Osman Fevzi Olcay, **Amasya Şehri**, Amasya Belediyesi, Amasya, 2003, ss.75,91

gibi birçokları selâtin camilerde görev yapmış ve padişahlara imamlık-müezzinlik görevlerinde bulunmuşlardır.

Amasya ayrıca birçok Hâfız-ı Kur'an'ın yetiştiği bir beldedir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre Amasya'da dokuz adet Dârû'l-Kurrâ bulunmaktaydı ve Sultan Bâyezîd Dârû'l-Kurrâ'sında üç yüzden fazla hâfız var idi.[126] Hüseyin Hüsameddin'in aktardığına göre ise Amasya'da sekiz adet Dârûlkurrâ vardı. Buralardan ve sıbyan mekteplerinden pek çok hâfız yetişmekteydi. Hatta şehirde bulunan erkek nüfusun üçte biri hâfız olarak tanınmakta idi. Ayrıca çok ileri seviyede kadın hâfızlar da mevcut idi.[127] Mûsikînin ve kıraât ilminin bu kadar gelişmiş olduğu Amasya'da doğal olarak mûsikîşinas hâfızlar da yetişmiştir ve son dönemlere kadar bu kanal kesilmeden devam etmiştir. Abdülkâdir Meragî: *"Kur'an'ı güzel okuyabilmek için uyumlu nağmeleri/mûsikîyi bilmek gerekir" demektedir.*[128] Bunun oluşması için gereken şartların mevcut olduğu şehirden yetişen mûsikîşinas hâfızlar padişahlara hizmet etmişlerdir.

Amasya'da yetişen cami mûsikîsi üstadları şehirdeki dinî mûsikî kültürünü canlı tutmuşlardır. Ayrıca belirli dinî günlerde ve bayramlarda şehre özgü uygulamalar göze çarpmaktadır. Bu hususlar I. bölümde daha ayrıntılı zikredilecektir.

Dinî mûsikînin diğer bir bölümünü teşkil eden Tekke mûsikîsi, farklı tasavvufi ekollere bağlı tarîkatların genellikle âyin adı verilen zikirleri yürütmek ve ahenk içinde icrasını sağlamak için yapılan, cami mûsikîsinden farklı bir üslûba sahip olmakla birlikte ortak birçok formu olan ve bazı enstrümanların kullanıldığı mûsikîdir. Asıl amacın Allah'ı zikretmek olduğu âyinlerde mûsikî zikrin düzen içinde yürütülmesini belirli esaslar çerçevesinde sağlar.[129]

Tekke mûsikîsinde zikri yürütmek için kullanılan ana form ilahidir. Tasavvufi güftelerin zikre uygun ritim kalıpları içerisinde bestelenmesiyle oluşan ilahiler, güftelerin değindiği konulara ve okunuş tarzlarına göre ramazan ilahileri, muharrem

[126] Ali Tuzcu, **Seyahatnâmelerde Amasya,** Amasya Belediyesi, 2007, s.69
[127] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.1, s.217
[128] Ubeydullah Sezikli, a.g.e., s.52
[129] Nuri Özcan, "*Tekke Mûsikîsi*", **TDVİA**, c.40, s.385; Ömer Tuğrul İnançer, "Osmanlı Tarihinde Dinî Mûsikî", **Mûsikî Mecmuası**, sy. 465, 1999, s.9

mersiyeleri, zikir ilahisi veya cumhur ilahiler olarak farklı şekillerde tasnif edilebilir.[130]

Tekkelerdeki başlıca mûsikî faaliyeti olan ilahiler farklı tarîkatlara göre değişik şekillerde okunabilirdi. Amasya tarihi incelendiğinde görülmektedir ki Mevleviyye, Halvetiyye, Kadiriyye, Rifâîyye, Nakşibendiyye ve Babaiyye tarîkatlarına bağlı otuz civarı tekke faaliyet göstermiştir.[131] Tekkelerde icra edilen mûsikî faaliyetleri ve buralarda bu icra faaliyetlerini gerçekleştiren mûsikîşinaslar incelendiğinde dinî bir yapı olan tekkelerin sosyal yönüyle de şehrin mûsikî hayatına katkı sağladığı bir gerçektir. Buralarda okunan ilahiler kulaktan kulağa söylene söylene günümüze kadar ulaşmıştır. Halkla iç içe olan bu toplumsal alanlar Amasya da bir ilahi kültürü oluşmasına ve şehir mûsikîsinin inkişafına sebep olmuştur.

Tekkeler var oldukları müddetçe topluma birçok alanda önemli katkılar sağlamışlardır. Mûsikî ve edebiyat bu alanların başında gelmektedir. Bu anlamda tekkeler birer Türk Mûsikîsi konservatuarı olarak da görev yapmışlardır ve buralardan yetişen önemli mûsikîşinaslar ve farklı alanlarda eser veren bestekârlar olmuştur.[132]

Mevleviyye tarîkatının dergâhları olan Mevlevîhâneler bu noktada farklı bir öneme sahiptir. Birçok âlim arif zevatın yetiştiği Mevlevîhâneler aynı zamanda Türk kültür ve sanatının önemli temsilcilerinin yetiştiği bir güzel sanatlar akademisi olarak toplumun her kesiminden insana hitap etmiştir.[133] Osmanlı Devleti'nde mûsikî eğitim kurumları arasında sayılan, verilen mûsikî eğitimin kalitesi bakımından Enderun Mektebi'yle karşılaştıracak kadar iyi bir mûsikî eğitimi veren Mevlevîhâneler[134] Amasya'da da var olmuşlardır. Anadolu'da kurulan ilk Mevlevîhânelerden biri olan Amasya Mevlevîhânesi, tarîkatın kurumsallaşma faaliyetlerini başlatan Hüsâmeddin Çelebi'nin icazetnâmesini bizzat yazarak Amasya'ya gönderdiği halifesi Mevlânâ Alâeddin Amasyavi tarafından kurulmuştur.[135] Amasya Mevlevîhânesi Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Amasya'da bulunan kırk kadar tekke içerisinde en güzeli olarak

[130] Ömer Tuğrul İnançer, a.g.e., s.13
[131] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss.179-200
[132] Ömer Tuğrul İnançer, a.g.e., s.144
[133] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", **TDVİA**, c.29, s.474
[134] Ahmet Şahin Ak, A.g.e., s.36
[135] Adnan Gürbüz, "Amasya Mevlevîhânesi ve Vakıfları", **SÜTAD**, 1996, sy.2, s.287; Ş. Barihüda Tanrıkorur, a.g.e., s.468

ifade edilir, Mevlevîhâne, Semâhâne ve Safâhâneden oluşan bir külliye olduğu zikredilir.[136] Semâhânenin olması bize Mukabele-i Şerif'in yapıldığını göstermektedir. Bu durum Ayin-i Şerif'in icrası için gerekli olan mutrıp ve âyinhânların dergâhta var olduğunun göstergesidir. 1314 yılında Alâeddin Ali Pervâne Bey tarafından inşa ettirilen ve vakıfları tanzim edilen Amasya Mevlevîhânesi Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bazı zamanlar haricinde faaliyet göstermiştir.[137]

Bu süre zarfında Mevlevîhânede icra edilen âyinlerde bulunan mutrıp ve âyinhânlar şüphesiz şehirdeki mûsikîşinasların önemi bir bölümünü teşkil etmekteydi. Ayrıca Mevlevîhânelerin birer mûsikî mektebi olarak görev yaptığını ve toplumun ekserisi tarafından muhabbet duyulan müesseseler olduklarını da göz önünde bulundurursak, bu kurumların Amasya'daki mûsikî hayatına üst düzeyde katkı sunduğu ileri sürülebilir. Tekkelerin ve mevlevîhânelerin Amasya'daki mûsikî yaşamına katkıları daha sonra incelenecektir.

Amasya'da şehir mûsikîsini teşkil eden bir başka unsur da hiç şüphesiz Amasya Bandosudur. Ramazan ayının müzikal bir geleneği olan ramazan davulunun yerini alan bando, şehirde öteden beri ramazan aylarında insanlara dinletiler vermektedir. İftar ve imsak vakitlerinden belirli bir süre önce şehre hâkim Harşena Dağı'ndan oyun havaları ve güncel eserler icra ederek Ramazan ayının her günü ve bayramda insanları mûsikî ile buluşturmaktadır. Bu sebeple Ramazan Bandosu olarak da anılmaktadır. Her ne kadar gayri müslim geleneği olan ve batıdan ithal bandonun ramazan gibi mânevîyatı yüksek mukaddes bir ayla bir anılması ilginç olsa da işlev bakımından faydalı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu geleneğin aslında bando yoktur. Önceleri davul ve klarnetin yer aldığı ekip daha sonra genişleyerek bir bando ekibine dönüşmüştür. Osman Fevzi Olcay bu geleneği şöyle aktarmaktadır:

> "*Amasya'nın Harşena Kalesi dediğimiz kalede her gün ikindi namazından sonra davul ve kırnata eşliğinde oyun havaları çalınırdı. Bu iftar zamanına kadar*

[136] Adnan Gürbüz, a.g.e., s.288
[137] Adnan Gürbüz, a.g.e., s287-292

devam ederdi. Yine imsak vaktinde önce aynı kalede kırnata eşliğinde davul çalınarak halkı sahura uyandırıp hazırlık yapmaları sağlanırdı." [138]

Davul ve klarnetin neden şehrin sokaklarında değil de kalede çalındığı konusunda ilginç bir detay, 12 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile Amasya'ya gelen heyette bulunan 9. Ordu Erkân-ı Harbiyesi Hüsrev Gerede'nin günlüğünde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

" Kutsal Ramazan ayındayız. Burada gür sesli sahur davulu sokaklarda dolaşıyor. Akşam alaturka saatle 11.30'da kaleye çıkıp davul zurna çalıyorlar. Vaktiyle Ermeniler Ramazan davulcusunu öldürmüşler. Bu nedenle mahalle aralarında dolaşmıyorlarmış."[139]

Günümüze kadar devam eden bu uygulama şu an Belediye Bandosu tarafından yerine getirilmektedir.

Daha evvel Osmanlı Devleti'nde mûsikî eğitimi veren kurumlar zikredilmiş, mûsikî hocalarının veya usta mûsikîşinasların kendi evlerinde verdikleri dersler ve buralarda yapılan mûsikî faaliyetleri ile daha sonra mûsikî cemiyetlerine ve korolara dönüşen özel meşkhâneler de bu eğitim kurumları arasında sayılmıştır.[140] Batı Mûsikîsi'ne duyulan hayranlık ve gösterilen ihtimam öz mûsikîmizin ihmal edilmesine ve yıpranmasına sebep olmuştur. Bu sürede toplumun öz mûsikîsine duyduğu özlemi gidermek ve Türk Mûsikîsi'ni ayakta tutmak için şahsi çabalarla kurulan mûsikî cemiyetleri ortaya çıkmıştır. 1908 yılında kurulan ve Kanuni Hacı Arif Bey, Hacı Kirami Efendi, Neyzen Tevfik ve Leon Hancıyan gibi zamanın pek çok mûsikî ustalarını kadrosunda bulunduran Dârü'l-Mûsikî-i Osmânî, 1916'da kurulan Dârüttâlîm-i Mûsikî ve 1918'de Anadolu Mûsikî Cemiyeti adıyla kurulan Üsküdar Mûsikî Cemiyeti özel kurumlardan bazılarıdır.[141] İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde kurulan bu cemiyetlerden biri de Amasya Mûsikî Cemiyeti'dir.

---

[138] Osman Fevzi Olcay, **Amasya Hâtıraları "Bildiklerim-Gördüklerim-İşitttiklerim İle Amasya"**, Sadeleştirenler: Turan Böcekçi-Mehmet H. Seçkiner, Amasya Belediyesi, 2014, s.122

[139] Hüseyin Menç, Ramazan Bandosu, (Çevrimiçi) http://www.huseyinmenc.com/2011/08/ramazan-bandosu.html, 05.08.2015; Sami Önal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s.37:Bu durum Ermeni mezaliminin ne derecede olduğunu da kanıtlar niteliktedir.

[140] Cinuçen Tanrıkorur, a.g.e., s.31

[141] Yılmaz Öztuna, a.g.e. c.1, s.210; c.2, s.471

Amasya'da mûsikî kültürünün ve yaşamının nesilden nesile aktarılması ve günümüze ulaşmasını sağlayan Amasya Mûsikî Cemiyeti "Mûsikî Yurdu Derneği" adı altında 1913 yılında Giriftzen Asım Bey önderliğinde kuruldu. Önceleri Asım Bey'in evinde yürütülen mûsikî faaliyetleri daha sonra cemiyet çatısı altında toplanmış ve Giriftzen Asım Bey Amasya'daki mûsikî hayatını canlandırmış, birçok talebe yetiştirmiş ve şehrin kuruluşundan itibaren var olan mûsikîsine ayrı bir değer katmıştır. Kurulduğu günden beri birçok saz ve ses sanatçısı yetiştiren ve daha sonra Amasya Belediye Konservatuarı'na dönüşen bu cemiyet sayesinde son dönemde şehir mûsikîsi canlanmış ve Amasya, İstanbul'dan sonra Anadolu'da Türk Mûsikîsini yaşatan ender şehirlerden olmuştur. Amasya Mûsikî Cemiyeti, Anadolu'da kurulan ilk cemiyet olması hasebiyle de ayrı bir öneme sahiptir. Böylece Osmanlı Devleti zamanında pâyitahtta bulunan kültür sanat yaşamını bünyesinde barındıran şehzâde sancağı Amasya, Cumhuriyet Dönemi'nde de İstanbul ile omuz omuza yol almıştır.

Amasya'nın mûsikî serüvenine pek çok önemli isim katkıda bulunmuştur. Padişahlar ve hanedan üyeleri başta olmak üzere onların çevrelerinde toplanan önemli mûsikîşinaslar ve onların yetiştirdiği talebeler mûsikî ilminin hem nazari hem de amelî alanlarına yönelik çalışmalar yapmışlardır. Sultan II. Bâyezîd, Şehzâde Ahmed, Lâdikli Mehmed Çelebi, Ahmedoğlu Şükrullah, Mahmud bin Abdülaziz bin Abdülkâdir Meragî, Üstad Zeyn'el-âbidin, Vardakosta Seyyid Ahmed Ağa, Kerestecizâde Bestekâr Abdullah Efendi, Giriftzen Âsım Bey ve diğerleri…

Sonuç olarak şehzâde saraylarından yükselen ince mûsikî, Yeşilırmak üzerinde dönen su dolaplarının iniltisi, tekkelerden yükselen zikir ilahileri, semazenlerin meydanda aşk ile çarkları, kaleden şehre inen sesler, mâbedlerden ve minarelerden arza yükselen en latif nağmeler ve orda "Şehir Mûsikîsi" "Amasya Nağmesi".

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA'DA DİNÎ MÛSİKÎ

1.1 Genel Olarak Dinî Musikî

İslamiyetin doğuşundan bu zamana asırlardır devam eden İslâmî hayat dinî mûsikînin de ortaya çıkışını sağlamıştır.[142] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'in güzel sesle okunmasını istemesi üzerine ümmetin buna eğilmesiyle insanın yaratılışında var olan ahenk ve mûsikîyi birleştirmesi güzel olan dinî mûsikînin zuhur etmesine sebep olmuştur.[143] Kendi güzel olan Kur'ân-ı Kerim'i ona yakışır bir güzellikle okumak dinî mûsikînin temel gayelerinden olmuştur. Nitekim Abdülkâdir Meragî hafızlığını tamamladıktan sonra Kur'an tilâvetini güzel seslerle yapabilmesi için sesler bilgisi (mûsikî) üzerine babası tarafından eğitilmiştir. Ayrıca edebi olduğu kadar müzikal açıdan da bir mucize olan Kur'ân-ı Kerim'in güzel ses ile okunması O'nu iyi düşünmeyi arttırır.[144] Bu sebeplerle mûsikî dinî hayatın içerisinde ve yaşandığı mekânlarda var olmuştur.

Türk Din Mûsikîsî, ibadet mekânı olan caminin yanı sıra tasavvuf geleneğinin ve kültürünün yaşatıldığı tekkelerde de icra edilmektedir. Bu bakımdan "Cami Mûsikîsi" ve "Tekke Mûsikîsi" olarak tasnif edilmektedir. Ortak birçok özelliğe sahip olmasının yanı sıra cami mûsikîsi ve tekke mûsikîsi ayrı üslûp ve tavırları hâizdir. Cami mûsikîsi daha zâhidane bir niteliğe sahipken tekke mûsikîsi tasavvufî bir şiirsellik ve coşku ihtiva etmektedir.[145]

Cami mûsikîsi insan sesine dayalı olarak icra edilir. Camide gerçekleştirilen ibadetler ve dinî merasimlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında farklı formlardaki mûsikî kesitleri imam, müezzinler ve görevliler tarafından ekseriyetle irticali olarak icra edilmektedir. Namaz, Ezan, Kamet, Aşr-ı Şerîf Kırâati, Tesbihât, Duâ, Nâ't, Tekbir, Salâ, Salât, Temcid cami mûsikîsi formları arasındadır. Bunlardan ziyade besteli olarak okunan Mevlid-i Şerif, Muhammediyye, Mi'raciye, Tevşih ve İlahiler

[142] Nuri Özcan, "Dinî Mûsikî", **TDVİA**, c.9, s.359
[143] Süleyman Uludağ, **İslam Açısından Mûsikî ve Semâ'** , Marifet Yayınları, İstanbul, 1999, ss.209 - 210
[144] Ubeydullah Sezikli, **Türk Din Mûsikîsi Eğitim Seti**, Dörtmevsim Kitap, İstanbul, 2012, ss.93-94
[145] Sadettin Nüzhet Ergün, **Türk Mûsikîsi Antolojisi**, Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1942, c.1, s.13

de mevcuttur. Özellikle ramazan aylarında okunmak için bestelenmiş birçok ilahi bulunmaktadır.[146]

Dinî mûsikînin diğer bir bölümünü teşkil eden tekke mûsikîsi ise daha evvel zikrettiğimiz gibi farklı tasavvufi ekollere bağlı tarîkatların genellikle âyin adı verilen zikirleri yürütmek ve ahenk içinde icrasını sağlamak için yapılan, cami mûsikîsinden farklı bir üslûba sahip olmakla birlikte ortak birçok formu olan ve bazı enstrümanların kullanıldığı mûsikîdir. Asıl amacın Allah'ı zikretmek olduğu âyinlerde mûsikî zikrin düzen içinde yürütülmesini belirli esaslar çerçevesinde sağlar.[147]

Zikrin usûlünce icrası için ilahiler tekke mûsikîsinde büyük önemi hâizdir. Ayrıca camide teravih namazı sırasında okunan ramazan ilahileri, muharrem ayında okunan mersiyeler gibi çeşitli ilahiler de mevcuttur. Mevlevî Ayin-i Şerifi, Mersiye, Şuğul, Durak, Nefes, Savt, gibi formlar tekke mûsikîsi formlarındandır.[148]

Bu formlardan bazıları cami ve tekkelerde ortak olarak icra edilmektedir.

1.1.1 Amasya'da Dinî Mûsikî

Amasya'da dinî mûsikî faaliyetlerinin tarihsel süreçte ele alındığında çoğu zaman canlılık arz ettiği görülmektedir. Bu durumun temel sebebi olarak kültürel bir cazibe merkezi olması ayrıyeten şehzâdelerin ikâmet ettiği bir şehir olması gösterilebilir. Pâyitaht olan ve sultanlara ev sahipliği yapan İstanbul ile müstakbel hükümdarların yetiştiği sancak olan Amasya arasındaki çok kanallı bağ sayesinde pek çok alanda olduğu gibi dinî mûsikî yönünden de aktarımlar olmuştur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Kur'ân-ı Kerim'i güzel okumanın temel gaye olduğu dinî mûsikînin icrası çoğunluklu olarak ehl-i Kur'ân hâfızlar ve din görevlileri sayesinde olmuştur. Bu anlamda tarih boyunca çokça Hâfız-ı Kur'ân yetiştiren Dârû'l-Kurrâ'lar önem arz etmektedirler. Kur'an-ı Kerim'i çeşitli

[146] Nuri Özcan, "Cami Mûsikîsi", **TDVİA**, c.7, s.102; Ubeydullah Sezikli, a.g.e., ss.92-110
[147] Nuri Özcan, "Tekke Mûsikîsi", s.385; Ömer Tuğrul İnançer, "Osmanlı Tarihinde Dinî Mûsikî", s.9
[148] Nuri Özcan, a.g.e., ss.384-385; Ubeydullah Sezikli, a.g.e., ss.112-124

vecihlerle okunuşunun ve kıraat-i aşerenin öğretildiği ve toplamda sekiz adet Dârû'l-Kurrâ'nın bulunduğu Amasya'da pek çok Hâfız-ı Kur'ân yetişmiştir. Sıbyân mektepleri de ayrıca hâfız yetiştirmekte idi. Böylece şehrin önemli bir kısmı ehl-i Kur'ân kişilerden oluşmaktaydı.[149]

Hâfızlık eğitiminin Osmanlı Devleti zamanından beri yoğun olarak verildiği şehirde, geleneksel usûl ile hâfızların yetiştirildiği Amasya Büyükağa Kur'an Kursu'nda günümüzde de yoğun bir şekilde bu faaliyetler devam ettirilmektedir. 1489 yılında Şamlar mahallesinde (Bahçeleriçi) Sultan II. Bâyezîd'in Kapıağası Hüseyin Ağa tarafından medrese olarak yaptırılan ve vakıfları tanzim ettirilen "Medrese-i Hüseyniye" de denilen Büyükağa Medresesi on dokuz oda ve bir büyükçe dershaneden ibaret idi. Müderrislerin aldığı yevmiye miktarına göre eğitim kalitesi belirlenen medreseler 40, 50 ve 60 akçelik medreseler olarak sınıflanmaktaydı. Amasya'da Büyükağa Medresesi 60 akçelik, birinci sınıf bir medrese idi.[150] Yakın geçmişe kadar kullanılamaz durumda olan bina 1974-1980 arasında yapılan restorasyonla 1980 yılında Hâfızlık Kur'an Kursu olarak hizmet vermeye başlamıştır. Buralardan yetişen hâfızlar tarihte olduğu gibi bugün de isimlerinden söz ettirmektedirler ve ülke çapında tanınanları mevcuttur. 'Büyükağa Hâfızlık Kur'an Kursu' Amasya'daki Kur'an ve hâfızlık eğitiminin verildiği en önemli merkezdir. Burada Kur'an'nın kendisine yakışır bir güzellikle okunması için gerekli olan mûsikî eğitimi müstakil olarak verilmemektedir. Ancak mûsikîye karşı ilgisi ve istidâdı olan talebelerin hâfızlık eğitimlerini aksatmayacak şekilde eğitim almalarını teşvik eden bir anlayış mevcuttur. Böylelikle ders dışı zamanlarda mûsikî bu merkezde yer almıştır.[151]

Kendi bünyesinde farklı dinî mûsikî faaliyetleri icra edilen Büyükağa'da bir büyük bir de yaşça daha küçük talebelerden oluşan iki adet ilahi grubu mevcuttur. İlahiciler[152] olarak ifade edilebilecek bu gruplar amatör bir anlayışla mûsikîye karşı

[149] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss.215-217
[150] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss.220-227
[151] Eren Köksal, Amasya Büyükağa Hâfızlık Kur'an Kursu Müdürü İsmail Batman ile yapılan mülakat, 30 Mart 2015, Amasya
[152] Yılmaz Öztuna, a.g.e., c.1, s.385: Eskiden ilahi okuyanlara ilahici denirdi. Dede Efendi ve Hacı Arif Bey gibi büyük mûsikîşinaslar ilkokulda ilahicilik ve ilahicibaşılık ile mûsikî hayatlarına başlamışlardır.

isteği ve yeteneği olan ayrıca sesi güzel olan talebeler seçilerek oluşturulmuştur. Bu talebelerin yetiştirilmesi ilk etapta mûsikî hocası olmadığından Kur'an Kursu hocaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Alanda ehil farklı sanatçıların ve hocaların kayıtları önceleri televizyon ve radyo yayınlarından kaydedilerek daha sonraları ise kaset ve CD'ler yardımıyla öğrencilere dinletilip, tekrar etmeleri sağlanmış ve bu şekilde ilahiler ezberletilmiştir. Bir anlamda talebeler eserleri kayıtlardan dinleyerek meşk etmiş ve tekrar ederek ezberlemişlerdir. Büyük ilahi grubundaki daha tecrübeli talebelerden birkaçı (ilahicibaşı) daha küçük ve yeni gelen talebelere bu ilahileri öğretimişlerdir. Böylece her sene elli civarı mezun veren kursta ilahiciler süreklilik arz etmektedir.[153]

Yakın tarihte Amasya Belediye Konservatuarı'nın kurulması ve burada bulunan Türk Tasavvuf Mûsikîsi bölümü sayesinde bu öğrencilerin eğitimleri daha profosyonelce verilmiştir. Aralarından neyzenler ve önemli mûsikîşinaslar yetişmiştir.

Kur'an Kursu bünyesinde halkın isteği üzerine Mevlid, Hatim Duası ve Tesbihat gibi merasimler gerçekleştirilmektedir. Mevlid ve Hatim Duası'ndan ziyade ekseriyetle "Tesbihat" olarak isimlendirilen coğrafyaya özgü bir form karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel bir uygulama olarak karşımıza çıkan kısaca yetmiş bin defa kelime-i tevhid'in çekildiği bu form özellikle Amasya'da gelenekselleşmiş ve uygulanmıştır.[154]

Bir kimse bir yakınını kaybettiğinde, defnin yedinci gününde bu tesbihatın yapılması gelenekleşmiştir. Şu şekilde icra edilir:

İkindi namazına müteakip ilahi grubu mihrabın önünde hocaları önderliğinde yer alırlar. Cemaat ve ölen kişinin yakınları da bu ekibin karşısında yer alır. Hoca Efendinin "Estaizubillah Fa'lem ennehü Lâ İlâhe İllâllâh" demesiyle ilahiciler (zikir ekibi) kelime-i tevhid'i cehri olarak cumhuran okurlar. Cemaat ise hafiyyen zikre iştirak eder. Hoca Efendi'nin elinde 99 habbeli bir tesbih bulunur. Bir tesbih tanesi çekildiğinde zikir ekibinde bulunanların sayısı ve cemaatin mevcudu adedince

[153] Eren Köksal, Amasya Büyükağa Hâfızlık Kur'an Kursu Müdürü İsmail Batman ile yapılan mülakat, 30 Mart 2015, Amasya
[154] A.e.

kelime-i tevhid çekilmiş sayılır. Böylece sayı orada bulunanların azlığı ve çokluğuna binaen yetmiş bin zikri tamamlayacak şekilde hesap edilir. Bu sırada zikri cehri olarak yürüten ekip merasimin mahiyetine uygun ilahiler icra eder. Tesbihat süresince birkaç kez ara verilir ve ilahiler okunur. Bu şekilde cemaat cezbolunur. Cenazenin cinsiyeti ve yaşına göre farklı ilahiler okunmaktadır.[155] Zikir tamamlanınca ilahi grubundan sesi güzel olan bir talebe bir aşr-ı şerif okur ve dua ile tesbihat tamamlanır. Eğer sonunda hatim duası varsa İhlâs-ı Şeriften aşağı sureler okunarak dua ile tamamlanır.[156]

Amasya'daki dinî mûsikî uygulamalarının payitahttakilerle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Selâtîn camilerde yapılan uygulamalar Amasya'da bulunan Sultan II. Bâyezîd Cami'inde de yapılmıştır. Ancak bu formlar şehir içerisinde kendine yöresel bir icrâ alanı bulmuştur. Amasya'da da kendine has bir üslûpla günümüzde camilerde, mevlid merasimlerinde, düğünlerde, dini bayramlar ve günlerde ve mûsikî meclislerinde icra edilen bu formlar, şehir mûsikîsi kimliğinin dinî mûsikî süzgecinden geçmiş halini teşkil eder.

Ramazan ayları mânevî duyguların yoğunlaştığı ve özellikle dinî mûsikînin çokça icra edildiği bir zaman dilimi olması hasebiyle önemlidir. Bu aya mahsus formlar dikkat çekmekte sadece bu ayda uygulanan formların olması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır. Örneğin sadece ramazan ayında edâ edilen teravih namazının her dört rekâtının farklı bir makam ile edâ edilmesi ve akabinde o makamda ilahiler icra edilmesi şeklinde olan 'Enderun Usûlü Teravih Tertibi' ramazana has bir ibadet ve onu ifa şeklidir.[157] Saray camilerinde ve selâtîn camilerde icra edilen bu usûl Amasya'da bir selâtîn camî olan Sultan II Bâyezîd Cami'inde de uygulanmıştır. Bazı razamanlar da aksatılmakla beraber günümüze kadar devam ettirilmiştir.

Ramazan aylarında camilerde teravih namazı sırasında ilahi okuma geleneği vardır. Teravih namazlarında rekât aralarında Amasya'ya özgü ilahiler okunmaktaydı. Özellikle yörede meşhur olmuş herkesin bildiği ilahiler camilerde

[155] Sözgelimi cenaze bir kişinin annesi ise zikir arasında 'Annem' ilahisi okunur.
[156] A.e.
[157] www.enderunteravihi.com, (Çevrimiçi) 3.10.2015

okunurdu. Cemaat de okunan ilahilere eşlik ederdi. Üstelik bu iş için oluşturulmuş özel bir İlahi grubu vardır. Baloğlu (Baloğun) Osman Efendi ve kardeşlerinin oluşturduğu ilahi grubu ramazan ayında her gün farklı bir camiye giderek teravih sırasında ilahi okurlardı. (Bazı zamanlar başka ilahiciler de bu gruba dâhil olmuşlardır.) Bu durum halkın da büyük teveccühüne mazhar olmuştur ki Amasya halkı Baloğlu Osman Efendi'nin ilahi grubu o gün hangi camideyse oraya akın ederlermiş ve o camide teravih namazını edâ ederlermiş. Bu ilahi grubu esnaflardan müteşekkil bir grup idi. İsimlerini tespit edebildiğimiz kişiler İzmirli Osman Hoca ve Manifaturacı Hacı Recep Efendi'dir. Her dört rekâtta bir farklı makamdan ilahiler okunduğu gibi dört veya beş kıtadan oluşan uzun ilahiler de teravih sırasında okunurmuş. Bu gelenek bayanlar arasında da yaygın olarak yer almıştır. Teravih namazlarında bayanlar kendi aralarında ilahiler okurmuş. Ayrıca sadece bayanların yer aldığı dinî toplantılarda da (mevlid merasimleri, hatimler v.d.) ilahiler okunurmuş.[158]

Amasya'da yöresel bir uygulama alanına sahip olan bir başka dinî mûsikî formu, cami mûsikîsi formlarından "Ezan"dır. Okunduğu namaz vaktine göre belirlenen bir türk müziği makamında da kendine has bir uslup ile müezzininin mûsikîdeki maharetine bağlı olarak serbest okunur. İstanbul, Bursa, Konya gibi önemli kültür merkezlerine has bir ezan okuma tavrı zaman içerisinde ortaya çıkmıştır. "Saray Tavrı" denilen ve İstanbul'da saray müezzinlerinin selâtin camilerinde müezzinlik yapmalarıyla genele yayılan bu tavır yine Amasya'da kendine has bir şekilde ortaya çıkmıştır.[159]

İstanbul'da eskiden ezanlar vakitlere göre: Sabah ezanı; 'sabâ – dilkeşhâveran', öğle ezanı; 'Rast – Hicaz', ikindi ezanı; 'Hicaz – Uşşak – Bayatî', akşam ezanı; 'Hicaz – Rast – Segâh – Dügâh', yatsı ezanı; 'Hicaz – Uşşak – Bayatî – Nevâ – Rast' olarak okunurdu.[160] Amasya'da ise vakitlere göre ezanlar şu şekilde okunmaktaydı: Sabah ezanı 'Sabâ', öğle ezanı 'Uşşak' , ikindi ezanı 'Nevâ', akşam ezanı 'Rast', yatsı ezanı 'Hicaz'. Burada İstanbul tavrında farklı olarak ikindi ezanı

[158] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya
[159] Nuri Özcan, "Ezan", **TDVİA**, 1995, c.12, ss.43-44
[160] A.e.

dikkat çekmektedir. Nevâ makamında okunan ikindi ezanı Gümüşlü Camii müezzini aynı zamanda mevlidhan olan 'Behzat Efendi' tarafından icra edilmiş ve mûsikî çevreleri tarafından hayranlık içerisinde dinlenirmiş. Rast makamında akşam ezanı ise yakın geçmişte ilk defa 'Burhan Özbakır' tarafından Hatuniye Camii'nde okunmuştur.[161]

İstanbul'da var olan bir başka gelenek de "çifte ezan"dır. Birbirine yakın camilerde iki kişinin karşılıklı olarak cümleleri tekrar etmek suretiyle perde göstererek okuduğu ezana "çifte ezan" denilmektedir. Son zamanlarda Avrupa ve Anadolu kıtasındaki camiler arasında da bu usûl icra edilmektedir.[162] Biraz farklı uygulanmakla beraber Amasya'da da çifte ezan okuma geleneği vardır. Usûlen birbirine yakın farklı iki cami arasında okunan çifte ezan Amasya'da Sultan II. Bâyezîd Cami'nin iki minaresi arasında iki müezzin tarafından karşılıklı olarak okunmuştur. Bu uygulama okunan ezanın daha kolay duyurulmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Zira o dönemde camide ses sistemi bulunmamaktadır. Çifte ezan okuma geleneği cuma günleri ve mübarek gecelerde 1958 yılında camiye ses sistemi montajı yapılana kadar devam etmiştir.[163]

Sabah ezanından önce dilkeşhâveran makamında bir salâ vermek ve arkasından bir kaside okumak da İstanbul'da yaşatılan bir gelenekti.[164] Bu gelenek Amasya'da da aynı şekilde yer almıştır. Sabah ezanından evvel salâ ardından kaside ve bazı zamanlarda ilahi okunmuştur.[165]

Bir diğer cami mûsikîsi formu olan salâlar da Amasya'ya özgü kullanımlarla karşımıza çıkmaktadır. Cenazelerin duyurulması, cuma ve bayram namazlarına davet, mübarek gece ve günleri hatırlatmak amacıyla müezzinler minarede Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salât-ü selam getirirler. Amasya'ya özgü okunan salâlar Dr. Fatih Koca tarafından hazırlanan "İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salalar ve

[161] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya
[162] Nuri Özcan, a.g.e., s.44
[163] Eren Köksal, Sultan II. Bâyezîd Camii Emekli Müezzini Hicabi Gökyar ile yapılan Mülakat, 30 Mart 2015, Sultan Bâyezîd Camii, Amasya
[164] Nuri Özcan, a.g.e., s.44
[165] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya

Salavatlar" isimli doktora tezinde yer almıştır. Hüzzam Cenaze Salâsı, Kürdî Cuma Salâsı ve Uşşak Salâ, Sultan II. Bâyezîd Camii müezzini Bekir Kızılyer'in okuyuşundan notaya alınarak kayda geçmiştir.[166]

Genellikle tekkelerde okunan Salât-ı Kemâliyye'nin camilerde namaz sonrasında okunduğu da gözlenmiştir. Amasya'da Şirvanlı Camii'nde özellikle ramazan aylarında sabah namazından sonra cemaatin katılımıyla okunduğu bilinmektedir.[167]

Yine Amasya'ya özgü farklı salatlar mevcuttur. Cenaze ve cuma namazlarında okunan geleneksel salâların haricinde perşembe akşamları "cuma gecesi" olarak adlandırılan zamanda salâ okuma geleneği vardır.

Ezandan ayrı olarak minarelerde Allah'a yapılan dua, tazarru ve münacâtlar olarak ifade edilen "temcid" başka bir din mûsikîsi formudur. Üç aylarda başlayıp ilk teravih namazına kadar yatsı namazından sonra, ramazanda ise sahurdan sonra müezzinler tarafından minareden halkın da katılımıyla okunmaktaydı. Üç aylarda aralıksız devam eden temcide çıkma usûlü kandil gecelerinde ve kadir gecelerinde de yapılırdı.[168] Amasya'da her perşembe temcid okuma geleneği vardır. Ramazan ayında ise her gün temcid okunur, münacâtlar yapılırdı. Minarede ilahiler okunurdu ve halk da bu temcidleri ilgiyle takip ederdi. Bu gelenek daha sonra yukarda bahsettiğimiz "cuma gecesi salâsı"na dönmüştür.[169]

Mevlid okuma geleneği de şehirde en yaygın dinî mûsikî uygulamalarındandır. Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınan *Vesîletü'n-necat* adlı eserin Osmanlı sınırları dâhilinde ve Anadolu'da besteli veya irticalen çeşitli dinî merasimlerde ve mübarek gecelerde okunması adet haline gelmiştir.[170] Miraç Kandili, diğer kandil geceleri mübarek günler, hac uğurlaması, hac karşılaması, sünnet, düğün, cenaze, doğum, asker mevlidi, gelin mevlidi, gibi çok çeşitli zamanlar

[166] Fatih Koca, "İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salalar ve Salavatlar (Anadolu Örneği)", CÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2013, ss.42, 222, 223
[167] Fatih Koca, a.g.e., 145
[168] Ubeydullah Sezikli, "Temcid", **TDVİA**, 2011, c.40, ss.410-411
[169] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya; Eren Köksal, Amasya Selim Ağa Camii Emekli Müezzini Mevlidhan Seyyid Yahya Otcu ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Amasya
[170] Nuri Özcan, "Mevlid", **TDVİA**, 2004, c.29, s.484

ve geleneksel törenlerde Mevlid-i Şerif camilerde, mescitlerde ve evlerde okunurdu. Amasya'da XX. Yüzyılda birçok mevlidhan vardı ve Mevlid merasimleri çokca icra edilirdi. Günde beş mevlid okuyan mevlidhanlar olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla şehirden pek çok mevlidhan yetişmiştir.

Amasya'da 1967 yılına kadar yaşamış meşhur mevlidhanlar mevcuttur. Bunlar Giriftzen Asım Bey'in talebeleri olup müezzin ve hâfızlardan müteşekkildi. "Müezzin Azmi Efendi", "Müezzin Abdal Ağasının Hakkı", "Müezzin Âmâ Hâfız Mehmed Efendi", "Müezzin Abdulkâdir Efendi-zâde", Hâfız Rıza Efendi", "Hamdi Efendi-zâde Mustafa Efendi", "Topuzu Büyük Mustafa Efendi" bunlardan bildiklerimizdir.[171]

Bu isimlerden başka ulaştığımız mevlidhanlar da mevuttur. Giriftzen Asım Bey ile beraber meşk etmiş birisi olan, çok iyi usûl bilen "Neyzen Üstad Mustafa Saçlı" önemli bir isimdir. Çok güçlü bir sese sahip " Abdullah Çakırer" (Bir gecede beş mevlid okurmuş), Pir Mehmed Çelebi Cami'i müezzini "Cemal Topçam", Sultan Bâyezîd Cami'i müezzinlerinden "Orhan Özbakır", Gümüşlü Cami'i müezzini "Behzat Efendi",[172] Sultan Bâyezid Cami'i müezzini "Hicabi Gökyar",[173] Selim Ağa Cami'i müezzini "Seyyid Yahya Otcu"[174] Amasya'da yetişmiş diğer mevlidhanlardır. Bunlar içerisinde mevlid meşk etmek için genç yaşta İstanbul'a gidip oralarda mevlidhanlık yapanlar vardır.

Amasya'daki selâtîn cami olan Sultan Bâyezîd Cami'inde önemli kişiler görev yapmıştır. İpekli-zâde Hâfız Efendi sesi çok güzel Kur'an-ı Kerim okumada eşine az ratlanan bir kimsedir. Caminin baş imamlık görevini yürütmüştür. Onun

[171] Osman Fevzi Olcay, a.g.e., s.104

[172] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya

[173] Eren Köksal, Sultan II. Bâyezîd Camii Emekli Müezzini Hicabi Gökyar ile yapılan Mülakat, 30 Mart 2015, Sultan Bâyezîd Camii, Amasya: Hicabi Gökyar hâfızlığının Amasya'nın son dönem mutasavvıflarından Hâfız Ali Özgen'in yanında yapmıştır. Daha sonra kendi tabiri ile "sırtımda simit yapılmış bir yorgan ve bir çanta" ile İstanbul'a ilim tahsil etmek için gitmiştir. Mecidiyeköy Kur'an Kursu'nda kalırken Mecidiye Cami'i müezzini İsmail Efendi ile tanışmıştır. Tevafuk ki İsmail Efendi Giriftzen Asım Bey'in Mızıka Alayı'ndan talebesiymiş. Alay dağıtılınca Mecidiye cami'ine müezzin olmuş. Hicabi Hâfız'ın Amasya'lı olduğunu öğrenince onu yanına almış ve usûl dersleri vermiş, mûsikî meşk etmiş. İstanbul'da kaldığı dönemde Mecidiyeköy'de mevlidlere Hicabi Hâfız'ı da götürmüş. Buralarda ilahiler öğrenmiş. Daha sonra Amasya'ya döndüğünde İstanbul'da öğrendiği "Gelin Allah diyelim, Kalpten pası silelim" isimli ilahiyi mevlidlerde okumuş. O dönemde Amasya'da bilinmeyen bu ilahiyi Hicabi Hâfız getirdiği için 'Hicabi Hâfız'ın İlahisi' olarak anılmıştır.

[174] Eren Köksal, Amasya Selim Ağa Camii Emekli Müezzini Mevlidhan Seyyid Yahya Otcu ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Amasya

imamlığı zamanında başmüezzin olan Abdulkâdir Efendi de çok güzel bir sese sahip güzel ahlaklı bir kimseymiş. Daha sonra Hâfız Hulusi Efendi bu camiye imam olmuştur.[175] Bu camide 60 yıl görev yapmış olan Hulusi Hâfız'ın Türk Mûsikîsi'nin bütün makamlarına vakıf olduğu Burhan Özbakır tarafından ifade edilmektedir. Hulusi Hâfız'ın baş imam olduğu dönemde Ali Şeref Efendi'nin ikinci imam olduğu ve makamları Hulusi Hâfız'dan öğrendiği bilinmektedir.[176]

Bayanlar arasında da mevlid merasimleri tertip edilirdi. Şehirde güçlü bayan mevlidhanlar yetişmiştir. Bunlardan birisi bizim de kaynak kişilerimizden olan Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi'dir. Küçük yaşlarda başlayan mûsikî ilgisi, onu ileride şehrin tümünde tanınır hale getirmiş mevlidhân olarak nam salmıştır. Mevlid bahirleri arasında ise Amasya'ya özgü ilahiler okunmaktadır.[177]

Bütün bu mûsikî kültürüyle Amasya'da dinî mûsikî bahsedilen formlarda canlılığını halen sürdürmekte olup, günümüzde de camilerde, Kur'an kurslarında ve evlerde icra edilmektedir.

1.2 Tarih Boyunca Amasya'da Tarîkatlar ve Tekke Kültürü

İslâmî ve aklî ilimlerde pek çok âlim zevât yetiştiren Amasya şehri dinin bâtınî yönünü yol tutan tasavvuf ilminde makam sahibi olmuş pek çok salih kişiyi yetiştirmiş, onlara meydan açmıştır. Hakk'a ulaşmak için tutulan yol, izlenecek usûl ve sâlik'i hakîkate götüren yol olarak ifade edilen tarîkatlar Amasya'da var olmuşlardır.[178] Bu tarîkatların faaliyetlerini yürüttükleri ve bir mürşid-i kâmilin rehberliğinde gerçekleştirilen tasavvuf eğitiminin verildiği mekân olan tekkelerde de toplum mânen ve ahlâken eğitilmiştir. Dinin ilmi olarak tahsil edildiği medreselere nazaran tekkeler aşk dinî olan İslam'ın duygu boyutuna yönelmiş ve zikir meclisleri ile ilahi aşkı yaşatan mekânlar olmuşlardır.[179]

[175] Osman Fevzi Olcay, a.g.e., ss.42, 81, 98
[176] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya
[177] Ayrıntılı bilgi için bkz. Bu çalışma 3. Bölüm.
[178] Reşat Öngören, "Tarîkat", **TDVİA**, 2011, c.40, s.95
[179] Mustafa Kara, "Tekke", **TDVİA**, 2011, c.40, ss.368-369

Hüseyin Hüsameddin'in tabiriyle Amasya bütün âleme feyzler saçan büyük bir zâviye gibidir. Amasya'nın feyizli toprağından yetişmiş pek çok büyük tarîkat şeyhi, tarîkatının silsilesinde temayüz etmiş ve yeni bir yol sahibi olmuş şeyhler gelmiştir.[180]

Bu tarîkatların faaliyetlerini yürüttükleri mekânlar olan tekkelerin sayısı Amasya'da Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne göre kırk adettir. Bunların içinde en göze çarpanının mevlevîhâne olduğunu da ayrıca zikretmektedir.[181] Evkaf defterlerine göre ise XVI. yüzyılda Amasya sancağı dâhilinde on adet şehirde yirmi altı adeti ise şehrin dışında olmak üzere otuz altı adet zaviyenin varlığından haberdar oluyoruz.[182] Lale Devri'ne gelindiği zaman ise kayıtlarda karşımıza çıkan zaviye sayısı on birdir.[183]

Şehirde tarih boyunca pek çok farklı tarik faaliyet göstermişlerdir. Zaman içerisinde şehrin yöneticilerinin de mensubu olduğu tarîkatlar neşv-ü nema bulmuş gelişmiş ve Osmanlı yurdunun pek çok yerinde faaliyette bulunmuşlardır. Babaîyye, Mevleviyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Kadiriyye, Rifaiyye, bunlardan bazılarıdır.

1.2.1 Babâiyye / Vefâiyye

Amasya'da ilk kurulan tekke (hankâh) şehrin Selçuklu hâkimiyetine geçmesinden sonra Sultan Mes'ud tarafından İslam'ın esaslarının tesisi ve genel ahlakın güzelleştirilmesi amacıyla kurulmuş olup burada ilk zamanlar hangi tarîkatın faaliyet gösterdiği bilinmemektedir. Daha sonra Baba İlyas-ı Horasânî olarak bilinen Şücâeddin Ebu'l-Bakâ İlyas b. Ali el-Horasânî bu tekkede şeyhlik makamına gelmiştir. Babâiyye tarîkatı silsile olarak ehl-i sünnet şeyhlerinden Cüneyd-i Bağdadî Hazretlerine kadar dayandırılır. Tarîkata sonradan dâhil olan Baba İshâk-ı Kefersûdî, şeyhinin şöhretinden faydalanarak yalancı peygamberliğini ilan etmiştir. Baba

[180] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 s.179
[181] Ali Tuzcu, a.g.e., ss.69,310
[182] Adnan Gürbüz, "Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçvesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı", AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 1993, s.243
[183] Hüseyin Güneş, a.g.e., s.119

Ishâk'ın her şeyi mübah sayan İbâhiye yolunu benimsediğinin halk tarafından bilinmesi halkın tarîkata olan güvenini sarsmamıştır. Babâiyye tarîkatının, Baba İlyas-ı Horasânî ve Selçuklu yönetimindeki oğulları ile halifeleri sayesinde Anadolu'da yayıldığı Amasya Tarihi'nde anlatılmaktadır.[184]

Bazı kaynaklarda Baba İlyas-ı Horasânî'nin Amasya'da bulunan İlyas (Çat) Köyü'ne yerleşerek burada yaşayan Türkmen halka kendisini bir mehdi olarak tanıttığı ve onların da Baba İlyas'ı kendilerini içine düştükleri zor durumdan kurtamaya gelen semavî bir şahsiyet olarak addetmeleri hatta bu sebeple Baba İlyas'ı " Baba Resul" diye zikrettikleri ifade edilmektedir.[185] Böylece etrafına çokça taraftar toplayan Babai hareketi güçlenmiş ve yayılmıştır.

Babai İsyanı olarak bilinen (XIII. YY) Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki iktisadî-sosyal yapının yozlaşması ile zorluk çekmeye başlayan Türkmen topluluklarının devlete karşı isyan etmesi ve isyanın bastırılması sonucunda da Baba İlyas-ı Horasânî ve Baba İshak'ın idam edilmesi ile sonuçlanan süreç, siyasi ve sosyal bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.[186] Daha sonrasında ise bu tarîkat dağılmaya başlamıştır.

Esasen, Babâiyye'nin mustakil bir tarîkat olduğu kesin olarak söylenebilecek bir şey değildir, Babâiyye Amasya Tarihi'nde olduğu gibi bazı kaynaklarda belli başlı müstakil bir tarikât olarak zikredilir ya da eski Türk geleneklerinin Şiîlik ve bir takım başka inançların tasavvufi bir maya ile yoğrulmasından ortaya çıkan bir mezhep olarak ifade edilmiştir.[187] Baba İlyas'ın aslında Anadolu'daki Türkmenler arasında yaygın olan Vefâiyye Tarîkatı'nın kurucusu olan Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdi'ye (501/1107 ö.) bağlı olduğu ve onun Anadolu'daki en güçlü temsilcisi olduğu bilinmektedir.[188] Hatta Baba İlyas'ın müridlerine sorulduğunda Vefâiyye tarîkatından Baba İlyas'ın müridi olduklarını söylemeleri ayrıca o zaman yazılmış eselerde Babâilik adında bir tarîkatın varlığıyla alakalı bilgilerin bulunmaması Babâiyye'nin

[184] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss.179-180
[185] Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîlik", **TDVİA**, 1991, c.4, s373
[186] Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s373
[187] Ahmet Yaşar Ocak, **Babaîler İsyanı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980, s.146
[188] Ahmet Yaşar Ocak, "Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî", **TDVİA**, 1994, c.10, s347

bir tarîkat olmadığına işaret eden olgulardır.[189] Buradan anlaşılmaktadır ki Amasya'daki Sultan Mes'ud tekkesinde Vefâiyye Tarîkatı faaliyette bulunmuştur.

1.2.2 Mevleviyye

Amasya'da faaliyet göstermiş bir başka tarîkat da Mevleviyye'dir. Anadolu'da tarîkatın merkezi olan Konya başta olmak üzere birçok yerde mevlevîhâneler mevcuttur. Mevlevîhâneler, Türk Mûsikîsi açısından önemli merkezlerdir. Devrin konservatuarları olarak nitelenebilecek mevlevîhânelere biraz geniş yer vermek istedik. Amasya'da irşad faaliyetinde bulunan ikinci tarîkat olarak Mevleviyye gösterilmektedir. Belli bir dönem, Mevlevî tarîkatında Babâi/Vefâi usûlune göre hareket edilmiştir. Ancak daha sonra mevlevîhânenin inşâsına kadar mevlevî dedeleri şehirde bulunmuşlardır.[190]

Mevleviyye tarîkatının dergâhı olan mevlevîhâneler Amasya'da inşâ edilmiş zaman içinde bazı onarımlar geçirmiş ve yöneticilerin destekleriyle ihya edilmiştir. Âsitâne ve zâviye olarak ikiye ayrılan Mevlevî tekkelerinde âsitâneler daha büyük ve merkezi tekkelerdir ve burada dervişler yetiştirilir ve çile çıkartılırdı. Zâviyeler ise daha küçük tekkelerdir ve buralardaki şeyhler makam olarak daha aşağıdadırlar. Amasya Mevlevîhânesi bu cihetten bir zaviye idi.[191] Anadolu'da kurulan ilk mevlevîhânelerden biri olan Amasya Mevlevîhânesi, Hüsameddin Çelebi'nin icâzetini bizzat yazarak hilafet verdiği Mevlânâ Alâeddin Amasyavî (Bayramoğlu Alâeddin) tarafından kurulmuştur.[192]

Hz. Mevlânâ'nın torunu olan ve Mevlevîliğin Anadolu'da yayılmasına büyük katkı sağlayan Ulu Ârif Çelebi zaman zaman Amasya'ya ziyaretlerde bulunmuş ve buradaki zaviyede vakit geçirmiştir. Buradaki zaviyenin postnişini olan Alâeddin Amasyavî'den farklı bir meşrebe sahip olan Ulu Ârif Çelebi'nin ziyaretleri esnasında aralarında bazı ihtilaflı durumlar yaşanmıştır. Bir vakit Amasya'da halvete giren Ulu Arif Çelebi mevlevîhânenin sofasında icra olunan sema'a bir nara atarak katılmış ve

[189] Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı, s.149
[190] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss.180-200
[191] Abdülbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2006, s.307
[192] Adnan Gürbüz, "Amasya Mevlevîhânesi ve Vakıfları", s.287, Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s.86

kendisini hareketlerinden dolayı eleştiren Amasyalı Alâeddin'e bu esnada çeşitli rubailer okuyarak cevap vermiştir ve sonrasında mevlevîhânenin penceresinde kendisini Yeşilırmak'a atmıştır. Bu olayın üzerine Alâeddin Amasyavî müteessir olmuştur.[193]

Ulu Arif Çelebi'yi Amasya'da bulunduğu bir zamanda Seydi Ahmed Kûçek-i Rifaî müridleriyle beraber ziyaret etmiş ve bu esnada müridleri semâ etmişlerdir.[194]

"Mevlevîhâne-i Merhum Alâeddin der Amasya" , "Mevlevîhâne-i Pervâne der Amasya" ve "Mevlevîhâne-i Merhum Alâeddin Pervâne" olarak eski evraklarda ve Şer'iyye sicilerinde adı geçen mevlevîhânenin (714/1314) yılında Alâeddin Ali Pervâne Bey tarafından yaptırıldığı ve vakıflarının tanzim ettirildiği (1071/1661) yılında kaybolan vakfiyesini gören ve bilenlerin ifadeleriyle ortaya çıkarılmıştır.[195]

Amasya Mevlevîhânesi şeyhlerinden Şeyh Cuî Dede olarak tanınan Şeyh Cemaleddin Mehmed b.Şeyh Osman 1414 yılında kendi köyünde bir Mevlevîhâne ile beraber, mektep, çeşme ve türbe yaptırıp köyüne yerleşir. Mallarını da mevlevîhâneye vakfeder. Böylece şehirde bu tarihlerde iki mevlevîhâne birlikte yer alır.[196] Mevlevîhânenin vakıflarından elde edilen gelir 1520 tahririnde 4325, 1576 tahririnde ise 7718 akçe olarak kayıtlıdır. Vakıftan elde edilen gelir üçe taksim edilirdi. Bir bölümü aynı zamanda mütevelli olan şeyhe birisi zâviyenin masraflarına, kalan pay ise zâviyede görevli 7 nefere verilirdi.[197]

Daha sonra meydana gelen Celalî karışıklığı sırasında şehirde yer alan mevlevîhâne 1602 yılında yanarak yok olmuş bu esnada görevli olan eş-Şeyh İbrahim Çelebi de vefat etmiştir. Bunun üzerine vefat eden Şeyh İbrahim Çelebi'nin oğlu eş-Şeyh Mehmed Ârif Dede kendisi de Amasyalı olan Sabık Sadrazam Bayram Paşa'ya durumu bildirmiştir. Bayram Paşa masraflarını kendi karşılayarak Amasya'da mevlevîhâneyi 1637 yılında tekrar inşâ ettirmiş, bir adet kervansaray

[193] Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., ss.76-86
[194] Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s.90
[195] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 ss. 201-202
[196] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 s.67, 68, 200; Adnan Gürbüz, "Amasya Mevlevîhânesi ve Vakıfları" ,s.288
[197] Adnan Gürbüz, "Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı", ss.244-245

yaptırmış ve şehre su getirmiştir. Mevlevîhâne'nin vakıfları genişletilmiştir, şeyhine ise 70 akçe yevmiye tahsis etmiştir[198]

Mevlevîhâne'nin yeniden inşâsı Mevleviyye şehirde sair tarîkatların önüne geçmiştir.[199] Eldeki kayıtlara göre mevlevîhâne'nin 1720 ve 1800 yıllarında tamir edildiği 1800 deki tamirat için gerekli olan 900 kuruşun eş-Şeyh Mehmed Efendi'ye padişah tarafından bağışlandığı bilinmektedir.[200]

1911'de Konya'ya gönderilen bir yazıda mevlevîhânede yalnızca tevhidhane, dîvanhane, türbeler ve iki hücre bulunduğu, dergâhın işlerini yürüten türbedar ve müstahdem bir dedenin memur bulunduğunu, semahane olmadığı için burada görev yapacak mutrıbın da olmadığı belirtilmiştir.[201]

Araştırmamız sırasında mevlevîhânede mutrıp heyeti içerisinde yer alan iki kişiye ratladık. Bunlardan birincisi 17. Yüzyılda yaşamış Hasan Dede diğeri ise 19. Yüzyılda yaşamış Seyyid Ahmed Dede'dir. Neyzenbaşı olarak görev yapan bu iki ismin ney üflemekte mahir oldukları kaynaklarda zikredilmektedir.[202]

Amasya Mevlevîhânesi Milli Mücadele yıllarında önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda Belediye Başkanlığı görevini yürüten (1905-1909) Postnişin Cemaleddin Efendi, Mustafa Kemal Paşa'yı Amasya'da karşılayan heyette yer almaktaydı ve Amasya Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin kurucuları arasındaydı. Ayrıca Mustafa Kemal'in 1919'da gönderdiği bir tamim halka mevlevîhânede tebliğ olunmuştu. Ayrıca I Dünya Savaşı sırasında Suriye-Filistin cephesini desteklemek amacıyla orduya katılan daha sonra alaya dönüşen Konya Mevlana Dergâhı Postnişini Veled Çelebi tarafından teşkil edilen Mücâhidîn-i Mevleviyye Taburunda Amasya Mevlevîhânesi'nden Hüsameddin Efendi de yer almıştır.[203]

---

[198] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 s.200; Adnan Gürbüz, "Amasya Mevlevîhânesi ve Vakıfları", s.288; Abdulhalim Durma, **Evliyalar Şehri Amasya**, Kişisel Yayın, 2008, s.109; Yusuf Hallaçoğlu, "Bayram Paşa", **TDVİA**, 1992, c.5, s.266

[199] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1 s.181

[200] Adnan Gürbüz, a.g.e., s.288, Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s.240

[201] Abdulhalim Durma, a.g.e., s.110

[202] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.8, s.215; Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.10, s.225: Bu kişilerle alakalı ayrıntılı bilgi II. Bölümde verilmiştir.

[203] Abdulhalim Durma, a.g.e., s.111

Mevlevîhâne binasından günümüz Amasya'sında bir iz olmamasına rağmen mevcut kaynaklardan hareketle bulunduğu yer hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Yeşilırmak kenarında bulunan Saraçhane Mahallesi sınırları içerisinde bulunan mevlevîhânenin Amasya emîri Hacı Şadgeldi Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen, haziresinde halveti meşayihinden Zekeriya Halveti Hz. medfun bulunduğu Saraçhane Cami-i Şerifi'nin batı tarafında Yeşilırmak kenarında, Alçak Köprü'nün ise güneydoğusunda olduğu Amasya Tarihi'nde zikredilmektedir.[204] Mevlevîhânenin içerisinde yer alan türbede eş-Şeyh Mehmed Arif Dede, Alâeddin Ali Dede, Osman Sâkıb Dede, Arap Salih Dede, Ahmed Dede ve Mehmet Sıdkı Dede'nin medfun olduğu şer'iyye sicillerine göre bilinmektedir. Ayrıca Abdulkâdir Dede ve Mahmut Dede'nin de burada medfun bulundukları düşünülmektedir.[205]

Günümüze yaklaştıkça mevlevîhânenin yerinin pek değişmediğini tahmin edebiliriz. Zira, Osman Fevzi Olcay 1900'lü yılların Amasya'sını aktarırken Selağzı mevkii denilen bugün Yavuz Sultan Selim Meydanı (Hükümet Köprüsü) olan mevkiiden başlayarak Saraçhane Camî'ine kadar yer alan kısımdaki Mahkeme Çarşısı'nda yer alan dükkân ve binaları anlatırken Şeyh Cemaleddin Efendiye ait Mevlevî Dergâhı'ndan ve bulunduğu sokaktan da bahseder.[206] Buradan Mevlevî Dergâhı'nın Saraçhane Cami civarında olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tekkeler kapatılıncaya kadar postnişin olan Cemaleddin Dede Konya ile yaptığı yazışmalarda tekkenin durumu hakkında bilgiler vermektedir. 1911 senesinde mevlevîhânenin demirbaşına kayıtlı kilim, halı, seccade, yastık, kanepe, sandalye, ibrik, soba, mangal, şamdan ve kahve fincan takımı olduğunu bu yazılardan öğrenmekteyiz.

1.2.3 Halvetiyye

Osmanlı toplumunun tasavvufi hayatında ve siyasal yaşamında çok büyük bir etkiye sahip olan Halvetiyye Tarîkatı'nın Amasya ile olan münasebeti çok mühimdir.

[204] Adnan Gürbüz, a.g.e., s.288; Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, ss.118-119
[205] Adnan Gürbüz, a.g.e., s.288; Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.173
[206] Osman Fevzi Olcay, a.g.e., ss.52-55

Tasavvuf kitapları incelendiğinde görülmektedir ki bu şehrin bu kadar çok salih kulları ve kâmil mürşidleri yetiştirmesi sıradan bir olay değildir. Bu cihetten bakıldığı vakit şu ya da bu şekilde Amasya ile yolu kesişen tasavvuf ehlinin tesirinin dağlarla çevrili bir şehrin sınırlarını nasıl aştığı ve tüm Osmanlı coğrafyasını nasıl etkisi altına aldığı daha iyi müşahade edilebilir.

Halvetiyye Tarîkatı'nın Anadolu'ya girişi Gümüşlüzâde Pîr Şücâeddin İlyas ile özellikle Amasya ve çevresinden başlamıştır. Daha öncesinde de Halveti lakaplı kişiler Anadolu'ya gelmişlerdir ancak fazla yayılamamışlardır. Pîr İlyas, Sadreddin Hıyavî'nin halifelerindendir. Bu zât Halvetiyye'nin Anadolu'da gerçek manada yayılmasını sağlayan Yahyâ Şirvânî'nin de mürşididir. Bu bakımdan Halvetiyye'nin ikinci kurucusu sayılan Yahyâ Şirvânî ile Pîr İlyas aynı Pîr'in eğitiminden geçmişlerdir.[207]

Şirvan'da şeyhinin yanındaki eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Amasya'ya dönen Pîr İlyas burada ilk Halveti tekkesi olan Gümüşlüoğlu Tekkesinde irşad faaliyetlerine başlamıştır. Bu vakitte Halvetiyye Amasya'da izlediği yol sayesinde aralarında ihtilaf olan diğer tarîkat mensuplarına örnek olmuş, halkın takdirine mazhar olmuş ve çabukça yayılmıştır. Pîr İlyâs-ı Halvetî ömrünün sonuna kadar bu tekkede irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.[208]

Pir İlyas'tan sonra Anadolu'ya gelen Yahya Şirvani'nin halifeleri Habîb-i Karamanî ve Pîr Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî tarîkatın teşkilatlanmasına büyük katkı sağlamışlardır. Özellikle Bahâeddîn-i Erzincânî'nin halifesi Çelebi Halîfe olarak da bilinen Muhammed Cemâleddîn-i Halvetî, bu tarîkin Osmanlı yurdunda çokça yayılmasını sağlamıştır.[209]

Pir Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî'den önce Pir İlyas'ın halifesi olduğu düşünülen Tokat'ta irşad faaliyetlerinde bulunan Halvetî şeyhi Tahiroğlu'nun da hizmetinde bulunan Çelebi Hâlife ve onu kurduğu kol olan Cemaliyye'nin

[207] Reşat Öngören, **Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)** , İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, ss.27-29
[208] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, ss.181-194
[209] Mustafa Tatcı, a.g.e., ss.691-692

gelişmesinde Amasya'nın da katkısı vardır.[210] Nitekim son mürşidi Pir Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî onu hilafetle Amasya'ya göndermiştir ve Çelebi Halife uzun yıllar Amasya'da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu yıllarda Amasya'da valilik yapmakta olan Şehzâde II Bâyezîd de kendisine intisab ederek yakın ilişkiler içerisinde olmuştur.[211] Bazı kaynaklardan Amasyalı olduğu ifade edilen Çelebi Halife Amasya'da evvela Pir İlyas'ın tekkesi olan Gümüşlüoğlu Tekkesi'nde irşad faaliyetlerine başladı.[212] Ardından 1475'te inşaa edilen Hoca Sultan Tekkesi'nin şeyhliğinde bulunmuştur.[213]

Şehzâde II. Bâyezîd'in Çelebi Halife'ye duyduğu bu yakın alaka tahta çıktıktan sonra da devam etmiş, şeyhini İstanbul'a davet etmiştir Çelebi Halife bu daveti kabul için istihareye yatmıştır. Rüyasında Amasya'dan nur saçan bir meşalenin çıktığını ve bu meşalenin İslam'ın tüm sınırlarına ulaşıp oraları nur'a gark ettiğini ve sonra bu nurun tüm âleme yayıldığını ve Rum diyarını nura gark olmuş halde gördü. Bunu üzerine Çelebi Halife bu davete icabet ederek Halvetiyye'nin İstanbul'a buradan da tüm Anadolu, Balkanlar ve Arap ülkelerine gitmesine vesile olmuştur.[214]

Çelebi Halife'den sonra Halvetiyye'nin Anadolu'da yayılmasına katkı sağlayan birçok halifesi de Amasya'dan yetişmiş ve burada irşad faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Amasyalı Akbilek Bahşî Halife, Çelebi Halife'nin halifelerinden Muhyiddin b. Muhammed'in yetiştirdiği bir zâttır. Muhammed Cemâleddîn-i Halvetî Hazretlerinin halifesi olan Sünbüliyye kolunun kurucusu Sinâneddin Yusuf (Sünbül Sinan ö.1529) aslen Merzifonludur.[215] Sünbül Efendi'nin halifesi Merkez Efendi Amasya'da Habib-i Karamânî ile görüşmüş, ona intisab etmek iştemiş lâkin Habib-i Karamânî ona şeyhinin henüz posta oturmadığını söylemiş ve kendisine vaaz için icazet vermiştir.[216] Sünbül Efendi ile pirdaş olan Hayreddin Tokadî de Amasya'da II.

[210] Reşat Öngören, a.g.e., s.30
[211] Mustafa Tatcı, a.g.e., ss.692-693; Reşat Öngören, a.g.e., s.30
[212] Abdulhamit Budak, **Bir Şehir Bir Tarîkat Amasya ve Halvetilik**, Amasya Belediyesi, Amasya, 2015, ss.117-118
[213] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.186
[214] Mustafa Tatcı, a.g.e., ss.693-696
[215] Reşat Öngören, a.g.e., s.54
[216] Reşat Öngören, a.g.e., s.61

Bâyezîd zamanında Mahmud Çelebi Tekkesi'nde halkı irşad etmiştir.[217] Hayreddin Tokadî'nin halifesi Şeyh Şâbân-ı Velî'nin daha sonra kendi makamına geçecek halifesi Kastamonulu Hayreddin Efendi'yi (Kazancı Hayreddin) Amasya'ya irşad için göndermiştir.[218] Halvetiyye'nin bir başka ana kolu olan Şemsiyye şubesinin kurucusu Şemseddin Ahmed Sivasî de Habib-i Karamânî'nin halifelerinden el-Hac Hızır Amâsî'den icâzetli Muslihuddin Halife'ye Amasya Ezinepazar'da bulunan dergâhında intisab etmiş ve ondan hilafet almıştır.[219]

Amasya'dan Gümüşlüzâde ailesiyle başlayan ve daha sonra Çelebi Halife gibi Yahya-i Şirvani'nin halifeleri ile devam eden Halvetiyye Tarîkatı'nın Osmanlı Hânedanı arasından yaygınlaşıp başat bir tarîkat konumuna yükselmesinde Amasya büyük rol oynamıştır. Tarîkatın Osmanlı eliti arasında yayılması ve şehirleşme aşamalarında Amasya'da edindiği kazanımlar büyük pay sahibidir. İstanbul'da özellikle hanedan ve saray mensupları arasında yaygın olan Zeyniyye ve Nakşibendiyye gibi tarîkatlarla olan mücadelede Çelebi Halife'nin Şehzâde Bâyezid ile Amasya valiliği sırasındaki yakın münasebeti ve şehzâdenin tahta çıkış sürecinde ona verdiği mânevî destek ve bu mânevî büyüklüğün sair tarîkat şeyhleri tarafından görülmesi ile Halvetiyye İstanbul'a adımını Amasya'dan atmış ve buradan tüm Osmanlı yurduna yayılmıştır.[220]

Tarîkatın Amasya'da neşv-ü nema bulması ve gelişmesi şüphesiz Amasya'yı yukarıda bahsettiğimiz sosyal, politik alanların yanısıra kültür, sanat, edebiyat ve mimari alanlarınında da etkilemiştir. Şiir ve mûsikînin etkin olduğu Halvetiyye Tarîkatı'nın ileri gelenleri ve müntesipleri şiirle ilgilenmişler ve müstakil eserler vermişlerdir. Cemal-i Halveti kudretli bir şâirdir. Bir dîvançesi ve farklı şiir risaleleri vardır. Pir İlyas'ın torunu Mihrî Hâtun'un dîvânının başında dedesi Pir İlyas'a ithafen yazdığı Tazarrunâme ve dîvânında bahsettiği halvetî ziyâretgâhlar onun halvetî olduğunu göstermektedir. Yine meşhur Amasyalı Hattat Şeyh Hamdullah

[217] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.197
[218] Reşat Öngören, a.g.e., ss.88-89
[219] Reşat Öngören, a.g.e., ss.107-108
[220] Hasan Karataş, "The City as a Historical Actor: The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", University of California, Berkeley, 2011, 81-83,109-113

babasından Pir İlyas'a ulaşan bir silsileye sahiptir ve bu alanda tanınmış birçok kişi bu tarîkin müntesibidir.[221]

Mûsikî sanatı açısından bakılacak olursa zengin bir usûle sahip olan Halvetiyye Tarîkatı'nda haftanın belirli günlerinde cehri zikir icra edilirdi. Darb-ı Esmâ, Devran ve Hadrâ gibi zikirlerden devran ilahiler eşliğinde icra edilirdi. Bir halka şeklinde oturan (kuûdî) dervişler daha sonra ayağa kalkarlar (kıyâmî) ve devran icra edilirdi.[222] Meşk akşamlarında, ney, kudüm ve def gibi enstrümanlar okunan ilahilere eşlik ederlerdi.

Devran sırasında okunan ilahiler bu anlamda oldukça önemlidir. Tarîkat büyüklerinin yazdıkları güfteler devran esnasında ilahi olarak okunurdu. Bir dîvançesi olan Çelebi Halifeye ait şu dizeler onlardan birisidir:

Safha-i sadrında dâim âşıkın efkârı Hû
Şâkirin Şükrü hüvallah zâkirin ezkârı Hû

Sidre seyrine muhakkak ermeye Cibrîl Emîn
Olmasa anın dilinde dem be dem tekrâr-ı Hû

Bülbülâ dîvân-ı aşkdan bir varak nakl et bize
Tâ safâ vire safâdan açıla gülzâr-ı Hû

Sofi mest olub safâdan devr eder yâ Hû deyû
Münkir inkârın bırakdı eyledi ikrâr-ı Hû

Ravza-i Hû'da makam et ey Cemâl-i Halvetî
Tâ vücûdun mülküne keşf ola bu esrâr-ı Hû[223]

[221] Abdulhamit Budak, a.g.e., ss.150-163
[222] Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", **TDVİA**, 1997, c.15, s.394
[223] Sadettin Nüzhet Ergün, a.g.e., c.1, s.112

Amasya'da irşad faaliyetinde bulunmuş Cemal-i Halvetî'ye ait bu güfte hüseyni makamında bir ilahi olarak tekkelerde okunmaktaydı. Özellikle Sünbüliyye şubesinin asitânesi olan Sünbül Efendi Tekkesi'nde her beytin sonunda perde yükseltilerek ve ritim hızlandırılarak icra edilir 'Cemal-i Halvetî' sözüne sıra geldiğinde devam etmekte olan 'Hû' ismi 'Hay' esmasına çevrilir ve devran icra edilirdi.[224]

Amasya'daki Halvetî tekkelerinde de bu tip icraların var olduğu tarîkat usûlüne göre söylenebilir. Amasya'daki Halvetî tekkelerinin sayısı sair tarîkatların tekkelerinde oldukça fazladır. Amasya Tarihi'nde otuz bir adet tekkenin on yedisinin Halvetî tekkesi olduğu ifade edilmektedir. Bunlar: Gümüşlüoğlu Tekkesi (1410), Çilehane Tekkesi (1412), Çevikçe Tekkesi (1428), Sadeddin Tekkesi (1467), Meydan Tekkesi (1467), Hoca Sultan Tekkesi (1475), Mehmed Paşa Tekkesi (1485), Mahmud Çelebi Tekkesi (1404), Şamlar Tekkesi (1544), Kuşbaz Tekkesi (1554), Hızır Paşa Tekkesi (1564), Müftüoğlu Tekkesi (1603), Kutub Tekkesi (1609), Ehlullah Tekkesi (1654), Nuh Tekkesi (1704), Şehreküstü Tekkesi (1826), Ak Hasan Oğlu Tekkesi (1829) olarak sıralanabilir. Mahmud Çelebi Tekkesi kurulduğundan Nakşî tekkesi olarak hizmet verdiyse de daha sonra Halvetî tekkesi olarak kullanılmıştır. Şamlar Tekkesi de bir dönem Nakşî Tekkesi olarak hizmet vermiştir.[225]

1.2.4 Rifâiyye

Amasya'da Rifâiyye tarîkatının varlığı Anadolu Selçuklu Devleti'ne kadar uzanmaktadır ve XIV. Yüzyılın ilk yarısında Amasya'da yayılmış olduğu bilinmektedir. Tarîkatın kurucusu Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin oğlu Seyyid

[224] Ömer Tuğrul İnançer, "Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları", **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu, 2005, s.115
[225] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, ss.182-205

Tâceddîn'in çok sayıda dervişi ile Amasya'da bir müddet kaldığı bilinmektedir.[226] 1339 yılında Amasya'yı ziyaret eden İbn-i Batuta şöyle aktarıyor:[227]

> *"Tanrının velilerinden Ahmed Rifâî Hazretlerinin çocukları burada oturmaktadır. Bu tarihlerde postnişin ve tekkenin şeyhi İzzeddin olup, kardeşleri Şeyh Ali, Şeyh İbrahim ve Şeyh Yakup ile hepsi Taceddin Rifa'i'nin oğlu Şeyh Küçük Ahmet'in çocukları bulunmaktadır. "*

Buradan da anlaşıldığı üzere bu tarihlerde şehirde bir Rifâî tekkesinin bulunduğu ve Seyyid Ahmed er-Rifâî Hazretleri'nin torununun burada postnişin olarak bulundukları anlaşılmaktadır.

Seyyid Ahmed Kûçek-i Rifâî, Hz. Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'yi Amasya'da bulunduğu bir gün Ahmedilerle (Rifâîler) ziyarete gitmişlerdi. Burada bir müddet konuştuktan sonra rifâîlerden bazıları kabak çalmaya bazıları da semâ etmeye başladılar. Bunu üzerine Seyyid Ahmed Kûçek-i Rifâî : "Mazur görün, bizim divâneler kabak sesiyle semâ ederler demiştir". Bunun üzerine Ulu Arif Çelebi ise : "Evet hoş, sizinkiler boş kabakla semâ ediyorlar bizimkiler dolu kabakla. O semâ ile bu semâ arasında pek büyük bir fark var" demiştir.[228]

Burada 'kabak' olarak ifade edilen enstrümanın Mevlevîlik ve sair tarîkatların çoğunda kullanılan kadim bir enstrüman olan tekne kısmı su kabağından üretilen 'Rebab' olduğu öne sürülebilir. Ayrıca bu hadiseden XIV. Yüzyıl Amasya'sında tekkelerde bu enstrümanı icra eden dervişlerin olduğunu anlamaktayız. Birçok tarîkatta zikir usûlü olarak karşımıza çıkan semâ ve bunun için icra edilen mûsikînin varlığı tekke kültürünün getirdiği bir kazanımdır ve Amasya dinî mûsikîsine katkı sağlamıştır.

Amasya'da rifâîlerin irşad faaliyetlerini yürüttükleri tekke olarak kaynaklarda adı geçen Darbhaneci Tekkesi 1433 yılında yaptırılmıştır. Burada es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi halkı irşad etmiştir.[229] Rifâîlere ait başka bir tekke ise Hakala

---

[226] Osman Türer, "Osmanlı Anadolu'sunda Tarîkatların Genel Dağılımı", **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005, ss.210, 235
[227] Ali Tuzcu, a.g.e., ss.21-22
[228] Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s.90
[229] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.192

Köyü'nde (Yolpınar) rifâ'i şeyhi Seyyid Necmettin Yahya er-Rifâî tarafından 1363 tarihinde yaptırılmıştır.[230]

1.2.5 Nakşibendiyye

Nakşibendiyye tarîkatının Anadolu'ya girişi ilk defa Amasya'dan, Bahâeddin Muhammed Nakşibendi Hazretleri'nin halifelerinden Hâce Rükneddin Mahmûd-ı Buhârî ile olmuştur. 1404 yılında kurulan Mahmud Çelebi Tekkesi de Anadolu'da kurulan ilk Nakşi tekkesidir. II. Bâyezîd zamanında halvetîler tarafından kullanılmıştır.[231]

Daha sonra kurulan Yâ Vedûd Tekkesi'nde (1453) Sadeddin Kaşgarî'nin haliefelerinden Sun'ullah Buhâri halkı irşad etmiştir.1554 yılında yaptırılan Şeyh Abdal Tekkesi diğer bir Nakşi tekkesidir.1554'te yaptırılan Şamlar Tekkesi önceleri halvetî tekkesi iken 1816'dan itibaren nakşîlere intikal etmiştir. Şehir Kethüdasıoğlu Tekkesi (1823), Hicabi Tekkesi (1797), Üçler Tekkesi (1823), Şeyhoğlu Tekkesi (1776), Kağnı Tekkesi (1608, 1811 yılından itibaren Nakşi Tekkesi), Gülâbî Takkesi (1565, 1689 yılında itibaren Nakşi Tekkesi) diğer tekkeleridir. [232] Amasya'da irşad faaliyetlerinde bulunmuş diğer önemli mürşidler Hâlid-i Bağdadî'nin halifelerinden İsmail Şirvânî ve onun halifesi Seyyid Mir Hamza Nigârî'dir.[233] Yakın zamana kadar şehirde Nakşi silsile devam etmiştir. Bayburt'un Hart nahiyesinden eş-Şeyh Osman-i Bedreddin, halifesi Hâfız Ali Özgen Efendi'yi Amasya'ya irşad için göndermiştir. Önce İlyas Köyü'ne yerleşen Ali Efendi daha sonra Karasenir Köyü'ne geçmiştir. Orada imamlık yaparken müridlerinin sayısı artmış daha sonra Amasya'da yukarı türbe Cami'ne imam olarak gelmiştir. Talebelerinden öğrendiğimize göre burada her cuma ve pazar akşamları Hatme Hâce duası yaparlarmış. Şu an bir halifesinin olup olmadığı bilinmemektedir.[234]

---

[230] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.281
[231] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, s.197; Reşat Öngören, a.g.e., s.154
[232] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, ss.183-194
[233] Mustafa Tatcı, a.g.e., ss.714-716
[234] Eren Köksal, Sultan II. Bâyezîd Camii Emekli Müezzini Hicabi Gökyar ile yapılan Mülakat, 30 Mart 2015, Sultan Bâyezîd Camii, Amasya

1.2.6 Kâdiriyye

Amasya'da Kadirî tarîkatınıın faaliyetleri ile alakalı elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Şehirde var olan tekkeler içerisinde üç tanesi belli dönemlerde Kadiri usûlüne göre irşad faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bunlardan ilki 1565 yılında Beylerbeyi Gülâbî Paşa tarafından yaptırılan ve vakıfları tanzim ettirilen "Gülâbî Tekkesi"dir. Burada daha sonra Nakşibendî şeyhleri faaliyet göstermiştir. Bu tarîkata mahsus diğer bir tekke ise "Kağnı Tekkesi"dir. 1608 yılında şehrin eski mütesellimi (vergi tahsildarı) Kağnı el-Hâc Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu tekkede de daha sonra Nakşîler faaliyet göstermiştir. Diğer bir tekke ise Çorumlu Şeyh Hasan Efendi-zâde Abdullah Vecih Efendi tarafından 1776 senesinde yaptırılmıştır. Burada ise evvelce Nakşîbendî tarîkatı faaliyet göstermiş daha sonra tekkeyi yaptıran zatın oğlu eş-Şeyh Ahmed Rüştü Efendi ve onun vefat etmesiyle oğlu eş-Şeyh Hâfız Ali Kâdirî usûlüne göre halkı irşad etmişlerdir.[235]

Kâdiriyye tarîkatının Amasya'daki son dönem temsilcilerinden birisi mesleği sebebiyle "Keçeci Hoca" lakabıyla anılan ve Amasya'da çeşitli camilerde imam-hatib olarak görev yapmış "Hacı Mehmed Turabi"dir. Sivas'ta bulunan, Kâdiriyye tarîkatının Halisiyye kolunu yürüten "Nur Ali Baba"ya intisap etmiştir. Daha sonra halifelik icâzeti alan Hacı Mehmed Turabi Efendi memleketi Gümüşhacıköy'e dönmüş ve burada bulunan Tekke Cami'nde irşad faaliyetlerine başlamıştır. Burada düzenli olarak pazartesi ve perşembe günleri Kâdirî zikirleri yaptırmıştır. Sesinin çok güzel olduğu ve zengin bir ilahi repertuarına sahip olduğu bilinmektedir. Bu zikirler esnasında okunan ilahilerden üç tanesi günümüze ulaşmıştır.[236]

[235] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., c.1, ss.189, 193, 194

[236] Eren Köksal, Hacı Mehmed Turabi Efendi'nin torunu Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi'den alınan şifâhî bilgiler; Amasya İlahileri CD, Amasya Belediyesi Yayınları, Origami Yapım, İstanbul, 2012, CD kitapçığı

İKİNCİ BÖLÜM

AMASYA'DA DİNÎ MÛSİKÎ ÜSTADLARI

2.1 Abdî Ağa "Müezzin-başı-zâde"

Sultan Bâyezîd Cami'i müezzin-başı olan Hâcı Hâfız Ali Efendi'nin oğlu olan Abdî Ağa şiire yetenekli, mûsikîde maharetli ve sesi sadası hoş bir zattır. Babasının vefatından sonra sesinin güzelliği sebebiyle onun yerine geçmiştir. Mûsikîdeki mahareti ayan ve eşraf meclislerinde bulunmasını sağlamıştır.[237]

2.2 Abdullah Efendi "Keresteci-zâde"

Babası Köprülü Mehmed Paşa'nın müsteşarı ve pek yakınında olan Amasyalı Keresteci Ali Çelebi olan Abdullah Efendi'ye babasından nispetle Keresteci-zâde denmiştir. Amasyalıdır. Abdullah Efendi gençliğinde Hâfız-ı Kur'an olmuştur.[238] Sesinin güzelliği sebebiyle önce Amca-zâde Hüseyin Paşa'ya sonra da Merzifon'un Narince Köyü'nde Kara Mustafa Paşa'ya imam olmuştur.[239]

Daha sonra ilim tahsil etmek için İstanbul'a gitmiştir. Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde imam olmuştur.1087/1676 senesinde üçüncü imam-ı sultanî olan el-Hâcc Halil Efendinin vefat etmesi üzerine bu göreve getirilmiştir. 1093/1682'te ikinci imam (imam-ı sânî) ve 1097 (Temmuz 1685 m.) yılının Şaban ayında birinci imam (imam-ı şehriyâri – imam-ı evvel-i sultânî) olmuştur. Daha sonra Sultan Ahmed müderrisliği ve yüksek bir ilmi rütbe olan İstanbul Payesi (İstanbul Kadılığı) ile taltif edilmiştir.[240]

1099 (Kasım 1687 m.) senesi Muharrem'inde Sultan IV. Mehmed Han'ın tahttan indirilmesiyle azledilmiş aynı yıl Manisa mollası olarak tayin edilmiştir. 1103/1691 senesi Muharrem ayında Manisa'da vefat etmiştir. Edeb, ilim ve irfan

[237] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.12, s.63
[238] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.12, s.11
[239] Osman Fevzi Olcay, a.g.e., s.75
[240] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.12, s.11

sahibi bir Hâfız-ı Kur'an olan Abdullah Efendi mûsikî ilminde mahir bir üstad idi.[241] Aynı zamanda bestekârdır. Güftesi Seyyid Seyfullah'a ait, düyek usûlünde Muhayyer Puselik bir ilahisi şöyledir.[242]

Mevlâm ver aşkın bana hâyranın olayım senin
Bülbül gibi cemâline nâlânın olayım senin
Yandır beni yandır beni aşk meyine kandır beni
Sarhoş idüb döndür beni mestânın olayım senin
Al bende benlik kalmasın kimseler halim bilmesin
Nâm-ü nişânın kalmasın pinhânın olayım senin

2.3 Abdülazîz Efendi "Hâfız Derviş Efendi-zâde"

Amasyalı âlimlerden Hâfız Derviş Mehmed Efendi'nin büyük oğludur. 1277/1861 yılında doğmuştur. Rüşdiye mektebinde tahsil görüp yazı öğrendikten sonra şer'iyye mahkemesine girmiştir. Önceleri vaktini hep mûsikî (saz ü söz) ile geçirirdi. Daha sonra ilim tahsil ederek ders-i'âmm oldu ve çeşitli memurluklarda görev yaptı. Abdülazîz Efendi cuma günleri eğlence düzenler bağlarda sohbet meclisleri kurardı. Mûsikîşinas biri olaması sebebiyle bu meclislerin mûsikî ile dolu olduğu düşünülebilir.1341/1923 yılında vefat etmiştir.[243]

2.4 Ahmed Ağa "Seyyid Vardakosta"

Vardakosta[244] Seyyid Ahmed Ağa 1726-1730 yılları arasında Amasya'da doğmuştur. Babası Bestekâr Hızır Ağa "Tefhîmu'l – Makaamât fî Tevlîdi'n Negamât" isimli mûsikî kitabının yazarıdır. Seyyidliğini doğum yeri olan Amasya'dan getirdiği kırk elli şahit ile İstanbul Kadılığında hâkim huzurunda (1754 m.) ispat etmiştir.[245] Seyyid Ahmed Ağa Enderun-i hümâyunda yetişmiştir. Daha sonra Mevleviyye tarîkatına girmiş Şeyh Abdurrahim Dede'ye intisab etmiştir. Şeyh

[241] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.y.
[242] **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, "Abdullah Efendi", Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, İstanbul, 1982, c.1, s.58
[243] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.11, s.266
[244] M. Nazmi Özalp, a.g.e., ss.476-478: Vardakosta: süslü şık fiyakalı gibi anlamlara gelir. Ayrıca bir denizcilik terimidir.
[245] Sadün Aksüt, **Türk Mûsikîsini 100 Bestekârı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s.74

Galip ile yakın ilişkiler kurmuş saraya da her daim yakın olmuştur. I. Abdülhamit döneminde bestekârlığı ile meşhur olmuş, bu şöhreti III. Selim zamanında da devam etmiş hatta III. Selim'in musahibi olmuştur.[246]

Türk Mûsikîsi tarihi açısından önemli bir bestekâr olan Vardakosta Seyyid Ahmed Ağa dinî ve lâdinî birçok eser bestelemiş, saz ve söz mûsikîmize önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Türk mûsikîsinin en zengin formu olan ayin-i şerif ve sair formlarda ikisi âyin olmak üzere kırk dört parça bestesi günümüze ulaşmıştır.[247]

Ahmed Ağa I. Abdülhamit döneminde ihsana nail olmuştur. Sultan III. Selim döneminde de Enderûn-i Hümâyun çavuşları arasında yer almıştır.[248] Padişahın Ahmed Ağa'nın bestekârlıktaki gücüne ve yeteneğine itimadı sonsuzdu. Hatta bir gün bir eserinde zorunlu olarak yaptığı bir hatayı etrafındaki müzisyenlerle tartışırken hatalı kısmı söylemeye ve izah etmeye sadece Ahmed Ağa cesaret edebildi.[249] Bu sebeple Sultan III. Selim terkip ettiği Sûz-i dilâra makamında bestelediği âyin-i şerifi ilk olarak musahiplerinden olan Vardakosta Ahmed Ağa'ya meşk etmiş, Ahmed Ağa bu âyini Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi dedelerine talim ettirmiştir. Sultan III. Selim'in kontrolünden geçtikten sonra sonra mevlevîhânede icra edilmiştir.[250]

19 zamanlı Darb- Hüner usûlünün ve Ferahfezâ makamının da mucidi olan Seyyid Ahmed Ağa bestekârlığı yanında iyi bir hânende ve tanbur icracısı idi. Saraydaki fasıllara hânende ve sâzende olarak katılmıştır.

2.5 Ahmed Oğlu Şükrullah "Şükrullah Amasyavî"

"Behçetü't-Tevarih" isimli eserinde verdiği bilgilere dayanarak farklı kaynaklardaki ortak görüşe binaen 790/1388 tarhinde doğduğu tahmin edilmektedir. Doğum yeri konusunda araştırmacılar arasında muhtelif görüşler vardır. Kaynakların çoğu Amasyalı olduğunu ifade etmektedir lakin yukarda adı geçen eserinde Ahmed oğlu Şükrullah kadim yurdunun bugün Tunceli ili sınırlarında olan Çemişgezek

[246] Yılmaz Öztuna, a.g.e., c.1, ss.30-31
[247] Öztuna, a.y.
[248] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., ss.98-109
[249] M. Nazmi Özalp, a.g.e., ss.476-478
[250] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.103

olduğunu ifade etmektedir. Kaynaklarda adı Şükrullah Çelebi bin Mevlâna Şehabeddin Ahmed Bâlî Çelebi olarak iki padişah dönemine tanıklık etmiş önemli bir ilim adamıdır. Babası Mevlâna Şehabeddin Ahmed Bâlî Çelebi de Amasya ülemasındandır.[251]

Mûsikî'ye ilgisi bilinen II. Murad'ın teşvikiyle Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî'nin Arapça telif ettiği "Kitabü'l-Edvâr" isimli eserini Türkçeye çevirmiştir. Edvâr-ı Mûsikî ismiyle bilinen bu mûsikî eserinin yanı sıra Farsça telif ettiği umumi bir tarih kitabı olan "Behçetü't-Tevarih" adlı eseriyle de meşhur olmuştur.[252] Önemli bir tarihçi olan ancak mûsikîşinaslığı ya da bestekârlığı ile ilgili bilgi bulunmayan Amasyalı Ahmedoğlu Şükrullah, İstanbul'da vefat etmiştir.[253]

2.6 Asım Bey "Giriftzen - Mîralay"

Amasya'nın son dönem mûsikî yaşamını derinden etkileyen ve Türk Mûsikîsi'nin unutulmaya yüz tuttuğu dönemlerde Amasya'da mûsikî kandilini tekrar yakan kişidir. 1852 yılında Yunanistan sınırları içerisindeki Yenişehir'de doğmuştur. Babası Muhzırbaşı Ali Efendi'dir. 13 yaşında mevlevîhânenin yolunu öğrenen Asım Bey mevlevîhâne şeyhi Nazif Dede'den Farsça ve mesnevi dersleri almıştır. Neyzen Yusuf Paşa'nın talebesi Hasan Efendi'den ney meşk etmiş ve mevlevîhânede ney üflemeye başlamıştır. Daha sonra 17 yaşında İstanbul'a gelip burada Salim Bey'den ney ve mûsikî tahsil etti. Çeşitli memurluklardan sonra yüzbaşı rütbesiyle Beyoğlu İtfaiyesi'nde görev yapmaya başladı. 93 Harbi'nde dayısı Mîralay İbrahim Bey'in komutasındaki alayda bölük komutanı olarak görev yaptı. Bu yıllarda artık pek kimsenin rağbet etmediği ve icracısı neredeyse hiç olmayan "Girift" sazına heves etti ve bu sazın virtüözü olarak nam saldı. Savaş sonrası İstanbul'a tekrar döndü ve binbaşı rütbesiyle Üsküdar İtfaiyesi'nin başına getirildi. Namı olan giriftzenliği yanısıra besteleriyle de meşhur olan Asım Bey devlet ricalinin de dikkatini celbetti ve Müşir Deli Fuad Paşa ile yakın ilişkiler içinde bulundu. Daha sonra bu yakınlık sebebiyle Amasya'ya sürgün edildi ve burada 24 sene kaldı. Meşrutiyetin ilanıyla

[251] Ramazan Kamiloğlu, "Ahmed Oğlu Şükrullah ve Edvâr-ı Mûsikî Adlı Eseri", AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2007, ss.2-7
[252] Yılmaz Öztuna, a.g.e., c.2, s.363
[253] Ramazan Kamiloğlu, a.g.e., s.7

İstanbul'a dönen ve Albay rütbesine yükseltilen Asım Bey itfaiye kumandanlığına getirildi. Asım Bey daha sonra emekli olup Amasya'ya geri dönmüştür. 77 yaşında İstanbul'da vefat etmiştir.[254]

Mûsikî yaşamı boyunca Salim Bey, Arif Bey, Yusuf Paşa, Zekai Dede, Medeni Aziz Efendi, Bolahenk Nuri Bey, Tanburi Ali Bey gibi hocalardan feyz aldı. Tanburi Cemil Bey ile kısa ömürlü bir mûsikî cemiyeti kurdu.[255] Meşrutiyetin ilanı sebebiyle Harbiye Nezareti meydanında ilk defa muazzam bir Türk Mûsikîsi konseri tertip edilmiş, zamanın en meşhur mûsikîşinas ve sâzendeleri ile beraber Asım Bey de girifti ile yer almıştır.[256]

Amasya'da kaldığı dönemlerde şehrin mûsikî yaşamını hayli canlandırmış ve birçok talebe yetiştirmiştir. Türk Mûsikîsinin unutulmaya yüz tuttuğu senelerde yaktığı meşale ile şehir mûsikîsinin tarihten bu yana gelen birikimini yeni nesile aktarmış ve şehirde bugün var olan mûsikî kültürünün tohumlarını atmıştır.

Amasya'da bulunduğu yıllarda genellikle kendi evinde tertip ettiği mûsikî meclislerinde mûsikîye aşina kimselerle toplanmış meşkler yapmıştır. Daha sonra talebeleri olacak bu kişiler şehrin mûsikî yaşamına yön vermişlerdir.

Amasyalıların Asım Bey ile tanışması ilginç bir olay ile vuku bulmuştur: Giriftzen Asım Bey Amasya'ya ilk geldiği vakitlerde Amasya eşrafından Miralay Hamdi Bey ile Yeşilırmak kenarına bir yürüyüşe çıkıyorlar. O zamanlar bağ-bahçe olan ırmak boyundan bir sadâ yükseliyor. Duydukları ses bir Ney'e ait. Miralay Hamdi Bey'e soruyor bu nedir diye? Hamdi Bey bunun Amasya'da bir adet olduğunu gençlerin toplanıp meşk ettiklerini ifade ediyor. Bunun üzerine yanlarına yaklaşıyorlar gençlerden biri ney üflüyor diğeri ise ilahi okuyor. Giriftzen Asım Bey ney üfleyen gence (Kemeroğun-Kemeroğlu Mehmed Efendi) soruyor. "Bu senin üflediğin nedir?" Bunun üzerine Kemeroğlu Mehmed "düdük" diye cevap veriyor. Bu cevaba sinirlenen Asım Bey: "Bakayım şu düdüğe nasıl bir şeymiş?" diyerek neyi alıp üflemeye başlıyor. Bunun üzerine Asım Bey'in bir üstad olduğunu anlayan Kemeroğlu Mehmed hemen ayağa kalkıyor ve Asım Bey'in elini öpüyor. Böylece

[254] Yılmaz Öztuna, a.g.e., c.1, s.116
[255] Öztuna, a.y.
[256] Hayri Yenigün, "Giriftzen Asım Bey", **Mûsikî Mecmuası**, 1968, sy.240, s.9

Amasya'daki mûsikî topluluklarını birleştirmeye başlayan Asım Bey Amasya Mûsikî Cemiyeti'nin kuruluşuna kadar şehirdeki mûsikî falliyetlerine öncülük etmiştir.[257]

Mûsikî Cemiyeti'nin kuruluşunda yer alan kişiler Asım Bey'in talebeleri olmakla beraber hepsi medrese mezunları ve imamlardan oluşmaktaydı.[258] Giriftzen Asım Bey'in Amasya'da yetiştirdiği talebelerinden bazıları şunlardır: "Müezzin Azmi Efendi", "Müezzin Abdal Ağasının Hakkı", "Müezzin Âmâ Hâfız Mehmed Efendi", "Müezzin Abdulkâdir Efendi-zâde", Hâfız Rıza Efendi", "Hamdi Efendi-zâde Mustafa Efendi", Topuzu Büyük Mustafa Efendi". Bu kişilerin hepsi Amasya'da yetişen ünlü mevlidhanlardır.[259] Yukarıda ismi geçen "Hâfız Neyzen Mehmed Kemeroğlu" da Asım Bey'in talebelerindendir.

Buradan da anlaşılmaktadır ki "şehir mûsikîsi" Amasya'nın şehzâde sancaklığı döneminde olduğu gibi Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da hâfızlar ve din görevlileri arasında temayüz etmiş ve gelişmiştir. Zekâi Dede gibi dinî mûsikîmizin önemli şahsiyetlerinden olan bir üstâdın tedrisinden geçmiş Giriftzen Asım Bey Amasya'daki dinî mûsikî kültürüne hizmet etmiş bir şahsiyettir.

2.7 Baba Mehmed Çelebi "Baba Çelebi-Baba Tanburi"

Halk arasında "Baba Tanburî" olarak meşhur olan Baba Mehmed Çelebi İlyas bin Hamza oğludur. Lâdikli Mehmed Çelebi'nin hizmetinde bulunmuş ve ondan mûsikî ilmini, edvar geleneğini lâyıkıyla öğrenmiştir. Oldukça yanık sesli bir hânende olması sebebiyle Amasya'da valilik yapan Şehzâde Ahmed'in nedimi oldu. Çok güzel tanbur çaldığı için "Baba Tanburi" lakabını alan Baba Mehmed Çelebi ayan içerisine girerek servet sahibi oldu.[260]

Mûsikîdeki mahareti ve usta sâzendeliği sayesinde Şehzâde Ahmed'in sâzendeleri arasına girmeyi başardı. Mehmed Çelebi'nin aynı zamanda iyi bir udi olduğunu Şehzâde Ahmed'in 911/1505 senesine babası Sultan II. Bâyezîd'den aldığı

[257] Eren Köksal, Amasya Belediye Konservatuarı Müdürü Muammer Palamut ile yapılan mülakat, 14 Eylül 2015,
[258] Eren Köksal, a.g. mülakat
[259] Osman Fevzi Olcay, a.g.e., s.104
[260] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, s.207

müsaade üzerine kendi şehzâdeleri için düzenlediği sur-i hitan'a (sünnet merasimi) ud ile katılmasından anlıyoruz.[261] Dönemin en meşhur sâzendelerinden biri olduğu ve bu iki sazın icrası noktasındaki ustalığı onu şehzâde meclislerinin aranan ismi yapmıştır.

Sâzendeliği yanında bestekârlığı da mevcuttur. Halkın fikirlerini sıkıntı ve şikâyetlerini gazel formunda besteleyerek Şehzâde Ahmed'in huzurunda icra ederdi. Böylece halkın maruzatını mûsikî ile şehzâdeye sunar ve onlara fayda sağlardı. Bu yönüyle de bestekâr olan Baba Mehmed Çelebi, Sultan Süleyman'ın İran seferi dönüşü Amasya'da ikamet ettiği sırada iltifatına ve ihsanına nail olmuştur. Şehzâde Mustafa'nın Amasya valiliği sırasında hayatta olduğu bilinmektedir.[262]

Hamza Çelebi ve İlyas Çelebi adında 2 oğlu vardır. "İmâm-ı Sultânî" olan Evliyâ Mehmed Efendi de İlyas Çelebi'nin torunudur. İlyas Çelebi, oğlu ve talebesi Ca'fer Çelebi ile, kendisinin yaşlılığında şehzâde meclislerinde bulundular. Baba Tanburi 950/1544 yılında vefat etti. Fıtraten zarif, güzel huylu ve mahir bir mûsikîşinas idi.[263]

2.8 Berkî Hasan Çelebi "Yeniçeri-zâde Udî"

Yeniçerioğlu Osman Beg bin Paşa Hüseyin Ağa'nın oğlu olan Berkî Hasan Çelebi Amasyalı bir mûsikîşinastır. Amasya'da hazine kâtipliği ve dîvan kâtipliği yapmıştır. Şâir ve mûsikîşinastır. Güzel saz ve ud çaldığı bilinmektedir.[264]

2.9 Bilal Efendi "Mü'ezzin el Hâcc"

Amasya'da Kocacık Mahallesi'nden Mehmed'in oğludur. Hâfız-ı Kur'an'dır. Sesi güzel olduğundan bu mahalle mescidinde müezzin olmuştur. Mevlevîhâne şeyhi Hasan Kudsi Dede'nin sohbetlerinden beslenmiş ve tasavvufa meyletmiştir. 1112/1701 de postnişin olan Şeyh Alaeddin Dede'nin vefatıyla yerine geçti.

[261] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.3, ss.144-145
[262] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, s.207
[263] Abdi-Zade, a.y.
[264] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, s.247

Edebiyata ve şiire ilgisi vardı. Sesi güzel bir mûsikîşinasdır. El-Hâcc Osman Ağa diye bilinen bir oğlu vardır.[265]

2.10 Bülbül Ahmed Çelebi "Hâfız-Bülbül Çelebi"

Amasya Sultan Bâyezîd Cami'i kayyumlarından Hâfız Ali Çelebi'nin oğludur. Oldukça güzel ve tiz bir sese sahip olduğunda Sultan Bâyezid Câmi'i müezzinliğine getirildi. Erbâb-ı mûsikî ve şu'aradan Hâfız Abdullah Çelebi'den mûsikî dersleri aldı, edvar ilmini öğrendi. Halk arasında "Bülbül Çelebi" olarak ünlendi. Daha sonra aynı camide başmüezzin oldu ve burada vazife yaptığı sırada cemaati kendisinden hayli memnundu. Çok güzel Kur'an-ı Kerim okur, dinleyenleri ağlatır, insanın gönül telini titretirdi.[266]

Bülbül Çelebi sabah temcidi ve ezanı okuduğunda Amasya halkını cûş u hurûşa getirimiş ayrıca okuduğu ilahilede insanları çokça etkilermiş. "İnsan-ı Bülbül" olarak tavsif edilen bu zat 1099/1688 kargaşasında hastalanmış ve izleyen senenin Muharrem ayında vefat etmiştir. Amasya bu zatın ölümüne üzülmüş ve halk cenazesinde ağlamıştır. Fıtraten zarif, latif, güzel huylu ve oldukça dindâr bir kişi olup oğulları ve torunların "Bülbüloğulları" olarak anıldı.[267]

2.11 Edâyî Receb Beg "Hâcı Beg-zâde"

El-Hâcc Perviz Bey'in oğlu Edâyî Rebep Bey, Topal Hattat-zâde Fazlullah Fazlı Çelebi'den hat ve edebiyat talim etmiştir. Ünlü nazariyatçı Lâdikli Mehmed Çelebi talebesi Baba Tanburî'den ilm-i edvar, mûsikî talim etmiştir. Şehzâde Mustafa'nın himayesindeki hocası Fazlı Çelebi'nin yönlendirmesiyle şehzâdenin meclislerine dâhil olmaya başladı ve şehzâdeyi metheden gazeller ve kasideler yazarak önce nedimi sonra dîvan kâtibi oldu. Aynı zamanda şâir olan Edâyî Rebep Bey sesi çok güzel bir mûsikîşinastır.[268]

[265] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, s.218
[266] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, s.262
[267] Abdi-Zade, a.y.
[268] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.7, ss.8-13

2.12 Evliyâ Mehmed Efendi "İmâm-ı Sultânî"

Baba-zâde Ca'fer Çelebi bin İlyâs Çelebi bin Baba Mehmed Çelebi oğlu olan Mehmed Efendi Amasya'da doğmuştur. Hıfzını Amasya'da tamamladıktan sonra Amasyalı Hâfız Muhyiddin Efendi'den tecvid, kıraat ve mûsikî dersleri aldı. İnsanı titreten çok güzel bir sesi vardı. Bu sebeple Gümüşlü-zâde Cami'i imamlığına getirildi. Daha sonra medrese hocalarından Amasyalı İğneci-zâde Ömer Efendi ile İstanbul'a geldi. Burada Eyüp Câmi'i imamı Şeyhü'l-Kurra Mısırlı Ahmet Mesiri Efendi'den vücuh-ı kırâ'atı ve arab nağâmâtı dersleri aldı ve bunlarda başarılı oldu. İstanbul ve çevresinde çınlayan sesinin şöhreti sayesinde Kara Ahmed Paşa Cami'i imam-hatibi oldu. Bir yandan da tahsiline ve kıraat talimine devam ederek şeyhü'l-kurra ve dersi-'âmm oldu.[269]

Ayasofya Cami'i vaizi Amasyalı Ömer Efendi sarayda şehzâdelere hoca olunca Mehmed Efendi'nin meşhur kıraati ve sesi Ömer Efendi sayesinde sarayda yankılanmaya başladı. Sultan I. Ahmed Han kendisini saraya çağırtıp Kur'an-ı Kerim okutmuş, dinlemiş ve çok hoşuna gitmiştir. 1025/1616 zilhicce ayında Anadolu Kazaskerliği rütbesi ve 250 akçe yevmiye ile imâm-ı sultanî olmuştur ve 24 sene aralıksız görevini yütütmüştür. Sultan IV. Murad ile Revan seferinde katılmış ancak rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'a dönüşüne müsaade edilmiş, çok geçmeden de vefat etmiştir. İlm-i kıraat'teki marifeti sayesinde Türkiyenin yegâne şeyhü'l-kurrası olmuştur. Türbesi Eyüp Sultan Cami civarındadır.[270]

2.13 Hâfız Abdullah Çelebi "Hâfız Çelebi"

Hâfız Çelebi namıyla meşhur Abdullah Çelebi Amasyalıdır. Sultan II. Bâyezid Cami'i Şerifi müezzinlerinden Mustafa Çelebi'nin oğludur. Babasını vefatı üzerine bu camide müezzin olmuştur. Sesinin güzelliği ve ilmi sayesinde Sultan Bâyezid cami'i baş müezzinliğine getirildi, Latif nağmeleri sayesinde Amasya halkını kalbinde yer etti ve çok sevildi. 1079/1669 senesinde meydana gelen depremde hayatını kaybetmiştir. Edebiyata ilgili, şâir, mûsikîşinas bir kişilik olan

[269] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.3, s.176; Osman Fevzi Olcay, a.g.e., s.91
[270] Abdi-Zade, a.y.

Hâfız Çelebi latif nağmeleri ile meşhur olmuştur. Amasya halkının takdirini kazanan bir başka baş müezzin olan Bülbül Hâfız'ın hocasıdır.[271]

2.14 Hasan Dede "Nabî Dede-Neyzenbaşı"

Amasya Tarihi'nde adı geçen mûsikîşinaslar içerisinde nadir olarak neyzenlere de rastladık. Hasan Dede bunlardan birisidir. Amasyalıdır. Amasya mevlevîhânesi dervişânından Derviş Ali'nin mahdumudur. Bayram Paşa'nın yaptırmış olduğu ikinci mevlevîhânede mutrıp içerisinde yer almıştır. Ney üflemekte mahir olmasından dolayı "Neyzenbaşı" olmuştur. Uzun yıllar bu makamda hizmet etmiş 1067/1657 yılında vefat etmiştir. "Dede" olarak meşhur olmuştur ancak çile çıkartıp çıkartmadığı konusunda bir malumat yoktur. Hasan Ağa diye anılan bir oğlu vardır.[272]

2.15 Sadık Mehmed Efendi "Müfti-zâde"

Müfti es-Seyyid Mehmed Efendi'nin oğlu olan Sadık Mehmed Efendi'nin Amasyalı olduğu teşrifât-ı ilmiye defterinde görülmüştür. Genç yaşında hâfızlığını tamamlayıp İstanbul'a gitmiştir. Burada mûsikî tahsil etmiştir. Bu sırada hocası Tosyalı Mustafa İzzet Efendi'nin yönlendirmesiyle Ali Paşa dairesi imâmı oldu. Daha sonra hocasının verdiği icâzet ve yönlendirmeyle Sultan Abdülâziz'e. imam-ı sani olarak olarak hizmet etmiştir. Daha sonra 1287/1871 yılında İzmir mollası olmuştur. Ali Paşanın vefat etmesi ve Sultan Abdülâziz'in tahttan indirilmesiyle açıkta kalmıştır. 1294/1877'te Filibe mollası olmuş bundan üç sene sonra da vefat etmiştir. Âlim bir Hâfız-ı Kur'an olduğu bilinmektedir.[273]

2.16 Seyyid Ahmed Dede "Hanif Ağa-zâde - Neyzenbaşı"

1236/1821 yılında vefat eden Kubâlı Hanif Ağa-zâde Ali Ağa'nın oğlu Seyyid Ahmed Dede Amasya'da doğmuştur. Amasya mevlevîhânesi dervişânındandır. Mahir bir neyzen olması sebebiyle mevlevîhânenin neyzenbaşı

[271] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.8, s.142
[272] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.8, s.215
[273] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.11, s.116

olmuştur. Gözlerine bulaşan bir illet sebebiyle âmâ oldu ve 1321/1904 yılında vefat etti.[274]

2.17 Seyyid Mehmed Efendi "el-Hâcc Hâfız"

Seyyid Mehmed Efendi 1248/1833 yılında Amasya'da doğdu. Hâfızlığını burada tamamlamıştır. Bir müddet Pervâne Bey Cami'inde müezzinlik yapmıştır. Daha sonra 1307/1890 yılında İstanbul'a gitti burada kıraât ve sair ilimlerin tahsilini gördü. 1314/1897'de Hicaz'a gitti ve Darü's-Saade ağası Hâfız Abdulganî Ağa'ya imam oldu ve mabeyn-i hümâyuna girdi. 1321/1904 yılında 'mahreç mevleviyeti' rütbesine yükseldi. 1327/1909 senesinde Amasya'ya döndü ve kıraât dersleri verdi ve eşrafın eğitiminde bulundu. Bir dönem Hâcı Hamza Efendi Cami'inde hatiplik yaptıktan sonra Sultan Bâyezid Cami'inde ikinci imam ve şeyhü'l-kurra oldu. Mûsikîye aşina sesi güzel bir Hâfız-ı Kur'an, Şeyhü'l-kurra idi.[275]

2.18 Sezâyî Abdullah Efendi "Haydar-zâde es-Seyyid eş-Şeyh – Zâkir-başı"

Amasya'da Halvetîlere özgü bir tekke olan Çilehâne Tekkesi şeyhi ve mütevellisi es-Seyyid Hâfız Mehmed Efendi'nin oğludur. Amasya'da doğmuştur. İrfanî tahsilini tamamladıktan sonra babasının postnişinliği sırasında sesinin güzelliği sayesinde zâkir-başı olmuştur ve tekkeyi şenlendirmiştir.1168/1755 yılında babasının vefatı üzerine 1172/1759 yılında tekkenin şeyhi ve mütevellîsi oldu. Bu tekkede kırk yıl meşihat ve vaaz makamında bulunduktan sonra 1241/1826 yılında vefat etmiştir. Aynı zamanda Hâfız-ı Kur'an olan Sezâyî Abdullah Efendi güzel bir sese sahipti ve mûsikîye aşinalığı vardı. Güzel ilahilerinin olduğu bilinmektedir. Ancak Amasya şâirlerinin şiir mecmuaları yandığı için bu ilahiler günümüze ulaşmamıştır.[276]

[274] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.10, s.225
[275] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.10, s.230
[276] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.10, s.106

2.19 Sunî Mehmed Efendi "Sun'ullah-zâde"

Amasya'da bulunan Şeyh Mehmed Ağa Darü'l-kurrâsı Şeyhi Sun'ullah Efendi'nin torunu, Hâfız Hasan Efendi'nin oğludur. Gençlik yıllarında hâfızlığını tamamladı ve sesinin güzelliği ile meşhur oldu. Şiir ve mûsikîdeki mahareti sayesinde Raht-vân Paşa-zâde İbrahim ve Ömer Paşa-zâde Osman Bey'lerin meclislerine katıldı. Daha sonra Mehmed Paşa mahallesinde Hayreddin Efendi mescidinde imam oldu ve 1147/1735 yılında vefat etti. Amasya'da mûsikî meclislerinde bulunmuştur.[277]

2.20 Şânî Süleyman Çelebi "Şanlı"

Gayet cesur bir bir halk şâiri olan Süleyman Çelebi yazdığı destanlardan mütevellit 'Şanlı Çelebi' veya 'Şanlı Ağa' olarak nam salmıştır ve bu sebeple 'Şânî' mahlasını almıştır. Amasya yeniçerilerinin yazıcısıydı. 1121/1710 Rus Muharebesi'ndeki cesur ve korkusuz hizmetlerinden ötürü hil'at[278] ile ödüllendirilmiş ve taltif edilmiştir. 1135/1723 yılında vefat etmiştir. Şânî Süleyman Çelebi'nin ilginç bir yönü ise luthier olmasıdır. Amasya Tarihi'nde karşımıza çıkan bu zatın âlât-ı mûsikî isti'malinde mahir olduğu yani usta bir enstruman yapımcısı olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda da iyi bir mûsikîşinastır.[279]

2.21 Şermî Osman Çelebi "Hâfız"

Mehmed Çelebi mahdumu Hâfız Osman Çelebi Amasya'da doğmuştur. Genç yaşında Hâfız-ı Kur'an olup mûsikî eğitimi almıştır. Edebi ve irfanıyla dikkat çeken Hâfız, yanık ve güzel bir sese sahip olmasından dolayı meşhur olmuştur. Tekkelerde okuduğu ilahiler ve naatler ile gönül ehlinin muhabbetine mazhar olmuş ve Halvetiyye meşayihinden es-Şeyh Mahmud Efendi bin Hızır Çelebi'nin damadı olmuştur. Daha sonra Amasya valisi Şehzâde Ahmed'in meclislerine dâhil olarak servet sahibi oldu. Şehzâdenin boğdurulmasından sonra münzevi bir hayat sürdü ve 941/1535 yılında vefat etti. Aynı zamanda şâir de olan Şermî Osman Çelebi sesi çok

[277] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.11, s.148
[278] Hil'at: Padişah veya vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan. http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=hilat&mi=0, çevrimiçi 12.10.2015
[279] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.11, s.18

güzel bir mûsikîşinastı. O Kur'an-ı Kerim ve ilahiler okuduğu vakit dinleyenler mest olur kendinden geçerdi. Sultan Bâyezîd Cami'i ser-müezzinleri içinde sesinin hoşluğu ile yegâne bir Hâfız mûsikîşinasdır.[280]

2.22 Zâkirî Abdullah Efendi "Zâkir-başı-zâde"

Aziz Mahmud Hüdayi Hz'nin halifelerinden olan zâkir-başı Amasyalı Şaban Dede bin Ali'nin oğlu Zâkirî Abdullah Efendi Amasya doğumludur. Aziz Mahmud Hüdayi Hz'nin halifesi ve seccâde-nîşîni Muk'ad Ahmed Efendi'nin hizmetinde bulunup mânevî eğitiminden geçerek sülûkunu tamamladı. Bundan sonra hilafetle Manisa ve İstanbul'da çeşitli tekkelerde şeyhlik makamında bulunmuştur. Mûsikî ile alakası konusunda bir malumat olmamakla birlikte babasının Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri'nin halifesi ve zâkir-başı olması önemlidir.[281]

2.23 Zâtî Mehmed Çelebi "Şeyhoğlu-Tekke Bülbülü"

Zâtî Mehmed Çelebi Amasya'nın Hacı İlyas Mahallesi'nden Hasan Çelebi'nin oğludur. Musa Dede olarak bilinen meşhur eş-Şeyh Muhyiddin Mehmed Halvetî'ye hizmet etmiş ve mânevî terbiyesinden geçmiştir. Mûsikîdeki mahareti ve sesinin güzelliği sebebiyle kendisine "Tekke Bülbülü" denmiştir. Şâir ve kâtip olan Zâtî Mehmed Çelebi'nin ilahiyâtı ve şiirleri yazıya geçirilmiş ancak talihsiz bir şekilde yangında yok olmuştur. Bu bilgiler ışığında kendisinin Amasya'daki halvetî tekkelerinde zakirlik yaptığı anlaşılmaktadır.[282]

[280] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.11, s.45
[281] Abdi-Zade, a.y.
[282] Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yaşar, a.g.e., c.9, s.254

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA İLAHİLERİ

Tarih boyunca kültürel olarak dilden dile kulaktan kulağa aktarılarak oluşan sözlü kültür yazılı edebiyatla güvence altına alınmadığından bu aktarım sırasında kayıplara ve değişikliklere uğramıştır. Sözlü kültüre ait dinî muhteva içeren şiirler olarak da tanımlanan ilahiler[283] mûsikîdeki karşılığı olan Türk mûsikîsinin farklı makamlarındaki besteleriyle sözlü olarak kulaktan kulağa kuşaktan kuşağa aktarılmıştır ve halk arasında yayılmıştır. Zaman içerisinde bu mûsikî mirasını hafızasında taşıyan mûsikîşinasların sayısı azalmış bunun sonucu olarak söz konusu eserler unutulmaya başlanmış hatırlananları da değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerde yöreler arasındaki kültürel farktan kaynaklanan yorumlamalar da etkili olmuştur. Sözgelimi aynı bölge illeri olan Çorum ve Amasya'da okunan bir ilahi, bazı yöresel ağız farklılıkları ve müzikal duyum farklılıkları içerebilmektedir. Bunun yanı sıra bahsolunan illerde birbirinden çok farklı ve biri diğerinde duyulmamış ilahiler de mevcuttur. Bu durum aynı türkülerde olduğu gibi Türk Din Mûsikîsi'nin bir formu olan ilahilerde de yöresellik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Amasya'da da bu şekilde ortaya çıkmış ya da kulaktan kulağa aktarılarak öğrenilmiş yöresel ilahiler halen bulunmaktadır. Aktarımın Amasya'daki son nesli olarak kabul edebileceğimiz mûsikîşnaslar bu çalışma kapsamında tespit edilip ziyaret edilmiştir. Bu kişilerle röportajlar yapılmış ve bölgeye has ilahiler kayda alınmıştır. Ses kaydı alınan ilahiler tek tek tasnif edilmiş, makamları ve usûlleri tespit edildikten sonra notaya alınmıştır. Alan araştırması sırasında kaynak kişilerimiz olan Burhan Özbakır, Hacı Asiye Akbaş ve Hacı Mehmet Turabi Efendi'den Amasya'da okunan ilahilerin yanı sıra dinî mûsikî faaliyetleri ile ilgili bilgiler de alınmıştır. Alınan bu bilgiler şehrin sosyo kültürel profilinin ortaya konması açısından büyük önem arzetmektedir.

[283] Mustafa Uzunu, "İlahi", **TDVİA**, 2000, c.22, s.64

3.1 Kaynak Kişiler

3.1.1 Hacı Asiye Akbaş

Hacı Asiye Akbaş 1951 yılında Amasya'nın Göynücek ilçesi Gediksaray nahiyesine bağlı Çivi Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Annesi Ruhsat Hanım babası, Keleşoğullarından İskender Bey'dir. Mûsikîye olan ilgisi küçük yaşlarda başlayan Asiye Hanım ilkokulda öğretmeni tarafından keşfedilmiş, teşvik edilmiş ve yarışmalara güzel sesi ile iştirak etmiştir. İlkokul yıllarında köylerinin hocası Şakir Efendi'den Kur'an öğrenmiş, Şakir Efendi'nin hâfızlık eğitimi verdiği kızı Münire Hanımla birlikte derslere devam etmiştir. Daha sonra mahallelerinde oturan Bulgar muhacirlerinden "Muhacir Nene" olarak tanınan hanımdan Osmanlıca dersleri almış ve Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınan Vesîletü'n-Necat isimli mevlidi kendisinden Osmanlıca olarak okumuştur. Dördüncü sınıfa geldiğinde Bakacak Kur'an Kursu öğreticisi Rahmi Hâfız'dan ta'lim ve tecvîd dersleri almıştır. İlkokul tahsilinden sonra Hatuniye Kız Kur'an Kursu'nda eğitim almaya başlayan Asiye Hanım burada Hâfız Mevlidhan Hicabi Gökyar Hocaefendi ve Yusuf Hâfız'dan ta'lim tecvid ve dinî ilimleri tahsil etmiştir. Kur'an-ı Kerim çok güzel okuması sebebiyle daha sonra bu kursta fahri hoca olarak görevlendirilmiştir. Okuduğu mukabeleler ve mevlidler sayesinde Amasya'da tanınan Asiye Hanım aynı zamanda cenaze yıkayıcılığı gibi önemli bir hizmeti de yerine getirmektedir. Bugüne kadar katıldığı mevlid merasimleri ve mukabelelerde kendisinden yaşça büyük hanımlardan Amasya yöresine ait eserleri öğrenmiş ve hafızasında saklamıştır. Günde beş, altı mevlid ya da çokça mukabele okuduğu zamanlar olmuştur. Mevlid bahirleri arasında okuduğu ilahileri toplantının mahiyetine göre belirleyen Asiye Hanım düğün, cenaze ve doğum gibi farklı merasimlerde bu mahiyette güftelere sahip ilahiler okumaktadır. Örneğin bu çalışmada bebek mevlidlerinde okunan bir

ninni, cenaze mevlidlerinde okunan bir cenaze ilahisi ve yeni alınmış bir evin hayırlı olması için okunan mevlid de icra edilen bir ev ilahisi mevcuttur.[284]

Hafızasında tuttuğu birçok ilahiyi kendi yazdığı bir defterde kayıt altına alan Asiye Hanım bazı ilahileri artık yaşlandığı için unuttuğunu hatırlayamadığını belirtmektedir. Dr. Fatih Koca'nın kendisiyle yaptığı mülakatta derlediği ilahiler tarafımızdan notaya alınarak Amasya'da var olan bu kültür mirasının kaybolmasın engellemiş ve gelecek nesillere aktarılması garanti altına alınmıştır.[285]

3.1.2 Burhan Özbakır

1935 yılında Amasya'da doğdu. Mûsikîşinas bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Ağabeyi İrfan Özbakır Türk Mûsikîsinin ünlü bestekârlarındandır. Burhan Özbakır İstanbul radyosu sanatçılarından aynı zamanda komşuları olan Alâeddin Palandöken'in teşvikiyle ilk bağlamasını 6 Şubat 1952 yılında on iki lira yetmiş beş kuruşa satın almış. Böylece mûsikî hayatı ve sazına olan sevdası başlamış oldu.[286] Esasen ilk mûsikî eğitimini annesinden aldığı ifâde edilebilir çünkü kendi ifadesiyle annesinin daha küçücük bir bebek iken kulağına okuduğu bir ninniyi hiç unutamadığını söylemektedir.[287]

Satın aldığı bağlama ile Türk Halk Mûsikîsi alanında çalışmalara başlayan Burhan Özbakır 1954 yılında yeniden açılan Mûsikî Cemiyeti'nde İsmail Acardağ ve Sadettin Sünbül yönetimindeki korolarda sâzende olarak yer almıştır.1985 yılında Bursa-Karacabey'de açılan "Derleme ve Seçici Kurul Üyeliği" seminerine katılarak sertifika almıştır. Böylece Amasya'daki mûsikî kültürünü kayıt altına almak için derleme faaliyetlerine başlamıştır. Birçok halk mûsikîsi ve dinî mûsikî eserini

[284] Fatih Koca, "Amasyalı Mevlidhân Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi ve Kendisinden Derlenen Amasya İlâhîleri", **Rast Müzikoloji Dergisi**, 2015, c.3, sy.2, ss.933-952: Asiye Akbaş'tan derlenen ilahiler Fatih Koca'nın adı geçen makalesinden alınmıştır.

[285] Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Koca, a.g.m.

[286] Burhan Özbakır, Sadettin Sünbül, **Amasya Türküleri**, Amasya Belediyesi, İstanbul, 2008, s.18

[287] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya: Bu eser 'İstanbul'da Yeşil Direk Boyamışlar İrenk İrenk' isimli Neva makamında bir ninnidir. Çalışmamızda yer almaktadır.

derleyerek notaya almıştır.[288] Âşık Veysel'le beraber saz çalan Burhan Özbakır aralarında radyo sanatçıları da olan birçok talebe yetiştirmiştir. Mûsikîşinaslığı ve sanatkârlığının yanısıra zanaâtkâr da olan Burhan Özbakır maharetli bir bakır ustasıdır. Amasya'daki dinî mûsikî faaliyetleri ve Amasya ilahileriyle alakalı yaptığımız görüşmeler halen bilfiil çalıştığı bakırcı dükkânında, bakır sesleri arasında gerçekleşmiştir. Kendi ifadesiyle "Her Amasya'lı da bu mûsikî ruhu vardır." diyen ve buna kalpten inandığını belirten Burhan Özbakır şehrin mûsikî kültürü açısından önemli bir şahsiyettir.[289]

Geçmişle bir bağ kurmamızı sağlayan bu eserlerin kaybolmasını engelleyerek Amasya'nın mûsikî kültür mirasına sahip çıkmıştır. Derlediği halk mûsikîsi eserleri "Amasya Türküleri" adlı kitabında toplanarak Amasya Belediyesi tarafından 1988 yılında birinci, 2007 yılında da ikinci baskısı olmak üzere yayınlanmıştır. Dinî mûsikî alanında da derleme çalışmaları yapan Burhan Özbakır tarafından derlenen birçok ilahi mevcuttur. Çalışmamızda kendisinin derlediği ve farklı yollarla ulaştığı on adet eser mevcuttur. Bu ilahilerin bir kısmı "İlahi Anadolu" projesi kapsamında Amasya Belediyesi tarafından "Amasya İlahileri"[290] adlı bir albümde toplanarak CD olarak basılmış ve Amasyalı'ların beğenisine sunulmuştur. Bu albümde yer alan ilahilerin notalarına da çalışmamızla doğrudan alakalı olduğu için yer vermeyi uygun bulduk. Bestekârlık yönü de bulunan Burhan Özbakır'ın bestelediği birçok ilahi de mevcuttur.[291]

3.1.3 Hacı Mehmed Turabi

Kendi ifadesiyle 1881 yılında Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinde doğmuştur. Gümüşhacıköy Rüşdiye'sinden "aliyyü'l-alâ" derecesiyle mezun olmuştur. Balkan Harbi'ne iştirak etmiş ve yara almadan "hoca" olması sebebiyle "gazi" sıfatıyla erken terhis edilmiştir. Keçecilik zanaâtı sebebiyle"Keçeci Hoca"

[288] Burhan Özbakır, a.g.e., s.18

[289] Eren Köksal, Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya

[290] Amasya İlahileri albümü 2012 yılında Amasya Belediyesi Kültür Yayını olarak yayınlanmıştır. Amasya Belediye Başkan Yardımcısı Osman Akbaş'ın destekleriyle Sanat yönetmenliğini Fatih Koca'nın yaptığı, Ubeydullah Sezikli'nin koordinatörlüğünde "İlahi Anadolu" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

[291] Çalışmamız dahilinde hayatta olan bestekârların eserlerine yer vermediğimiz için bu besteler tezimizde yer almamaktadır.

lakabıyla meşhur olmuştur. Keçecilik mesleği yanısıra sırasıyla Tekke Cami'i, Cumara Cami'i ve Çorumluoğlu Cami'lerinde imam-hatib olarak görev yapmış, bu görevinden 1968 senesinde emekli olmuştur. Tasavvufi yönden Sivas'ta ikamet eden Mur Ali Baba (Nur Ali Baba) müntesibi olup, "Kâdiri" tarîkatının "Halisiyye" şubesinin devamı olan bu tekke ve şeyh efendisinin halifesi olarak irşad görevine memleketinde devam etmiştir. Âlim, fazıl, oldukça zarif ve nazik birisi olarak bilinen Keçeci Hoca Temmuz 1976'da hakka yürümüştür. Sesinin güzelliği ve ilahi repertuarının zenginliği sebebiyle meşhur olan Keçeci Hoca'nın, Tekke Camii'nde düzenli bir şekilde Kâdiri zikirleri yaptırmıştır. Keçeci Hoca'dan derlenen eserler vefatından birkaç ay önce evinde yapılan bir ses kaydından alınmış bestekârı belli olmayan üç ilahiden ibarettir. "Amasya İlahileri" adlı albümde yer alan, Keçeci Hoca'nın torunu olan Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi tarafından derlenen bu eserler çalışmamızda yer almaktadır.[292]

[292] Ahmet Hakkı Turabi – Fatih Koca – Osman Akbaş – Ubeydullah Sezikli, Amasya İlahileri CD, Amasya Belediyesi Yayınları, Origami Yapım, İstanbul, 2012: Hacı Mehmed Turabi'nin özgeçmişi Amasya İlahileri albüm kitapçığından alınmıştır.

3.2. Eser Listesi

ESER ADI	MAKAM	KAYNAK KİŞİ	DERLEYEN
ALLAH'IMIN ADIDIR İLLALLAH	HÜSEYNİ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
AŞKI NİGAR KANDEDİR	UŞŞAK	HACI MEHMED TURABİ	AHMET HAKKI TURABİ
BESMELE	UŞŞAK	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
BİZİ KINAMAYIN HAKK'I SEVENLER	HÜSEYNİ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
CAN CAN ALLAH CENAN ALLAH	RAST	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
DEMEDİM Mİ?	HÜZZAM	HACI MEHMED TURABİ	AHMET HAKKI TURABİ
EVİSİ	HÜSEYNİ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
EY ÂLEMLERİN ŞAHI	BEYATİ	NEYZEN MEHMET KEMEROĞLU (Beste)	
EY BİZİM ALLAHIMIZ	HÜZZAM	ANONİM	İRFAN ÖZBAKIR
GÖKYÜZÜNDE SAF SAF OLMUŞ MELEKLER	SEGÂH	ANONİM	BURHAN ÖZBAKIR
BİZİ YOKTAN VAR ETTİ (NİNNİ)	HİCAZ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
İSTANBUL'DA YEŞİL DİREK (NİNNİ)	NEVÂ	ULVİYE ÖZBAKIR	BURHAN ÖZBAKIR
KERBELA	HÜSEYNİ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
KİMSELERİN AKLI ERMEZ	GERDANİYE	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
MESTÜ HAYRANIM	SEGÂH	HACI MEHMED TURABİ	AHMET HAKKI TURABİ
MUHAMMED DÜNYAYA GELDİ	UŞŞAK	BURHAN ÖZBAKIR	ANONİM
MÜCELLA EYLE DİL LEVHİN	SABÂ	NEYZEN MEHMET KEMEROĞLU (Beste)	
NİCE AĞLAMAYIM ETMEYİM FERYAT	HÜSEYNİ	ANONİM	ANONİM
RAHMETEN LİL ÂLEMİNSİN	KÜRDİ	ANONİM	İRFAN ÖZBAKIR

TERAVİH KILANA	SEGÂH	ANONİM	BURHAN ÖZBAKIR
SABAHIN SEHER ARASI	HÜSEYNİ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
SANKİ BENİM DEĞİL İMİŞ	HİCAZ	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
SEMAVER	HÜZZAM	AMASYA FOLKLOR EKİBİ	BURHAN ÖZBAKIR
SENİN DE BİR ADIN TAHA	UŞŞAK	HACI ASİYE AKBAŞ	FATİH KOCA - OSMAN AKBAŞ
VARDIM KIRKLAR MECLİSİNE	RAST	ANONİM	BURHAN ÖZBAKIR

SONUÇ

Amasya'daki mûsikî kültürünün tarihsel sürecini incelediğimiz bu çalışmada Amasya'da tarih boyunca yaşamış Amasyalı ve Amasyalı olmayan mûsikîşinaslar karşımıza çıkmıştır. Şehzâde sancağı olması hasebiyle kültürel bir cazibe merkezi olan Amasya şehri, âlimleri, arifleri, edipleri, hattatları ve mûsikîşinasları her devirde cezbetmiştir. Bu kişilerin şehrin kültürüne ve özellikle mûsikî yaşamına katkıları Amasya'nın tarihte de canlı bir mûsikîye sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu anlayış günümüze kadar devam etmiş ve bir şehir mûsikîsi oluşmuştur.

Dinî mûsikînin icra edildiği mekânlar olan camiler ve tekkelerde kesintisiz olarak yaşatılmış bu gelenekler sözlü kültür ile dilden dile nesilden nesile aktarılmış bazı kayıplarla da olsa günümüze kadar ulaştırılmıştır. Sözlü kültürün bir parçası olan ilahi okuma geleneği camilerde ve tekkelerde tarih boyunca çokça yer almıştır. Amasya'da var olan tarîkatlar ve bunların zikir usûlleri incelendiğinde de ilahilerin var olduğu görülmektedir. Bu ilahiler günümüze doğru yaklaştıkça kaybolmaya yüz tutmuştur.

Yaptığımız alan araştırması neticesinde mûsikîşinaslara, emekli din görevlilerine ve son yüzyıldaki mûsikî faaliyetlerine şahit olmuş kaynak kişilere ulaşılmıştır. Bu insanlarla yapılan röportajlarda daha önce repertuarda bulunmayan dinî mûsikî eserleri, çoğunlukla ilahiler kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlar müzikal bir incelemeden geçirildikten sonra makamlarının ve usûllerinin tespiti yapılmış, nota yazısına aktarılmıştır. Böylece bu kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmak üzere kayıt altına alınarak kaybolması engellenmiştir.

Bu faaliyetlerin Anadolu'nun birçok yerinde sürdürülmesi gereklidir. Bu konuda önemli bir çalışma olan tezimiz Anadolu'nun diğer bölgelerinde de yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil eder niteliktedir. Araştırmacılar tarafından yapılacak olan daha sonraki çalışmalara ışık tutması ümidi ile tezimizin çıktısı olan notaların önemli bir arşiv mahiyetinde ele alınması ve yaygınlaştırmasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Ak, Ahmet Şahin:	Türk Mûsikîsi Tarihi, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2009
Aksüt, Sadün:	Türk Mûsikîsini 100 Bestekârı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999
Akyavaş, Ragıp:	"Mûsikîli Tımarhane", Mûsikî Mecmuası, 1959, Sayı.135
	Amasya Kültür Envanteri, 2007, Amasya Valiliği
Aydemir, Yaşar:	"Bilim-Kültür ve Sanatta Amasya-İstanbul Köprüsü", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Bayram, Yavuz:	"Amasya'nın Valisi Osmanlı'nın Padişahı Bir Şair: Adlî", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Behar, Cem:	Şeyhülislâmın'ın Müziği – 18. Yüzyılda Osmanlı/ Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Atrabü'l- Âsâr'ı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010
Bilkan, Ali Fuat:	"Amasya'nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatında Yeri ve Önemi", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Budak, Abdulhamit:	Bir Şehir Bir Tarîkat Amasya ve Halvetilik, Amasya Belediyesi, Amasya, 2015
	Büyük Bilgi Müzik Hakkında Notlar (Konfüçyüs felsefesine ait metinler), Çev. Muhaddere N. Özerdim, MEB, İstanbul, 1998
Cantay, Gönül:	Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2014

Çeltik, Halil:	"Amasyalı Tâcî Bey Ailesinin Türk Edebiyatına Katkıları", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Çetinkaya, Yalçın:	Ihvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001
Durma, Abdulhalim:	Evliyalar Şehri Amasya, Kişisel Yayın, 2008
Edman, Irwin:	Sanat ve İnsan, Çev. Turhan Oğuzkan, MEB, İstanbul, 1991
Er, Fuat:	XV ve XVI. Yüzyılda Amasya, GÜSBE, Basılmamış Y.Lisans Tezi, Ankara, 2009
Erdoğan, İsmail:	XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası, FÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Elazığ, 1996
Ergün, Sadettin Nüzhet:	Türk Mûsikîsi Antolojisi, Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1942, c.1
Fonton, Charles:	18. Yy da Türk Müziği, (Çev. Cem Behar), İstanbul 1987
Göde, Kemal:	*Eratnalılar,* Türk Tarih Kurumu, 1994
Gölpınarlı, Abdülbâki:	Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2006
Güneş, Hüseyin	Lale Devri'nde Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014
Gürbüz, Adnan:	"Amasya Mevlevîhânesi ve Vakıfları", SÜTAD, 1996, sy.2
Gürbüz, Adnan:	Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçvesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 1993
Hallaçoğlu, Yusuf:	"Bayram Paşa", TDVİA, 1992, c.5Frast

	http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=hilat&mi=0, çevirimiçi 12.10.2015
İnançer, Ömer Tuğrul:	"Osmanlı Tarihinde Dinî Mûsikî", Mûsikî Mecmuası, sy. 465, 1999
İnançer, Ömer Tuğrul:	"Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları", Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu, 2005
İpekten, Haluk:	Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB, İstanbul, 1996
	İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, İstanbul, 1982, c.1
Kalender, Ruhi:	"Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musikî", AÜİFD, c.XXXI
Kamiloğlu, Ramazan:	Ahmed Oğlu Şükrullah ve Edvâr-ı Mûsikî Adlı Eseri, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2007
Kanık, Muhammet Zinnur:	Mahmud Bin Abdülaziz'in Makasidü'l – Edvar Adlı Eseri, MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2011
Kara, Mustafa:	"Tekke", TDVİA, 2011, c.40
Karataş, Hasan:	The City as a Historical Actor: The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, University of California, Berkeley
Koca, Fatih:	"Amasyalı Mevlidhân Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi ve Kendisinden Derlenen Amasya İlâhîleri", Rast Müzikoloji Dergisi, c.3, sy.2, 2015
Koca, Fatih:	İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salalar ve Salavatlar (Anadolu Örneği), CÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2013
Koç, Ferdi:	Abdülaziz B. Abdülkâdir Merâgî ve "Nekavetü'l-Edvâr" İsimli Eserinin, XV. Yüzyıl Mûsikî Nazariyatındaki Yeri, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2010

Köksal, Eren:	Amasya Belediye Konservatuarı Müdürü Muammer Palamut ile yapılan mülakat, 14 Eylül 2015,
Köksal, Eren:	Amasya Büyükağa Hâfızlık Kur'an Kursu Müdürü İsmail Batman ile yapılan mülakat, 30 Mart 2015, Amasya
Köksal, Eren:	Amasya Mahalli Türk Halk Müziği Sanatçısı Burhan Özbakır ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Burhan Özbakır'ın İşyeri, Amasya
Köksal, Eren:	Amasya Selim Ağa Camii Emekli Müezzini Mevlidhan Seyyid Yahya Otcu ile yapılan mülakatlar, 30 Mart 2015 - 2 Nisan 2015, Amasya
Köksal, Eren:	Sultan II. Bâyezîd Camii Emekli Müezzini Hicabi Gökyar ile yapılan Mülakat, 30 Mart 2015, Sultan Bâyezîd Camii, Amasya
Kurnaz, Cemal:	"Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyezâdeler", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Kutluer, İlhan:	"Medeniyet", TDVİA, c.28
Menç, Hüseyin:	Ramazan Bandosu, (Çevrimiçi) http://www.huseyinmenc.com/2011/08/ramazan-bandosu.html, 05.08.2015
Nevevî, Muhyiddîn-i:	Riyâzü's Sâlihîn, Çev. Sıtkı Gülle, Çile Yayınları, İstanbul, 1981
Ocak, Ahmet Yaşar:	"Babaîlik", TDVİA, 1991, c.4
Ocak, Ahmet Yaşar:	"Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî", TDVİA, 1994, c.10
Ocak, Ahmet Yaşar:	Babaîler İsyanı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980
Olcay, Osman Fevzi:	Amasya Hâtıraları "Bildiklerim-Gördüklerim-İşitttiklerim İle Amasya", Sadeleştirenler: Turan Böcekçi-Mehmet H. Seçkiner, Amasya Belediyesi, 2014

Olcay, Osman Fevzi:	Amasya Şehri, Amasya Belediyesi, Amasya, 2003
Önal, Sami:	Hüsrev Gerede'nin Anıları, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002
Öngören, Reşat:	"Tarîkat", TDVİA, 2011, c.40
Öngören, Reşat:	Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl), İz Yayıncılık, İstanbul, 2003
Özalp, Nazmi:	Türk Mûsikîsi Tarihi, MEB, 2000, İstanbul, c.1
Özbakır, Burhan-Sünbül, Sadettin:	Amasya Türküleri, Amasya Belediyesi, İstanbul, 2008
Özcan, Nuri:	"Cami Mûsikîsi", TDVİA, c.7
Özcan, Nuri:	"Dinî Mûsikî", TDVİA, c.9
Özcan, Nuri:	"Ezan", TDVİA, 1995, c.12
Özcan, Nuri:	"Mevlid", TDVİA, 2004, c.29
Özcan, Nuri:	"Tekke Mûsikîsi", TDVİA, c.40
Özcan, Nuri:	Türk Din Mûsikîsi Ders Notları, MÜİF, İstanbul, 2001
Özdemir, Celal:	Amasya Darüşşifası ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin, Amasya Valiliği
Özden, Erhan:	Arşiv Belgeleriyle Dârülelhân, Dörtmevsim Kitap, İstanbul, 2015
Öztuna, Yılmaz:	Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, c.I

Öztuna, Yılmaz:	Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, 1969, cII
Öztuna, Yılmaz:	Türk Mûsikîsî Teknik ve Tarih, İstanbul, 1987
Sezikli, Ubeydullah:	"Temcid", TDVİA, 2011, c.40
Sezikli, Ubeydullah:	Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l - Elhan'ı, MÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi,2007
Sezikli, Ubeydullah:	Türk Din Mûsikîsi Eğitim Seti, Dörtmevsim Kitap, İstanbul, 2012
Strabon:	*Coğrafya - Geographika*, Çev. Adnan Pekman, İÜEFY, k.XII, İstanbul, 1969, s.49Celal Özdemir, Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları, Ankara, 2001
Şahin, İlhan- Emecen, Feridun:	"Amasya" , TDVİA, c.3
Tan, Ali:	Niyazi Sayın'ın Ney Tavrında Perde Pozisyonları, İTÜSBE, Basılmamış Y.Lisans Tezi, 2008
Tanrıkorur, Cinuçen:	Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011
Tanrıkorur, Ş. Barihüda:	"Mevleviyye", TDVİA, c.29
Tatcı, Mustafa:	"Tezkireler Işığında Amasya'da Yaşayan Erenler", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu (2. Kitap), Amasya Valiliği, 2007
Tekin, Hakkı:	Lâdikli Mehmed Çelebi ve er- Risaletü'l- Fethiyye'si, NÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, 1999
Turabi, Ahmet Hakkı –Koca, Fatih –Akbaş, Osman –Sezikli, Ubeydullah:	Amasya İlahileri CD, Amasya Belediyesi Yayınları, Origami Yapım, İstanbul, 2012
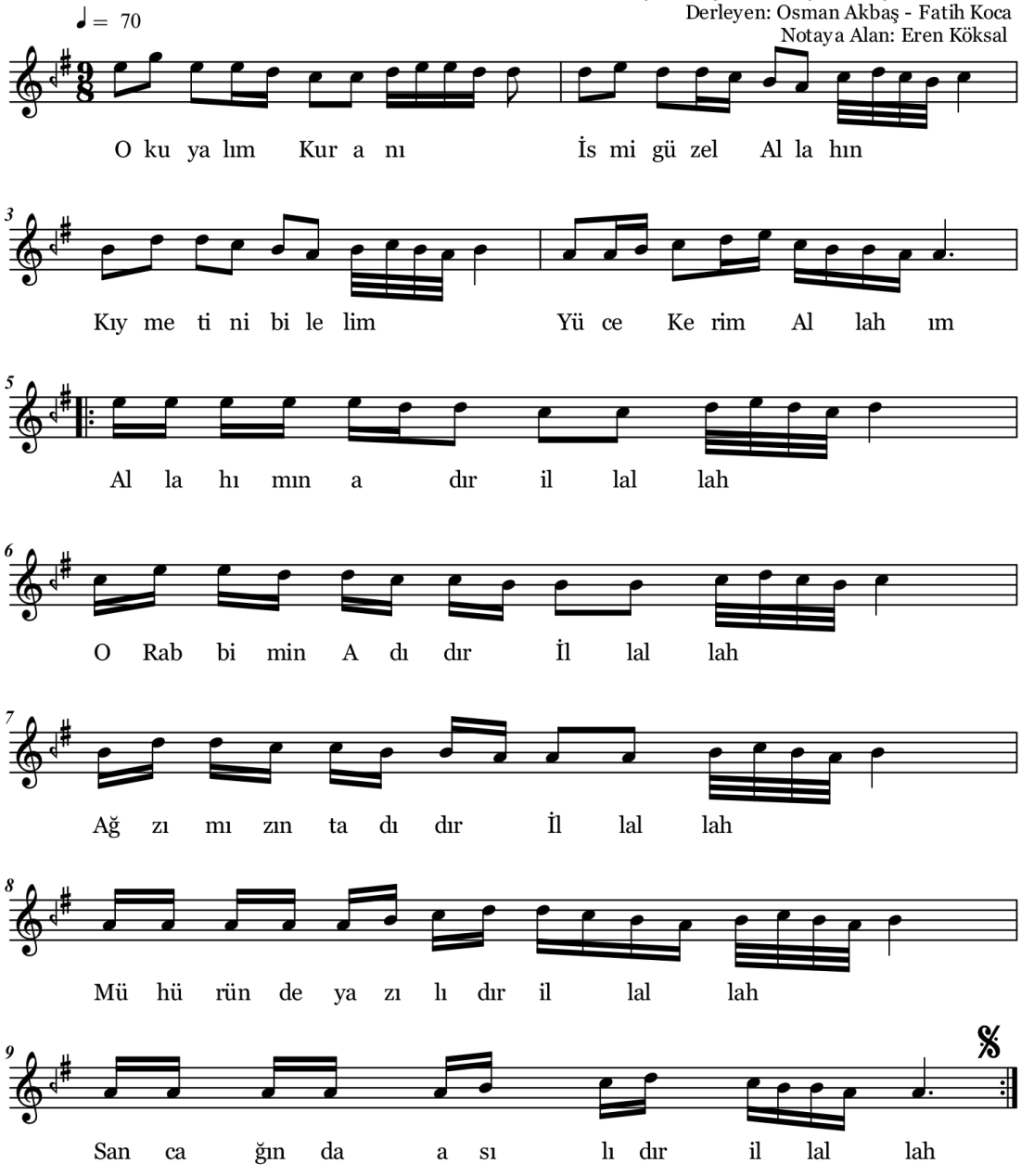
Turabi, Ahmet Hakkı:	Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005
Tuzcu, Ali:	Seyahatnâmelerde Amasya, Amasya Belediyesi, 2007
Türer, Osman:	"Osmanlı Anadolu'sunda Tarîkatların Genel Dağılımı", Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005
Uludağ, Süleyman:	"Halvetiyye", TDVİA, 1997, c.15
Uludağ, Süleyman:	İslam Açısından Mûsikî ve Semâ' , Marifet Yayınları, İstanbul, 1999
Uslu, Recep:	"Fatih Devrinde Bestekârlar ve Eserleri", Mûsikî Mecmuası, sy.465
Uzun, Mustafa:	"İlahi", TDVİA, 2000, c.22
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı:	İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Mûsikî Hayatı", Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1977, c.XLI, sy.161
Üngör, Ethem Ruhi:	"Sultan II. Bâyezîd Bestekârdır", Mûsikî Mecmuası, 1998, sy. 462
Yaşar, Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin:	Amasya Tarihi, Yay. Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, c.II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX-X-XI-XII
Yaşar, Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin:	Amasya Tarihi, sadeleştirenler: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ankara, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986, c.I
Yenigün, Hayri:	"Giriftzen Asım Bey", Mûsikî Mecmuası, 1968, sy.240
Yıldırar, Mehmet Nuri:	Amasyalı Divan Şairleri, GÜSBE, Basılmamış Y.Lisans Tezi, 2002
Yiğitbaş, M. Sadık:	Mûsikî İle Tedavi, Yelken Matbaası, İstanbul, 1972

EKLER

Hüseyni İlâhî
Allah'ımın Adıdır İllallah

Usûl: Aksak

Yöre: Amasya Güfte-Beste:Anonim
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Okuyalım Kur'anı
İsmi güzel Allah'ın
Kıymetini bilelim
Yüce Kerim Allah'ım

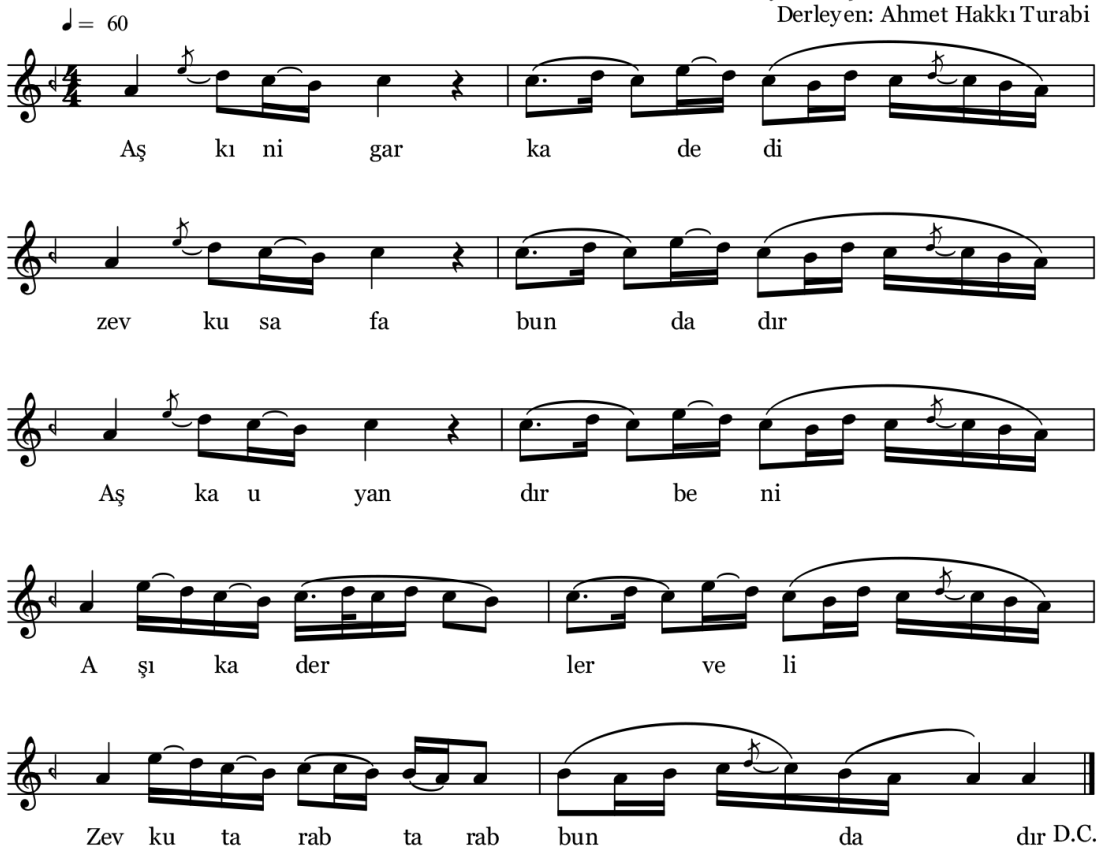
Allah'ımın adıdır illallah
O Rabbimin adıdır illallah
Ağzımızın tadıdır illallah
Mühüründe yazılıdır illallah
Sancağında asılıdır illallah

Daim olsun haberin
Kur'an olsun rehberin
Ne büyük bir mucize
Bu Kur'an peygamberi

Uşşak İlâhî
Aşkı Nigâr Kandedir

Usûl: Sofyan

Güfte: Kuddûsî Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Mehmed Turabi
Derleyen: Ahmet Hakkı Turabi

Aşkı nigâr kandedir
Zevku safâ bundadır
Aşka uyandır beni
Aşıka derler veli
Zevku tarab bundadır

Kimisi candan sever
Hizmetine pek giren
Kimi yanından kovar
İşte safa bundadır
zevku tarab bundadır

Kimi giyer abayı
Kimi giyer kefeni
Kimi sever Mevlâyı
İşte safa bundadır
Zevku tarab bundadır

Kimi giyer zerrin taç
Kimi bir pula muhtaç
Kimi yalın kimi aç
İşte safa bundadır
Zevku tarab bundadır

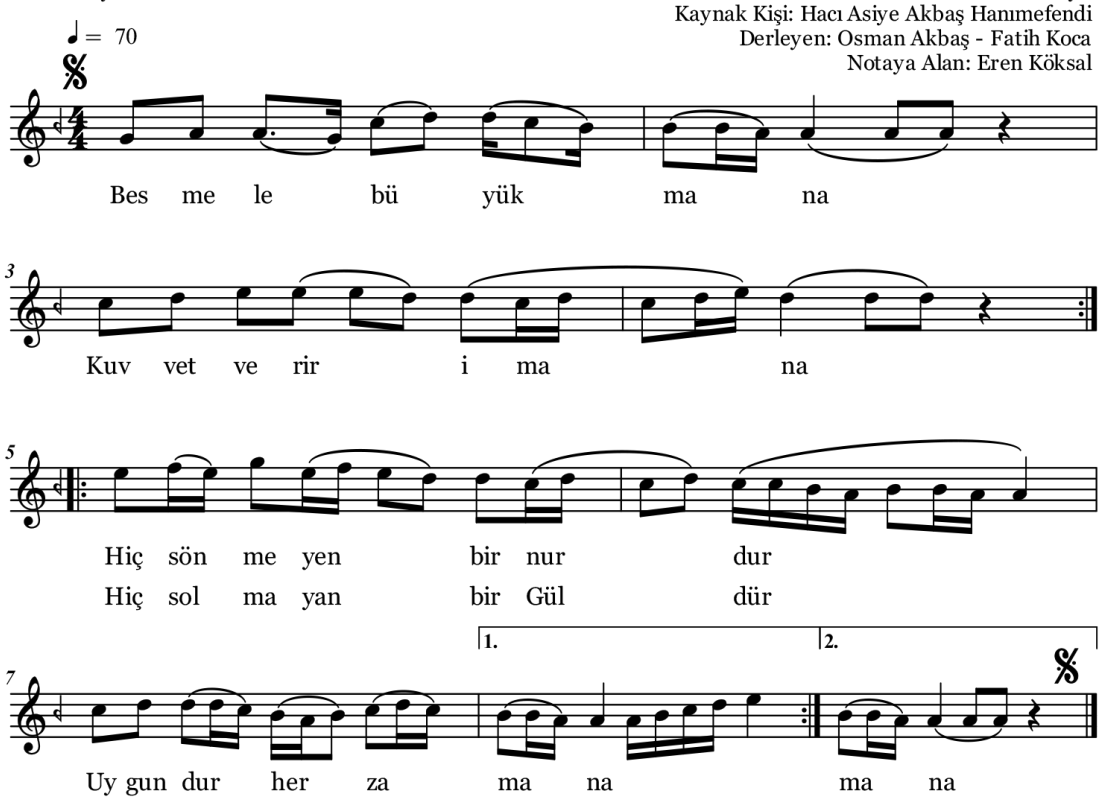
Kimi tahtında sultan
Kimi külhanda üryan
Kimi Mevlâya hayran
İşte safa bundadır
Zevku tarab bundadır

Kimi ağlar kim güler
Kimi gözyaşın siler
Kimi güler kim inler
Kimi ağlar kim güler
Zevku tarab bundadır

Uşşak İlâhî
Besmele

Usûl: Sofyan

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Besmele büyük mana
Kuvvet veriri imana
Hiç sönmeyen bir nurdur
Uygundur her zamana
Hiç solmayan bir güldür
Uygundur her zamana

Besmelesiz iş sakat
Besmele bir hakikat
Kalbimizin başıdır
Ayetin nakışıdır
Surelerin başıdır
Ayetin nakışıdır

Besmelede hikmet var
Çek Allahına yalvar
Ne muhteşem bir kelam
Unutturmasın mevlam
Ne muhteşem bir kelam
Unutturmasın mevlam

Cennetin anahtarı
Anınla söner narı
Gördüm akar önümden
Bal süt kevser ırmağı
Gördüm akar önümden
Bal süt kevser ırmağı
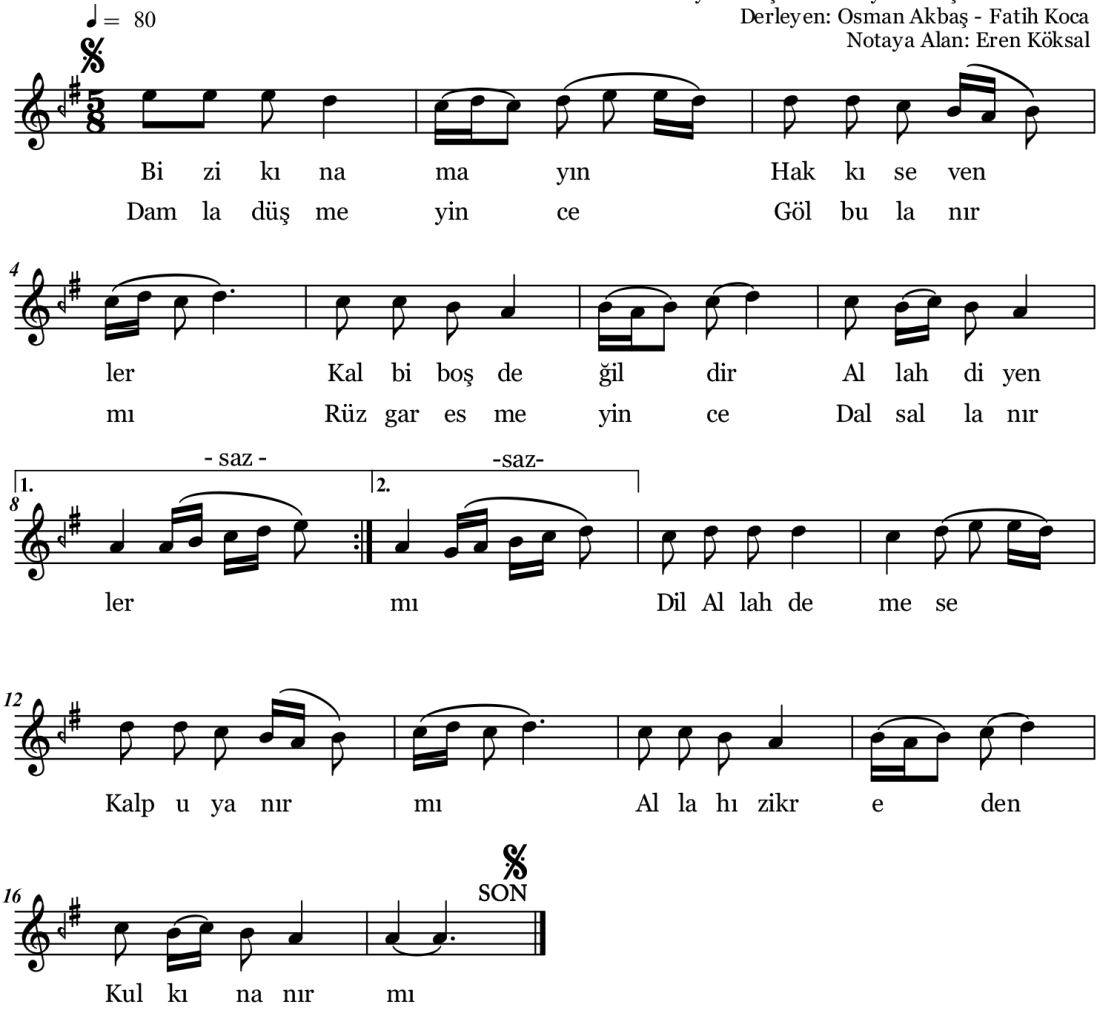
Dertlerin devasıdır
Kalplerin aynasıdır
Görünür Allah ordan
Ruhların gıdasıdır
Görünür Allah ordan
Ruhların gıdasıdır

Mümin çek besmeleyi
O halleder herşeyi
Yanık sesinle oku
Seherlerde sureyi
Yanık sesinle oku
Seherlerde sureyi

Hüseyni İlâhî
Bizi Kınamayın Hakkı Sevenler

Usûl: Türk Aksağı

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Bizi kınamayın Hakkı sevenler
Kalbi boş değildir Allah diyenler

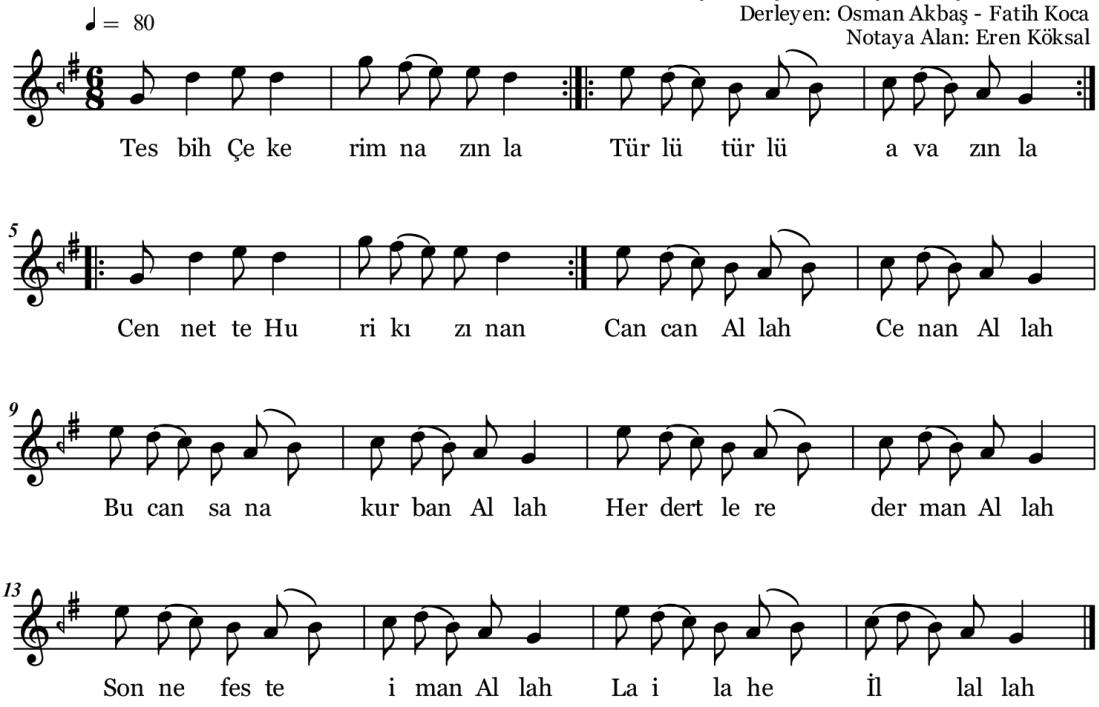
Damla düşmeyince göl bulanır mı ?
Rüzgar esmeyince dal sallanır mı ?

Dil allah demese Kalp uyanır mı ?
Allahı zikreden kul kınanır mı ?

Rast İlâhî
Can Can Allah Cenan Allah

Usûl: Yürük Semâî

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

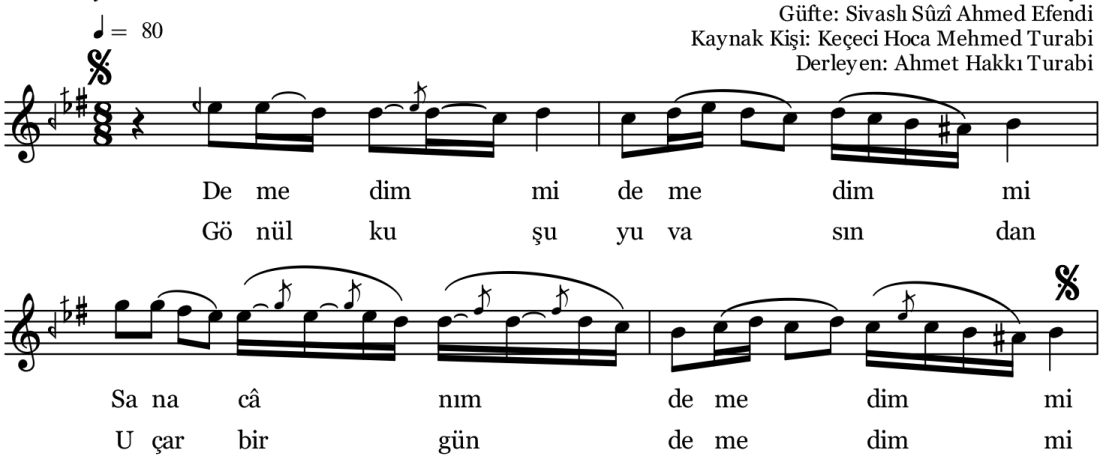

Tesbih çekerim nazınla
Türlü türlü avazınla
Cennette huri kızınan
Can Can Allah Cenan Allah
Bu can sana kurban Allah
Her dertlere Derman Allah
Son Nefeste İman Allah
La ilahe illallah

Hüzzam İlâhî
Demedim mi

Usûl: Düyek

Yöre: Amasya
Güfte: Sivaslı Sûzî Ahmed Efendi
Kaynak Kişi: Keçeci Hoca Mehmed Turabi
Derleyen: Ahmet Hakkı Turabi

Demedimmi, demedim mi?
Sana cânım demedimmi
Gönül kuşu yuvasından
Uçar birgün demedim mi?

Nedir bu dünyanın işi
Terket beyhude teşvişi
Eli kazmalı bir kişi
Kazar kabrin demedim mi?

Sana derim be hey sofi
Ki sende yok mu Hak havfi
Ecel celladı bir seyfi
Çalar bir gün demedim mi?

Ölüm demez yiğit koca
Gelir birgün ya bir gece
Kefen elinde bir hoca
Soyar seni demedim mi?

Yatma gafil eyle kıyam
Ölüm fikrin eyle müdam
Kıyamet gömleğin imam
Biçer bir gün demedim mi?
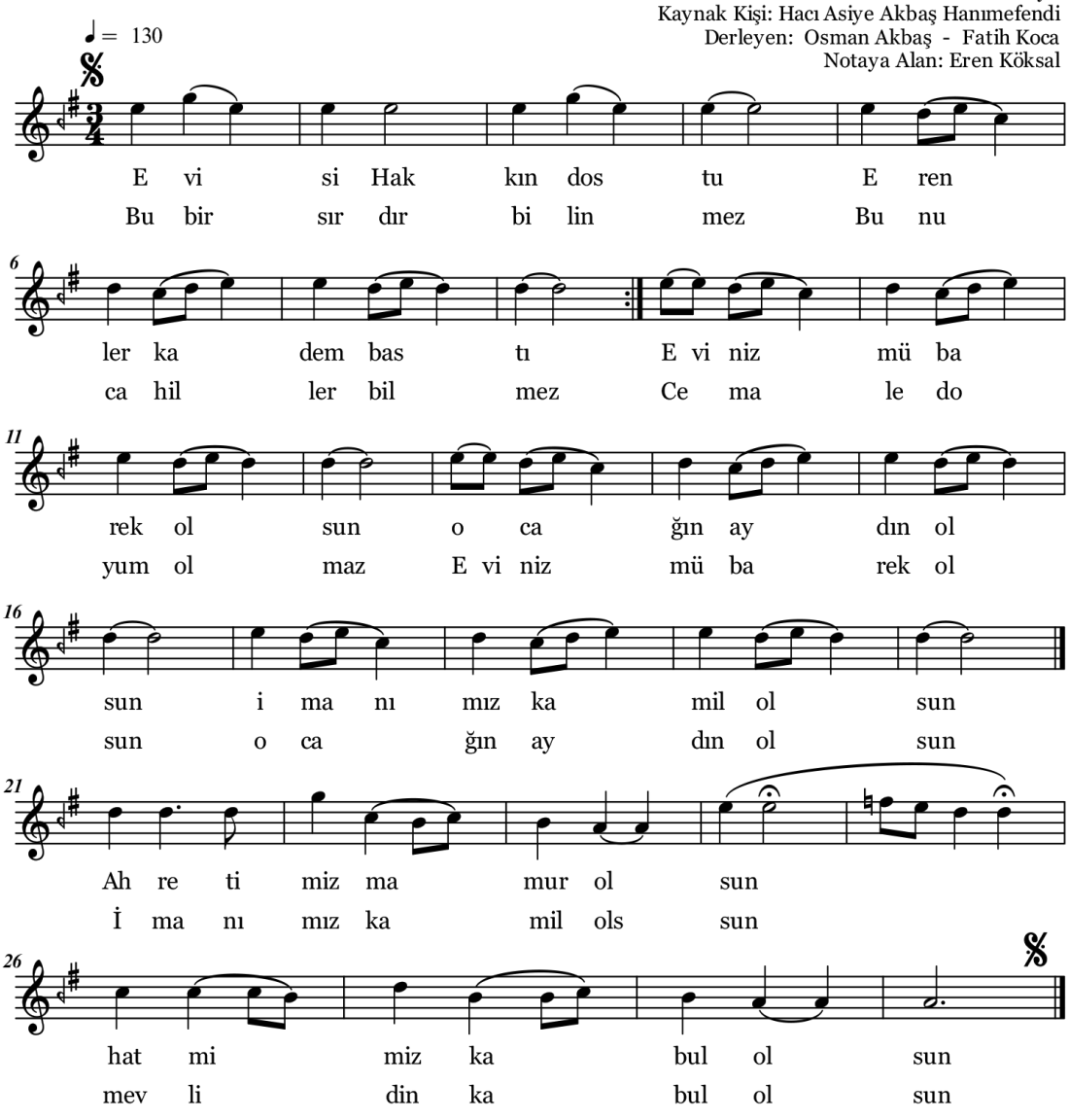
Göçeriz dünyadan Şahâ
Varırız kabre tenhaya
Gelir Münker Nekir Baba
Sorar sual demedim mi?

Dünya işinin ur terkin
Göç azığın eyle önden
Herkesin ameli kendin
Yakar bir gün demedim mi?

Hüseyni İlâhî
Evisi

Usûl: Semâî

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Evisi Hakkın Dostu
Erenler kadem bastı
Eviniz mübarek olsun
Ocağın aydın olsun
İmanımız kamil olsun
Ahretimiz mamur olsun
Hatmimiz kabul olsun

Bu bir sırdır bilinmez
Bunu cahiller bilmez
Cemale doyum olmaz
Eviniz mübarek olsun
Ocağın aydın olsun
İmanımız kamil olsun
Mevlidin kabul olsun
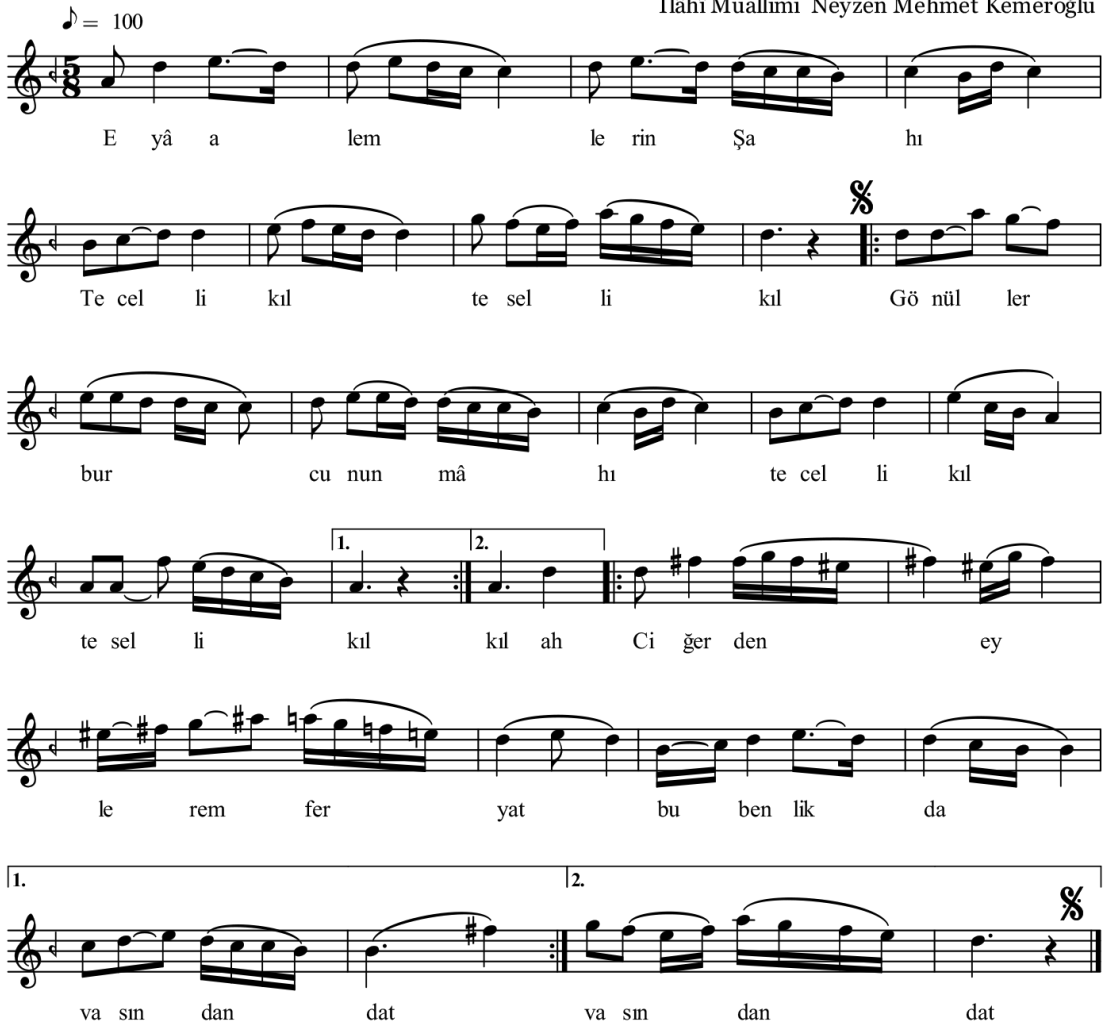
Burda durup nidelim
Durman tevhid edelim
İzin verin gidelim
Eviniz mübarek olsun
Ocağın aydın olsun
İmanımız kamil olsun
Mevlidin kabul olsun

*Güftenin ilk satırı esasen "Enisi Hakkın Dostu"dur. Yar, dost anlamlarına gelen "Enis" kelimesi sözlü gelenekte değişikliğe uğrayarak "Evisi" olmuştur.

Beyâtî İlâhî
Ey Âlemlerin Şâhı

Usûl: Aksak Semâî

Beste: Amasya Dârül Hilafetül Aliyye Medresesi
İlâhî Muallimi Neyzen Mehmet Kemeroğlu

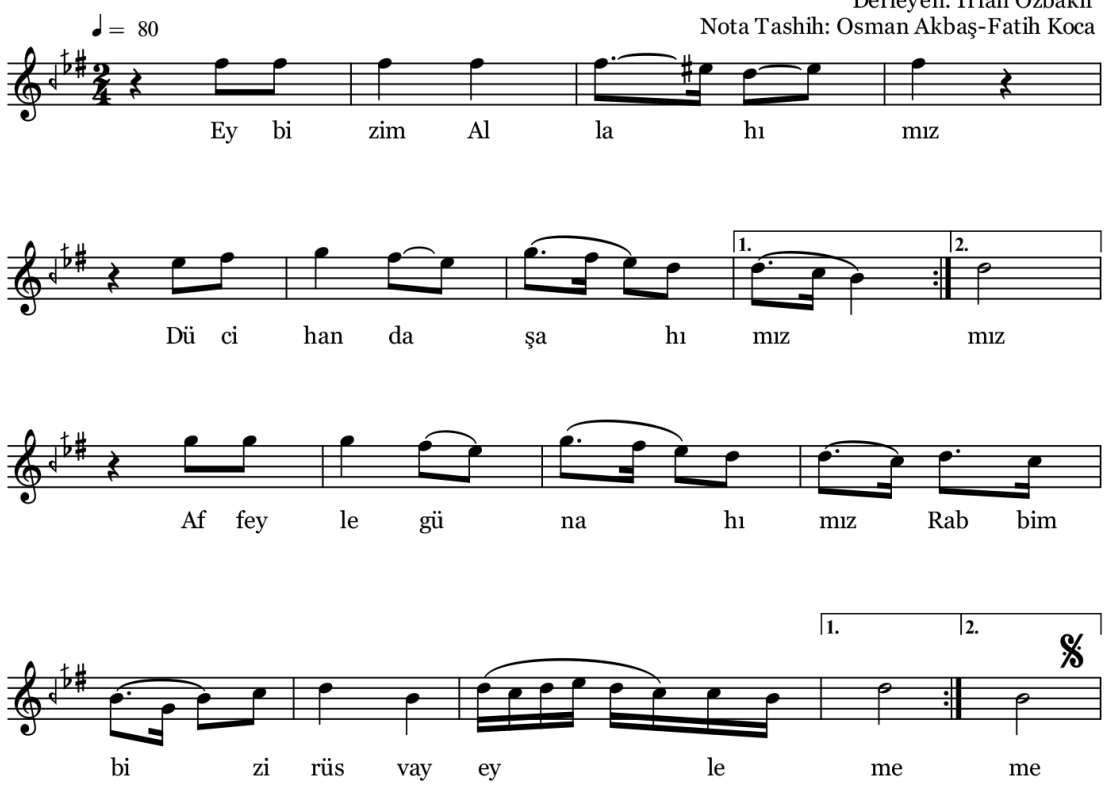
Eyâ âlemlerin Şâhı, Tecelli kıl teselli kıl
Gönüller burcunu Mâhı Tecelli kıl teselli kıl
Ciğerden eylerim feryat, Bu benlik davasından dat
İkilikten kılup azat, Tecelli kıl teselli kıl

*Bu ilahi Burhan Özbakır'dan alınmıştır.

Hüzzam İlâhî
Ey Bizim Allahımız

Usûl: Nim Sofyan

Yöre: Amasya
Derleyen: İrfan Özbakır
Nota Tashih: Osman Akbaş-Fatih Koca

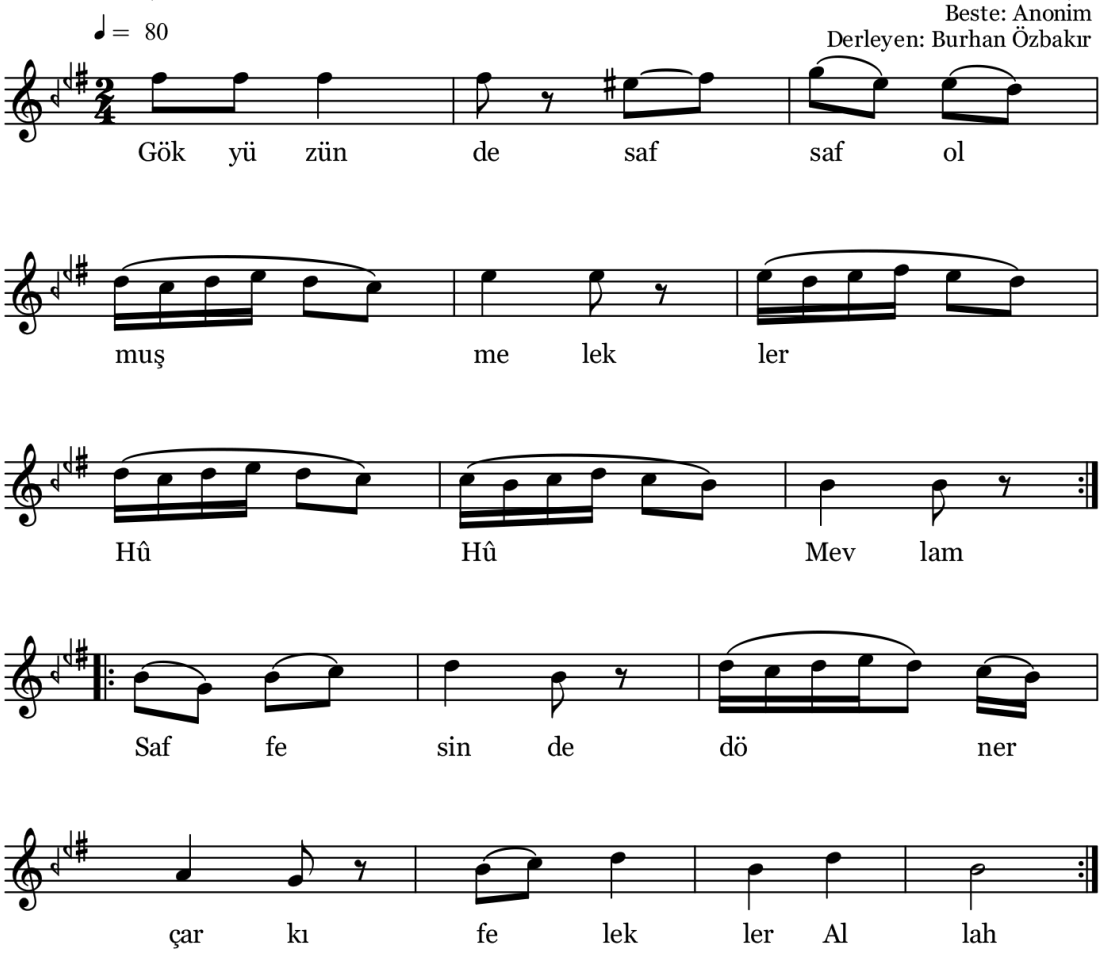
Âzâd eyle nârından
Ayırma dîdârından
Cennette Cemâlinden
Rabbim bizi mahrum eyleme
Cennette Cemâlinden
Rabbim bizi mahrum eyleme

Bu dünyada ölüm var
Ne gülecek hâlim var
Ahrette suâlim var
Rabbim bizi mahrum eyleme
Ahrette suâlim var
Rabbim bizi mahrum eyleme

Segâh Ramazan İlâhîsi
Gökyüzünde Saf Saf Olmuş

Usûl: Nim Sofyan

Yöre: Amasya
Beste: Anonim
Derleyen: Burhan Özbakır

Gökyüzünde saf saf olmuş melekler
Saffesinde döner çarkı felekler

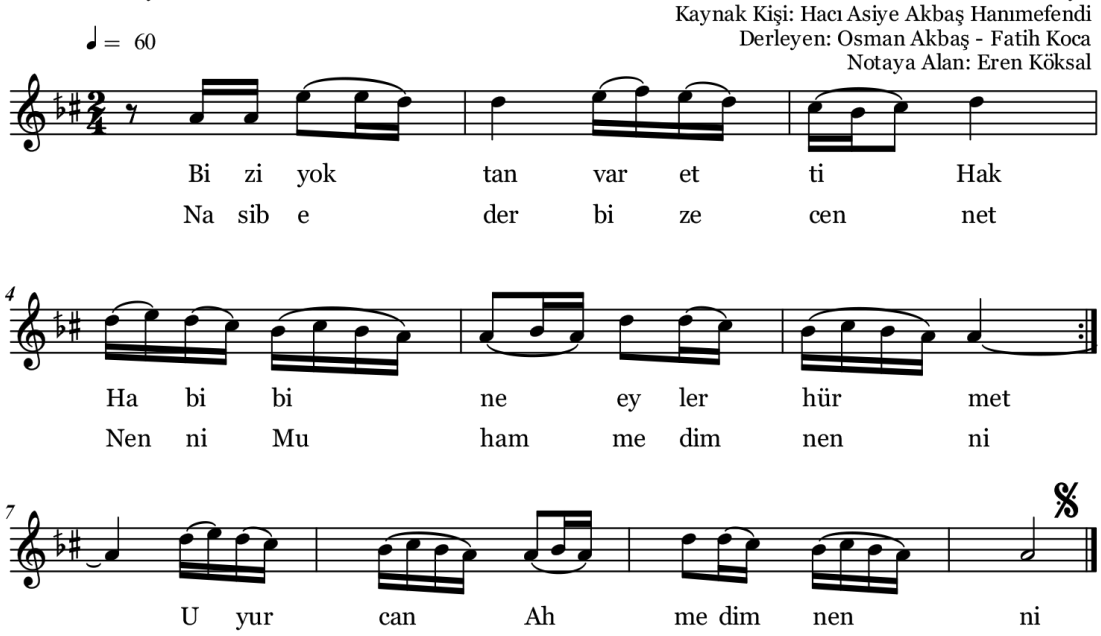
Bu ayda kabul olur dilekler, Hû Mevlam
Hoş geldin, hoş geldin Şehri Ramazan. Allah

Âzâd eyle nârından ayırma dîdârından
Cennette Cemâlinden bizi mahrûm eyleme

Hicaz Ninni
Bizi Yoktan Var Etti

Usûl: Nim Sofyan

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

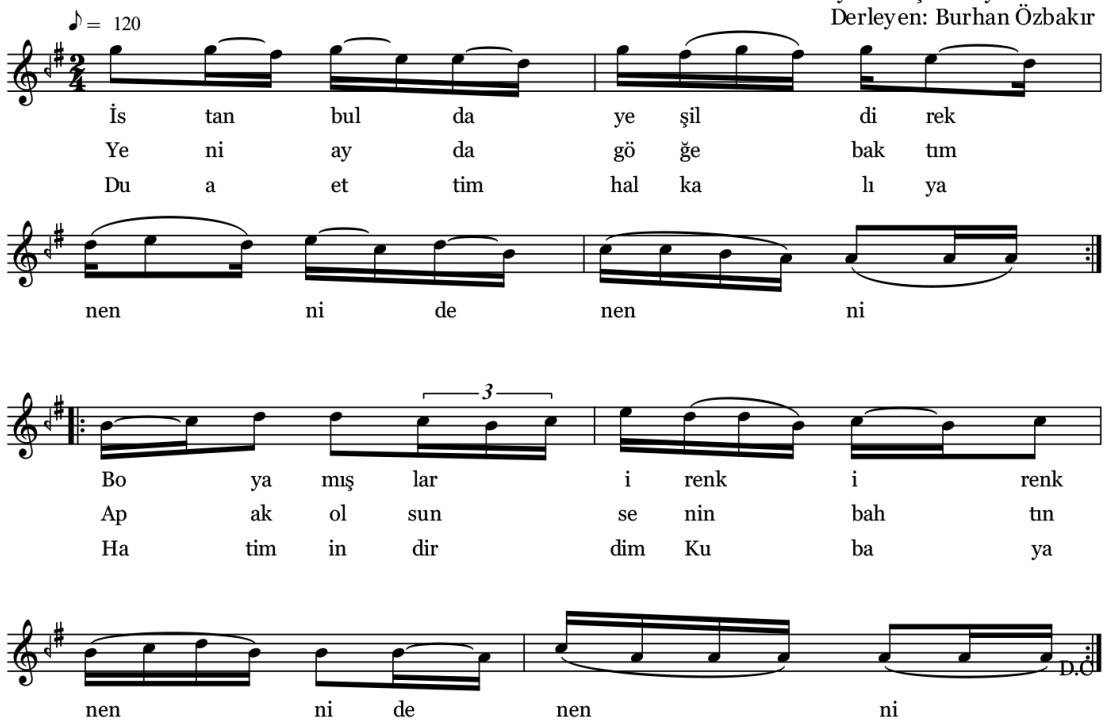

Biz yoktan var etti
Hak habibine eyler hürmet
Nasip eder bize cennet
Nenni Muahmmedim nenni
Uyur can Ahmedim nenni

Nevâ Ninni
İstanbul'da Yeşil Direk

Usûl: Nim Sofyan

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Ulviye Özbakır
Derleyen: Burhan Özbakır

İstanbul'da yeşil direk
Boyamışlar irenk irenk
Amasya'da şu Akbilek
Himmet etsin yavruma, ninni

Yeni ayda göğe baktım
Ap ak olsun senin bahtım
Pîr İlyas'a üç mum yaktım
Himmet etsin yavruma, nenni

Duâ ettim Halkalı'ya
Hatim indirdim Kuba'ya
Gayrı şefaat Hudâ'ya
Himmet etsin yavruma, nenni

Gökyüzünde nûrdur doğar
Berekettir yere yağar
Hızırpaşa'da kurtboğan
Himmet etsin yavruma, nenni
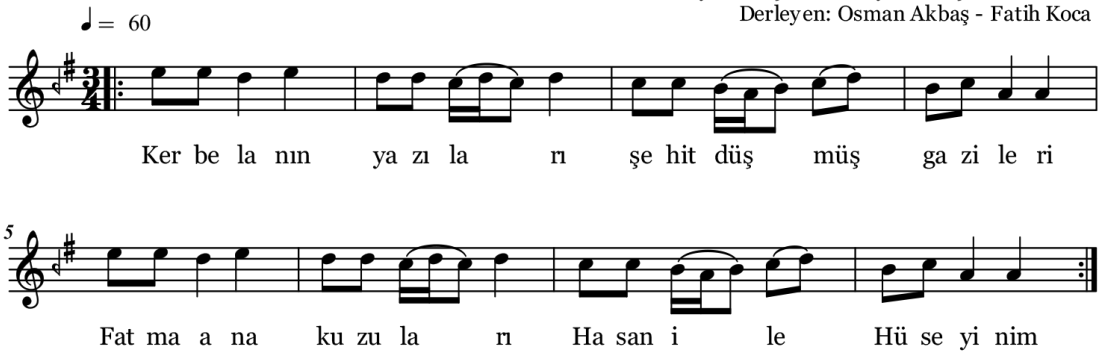
Gurbetteyim her yer yalan
Bir a'sâm var bir de abam
Büyük evliyâ Serçoban
Himmet etsin yavruma, nenni

Yavrum gözleri kara
Kundak sardım dualarla
Camide Şeyh Zekeriyyâ
Himmet etsin yavruma, nenni

Hüseyni Mersiye
Kerbela

Usûl: Semâî

Yöre: Amasya Güfte:Şah Hatayi
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca

Kerbelanın yazıları Şehit düşmüş gazileri
Fatma ana kuzuları Hasan ile Hüseyinim

Kerbelaya uğrayalım Kanlı ciğer doğrayalım
Yana yana ağlayalım Hasan ile Hüseyinim

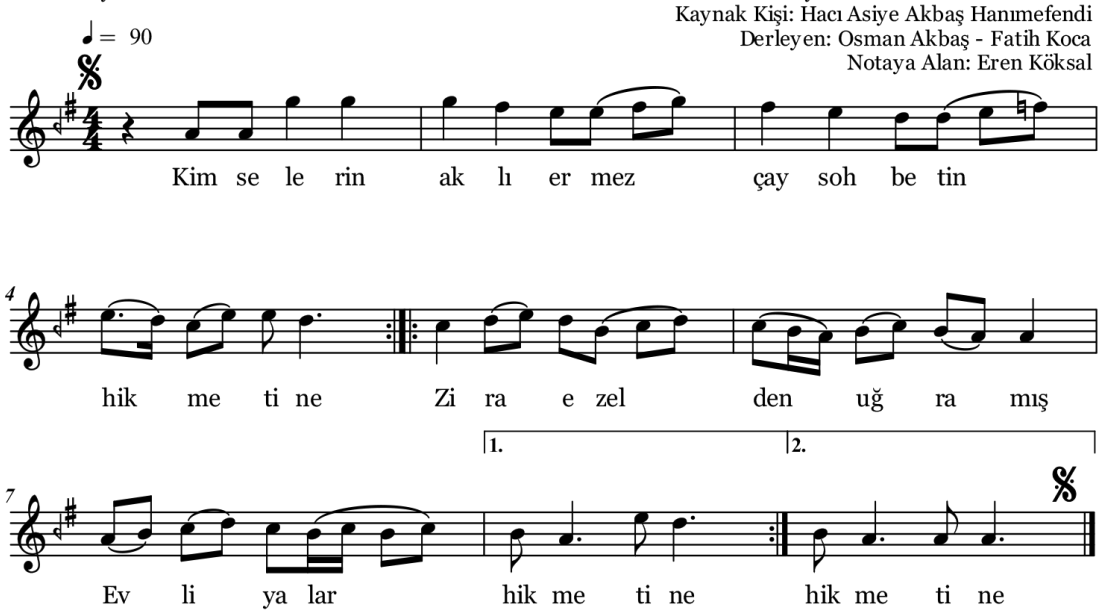
Şah Hüseyin attan düştü O yezidler kanın içti
Zalim düşman kanın içti Hasan ile Hüseyinin

*Güftenin aslı Şah Hatayi'ye aittir. Sözlü gelenekte değişikliğe uğramıştır.

Gerdaniye İlâhî
Kimselerin Aklı Ermez

Usûl: Sofyan

Yöre: Amasya Güfte:Hoca Ahmet Yesevî
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Kimselerin aklı ermez çay sohbetin hikmetine
Zira ezelden uğramış evliyalar hikmetine

Lezzetini içen bilir bu meclise gelen bilir
Türlü hikmet saçan bilir Dolar bu çay sohbetine

Lezzeti kevser şarabı abad eder ol harabı
Gönülden hikmetin tadı dolar bu çay sohbetine

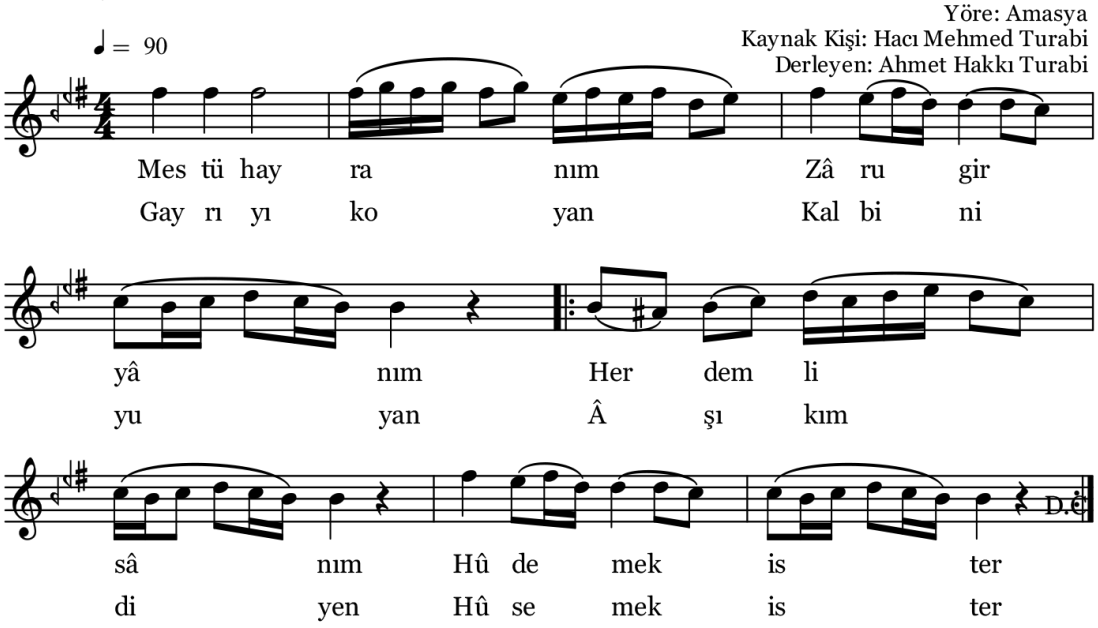
Kısa söyle çoban yeter söz Pîr'indir dileyen tutar
Aşk kervanı bulmuş katar dolar bu çay sohbetine

*Bu ilâhî Mevlidin Merhaba bahrinden sonra okunur.

Segâh İlâhî
Mestü Hayranım

Usûl: Sofyan

Güfte: Kuddûsî
Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Mehmed Turabi
Derleyen: Ahmet Hakkı Turabi

Mestü hayranım Zâru giryanım
Her dem Lisanım Hû demek ister

Gözümden yaşlar akmaya başlar
Cümle kurt kuşlar Hû demek ister

İrfan isteyen ihsan isteyen
Canân isteyen Hû demek ister

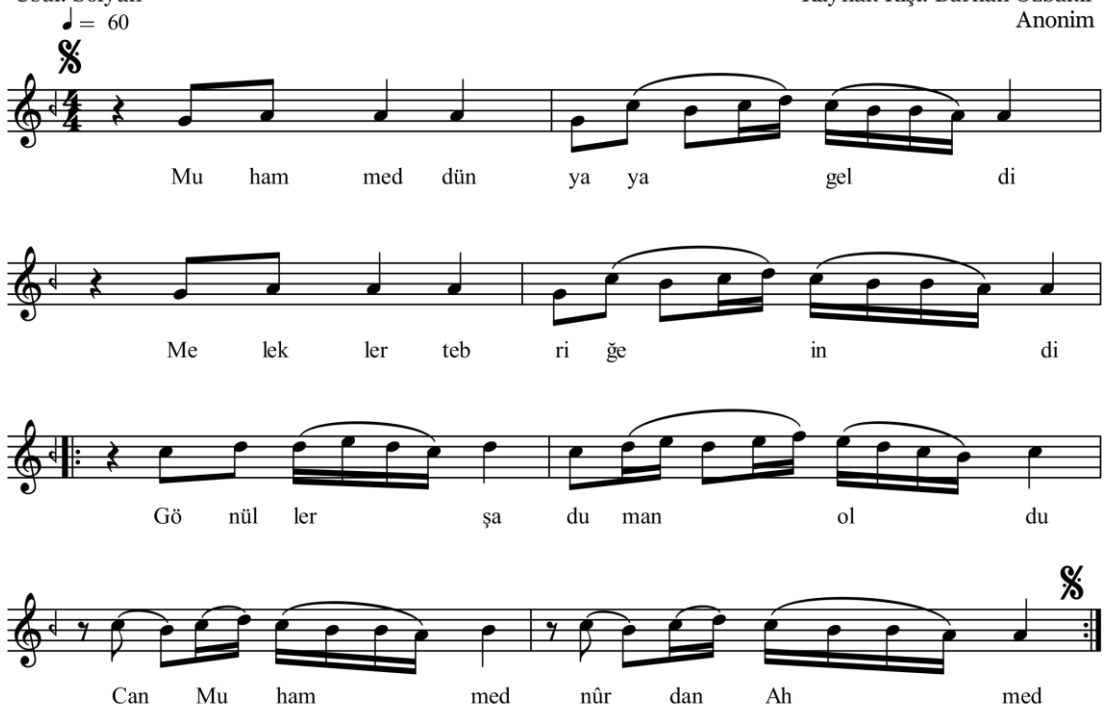
Gayrıyı koyan kalbini yuyan
Âşıkım diyen Hû demek ister

Hû ism-i Azam Hû Hû der hocam
Kuddusî müdâm Hû demek ister

Uşşak İlâhî
Muhammed Dünyaya Geldi

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Burhan Özbakır
Anonim

Usûl: Sofyan

Muhammed dünyaya geldi
Melekler tebriğe indi
Gönüller şaduman oldu
Can Muhammed Nûrdan Ahmed
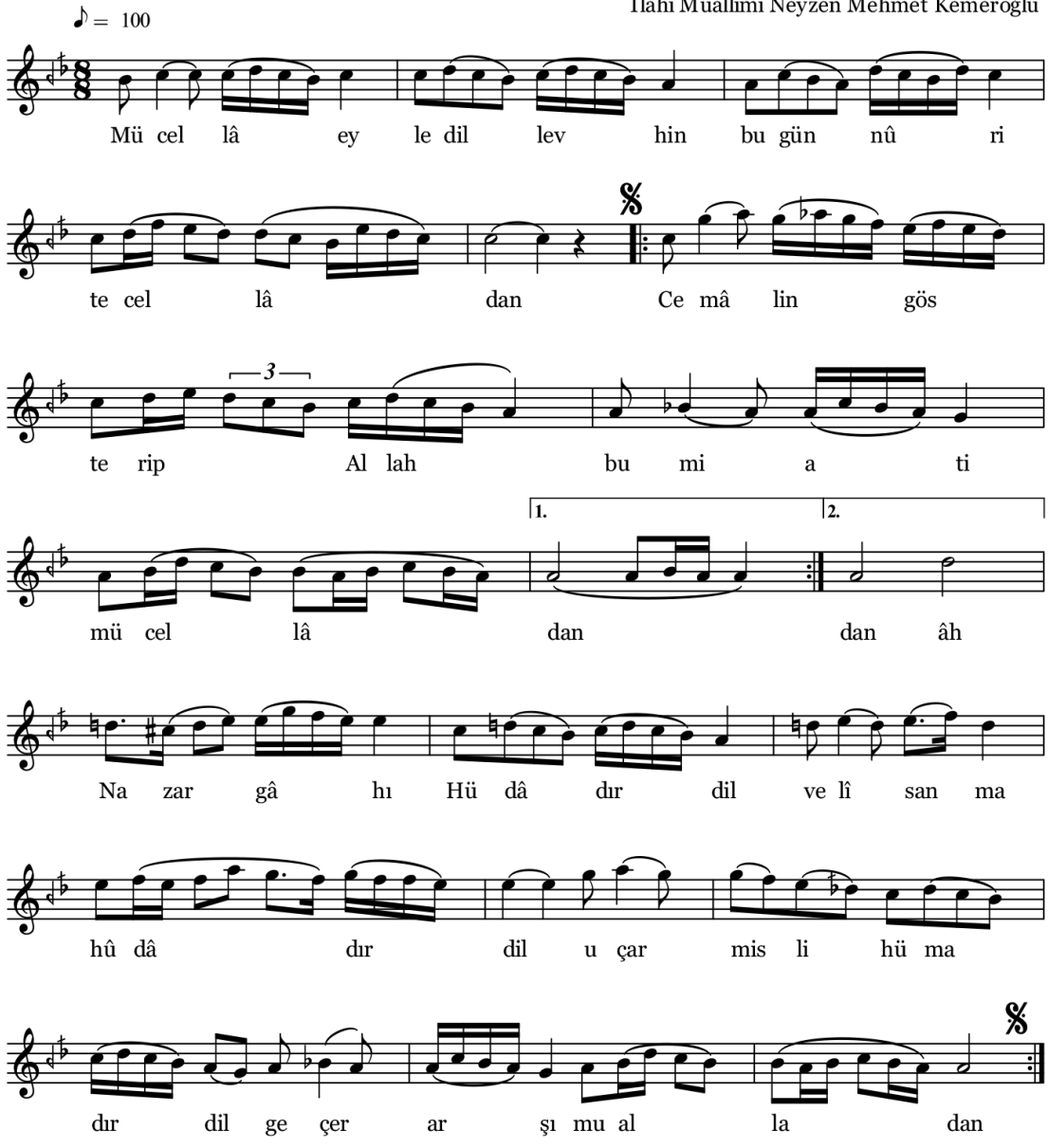
Dileriz Hâkdan inâyet
Umarız senden şefâat
Son nefesde hem selâmet
Can Muhammed Nûrdan Ahmed

Kırk yaşına girdi Ahmed
Peygamber oldu Muhammed
Hem donandı sekiz Cennet
Can Muhammed Nûrdan Ahmed

Sabâ İlâhî
Mücellâ Eyle Dil Levhin

Usûl: Düyek

Beste: Amasya Dârül Hilafetül Aliyye Medresesi
İlâhî Muallimi Neyzen Mehmet Kemeroğlu
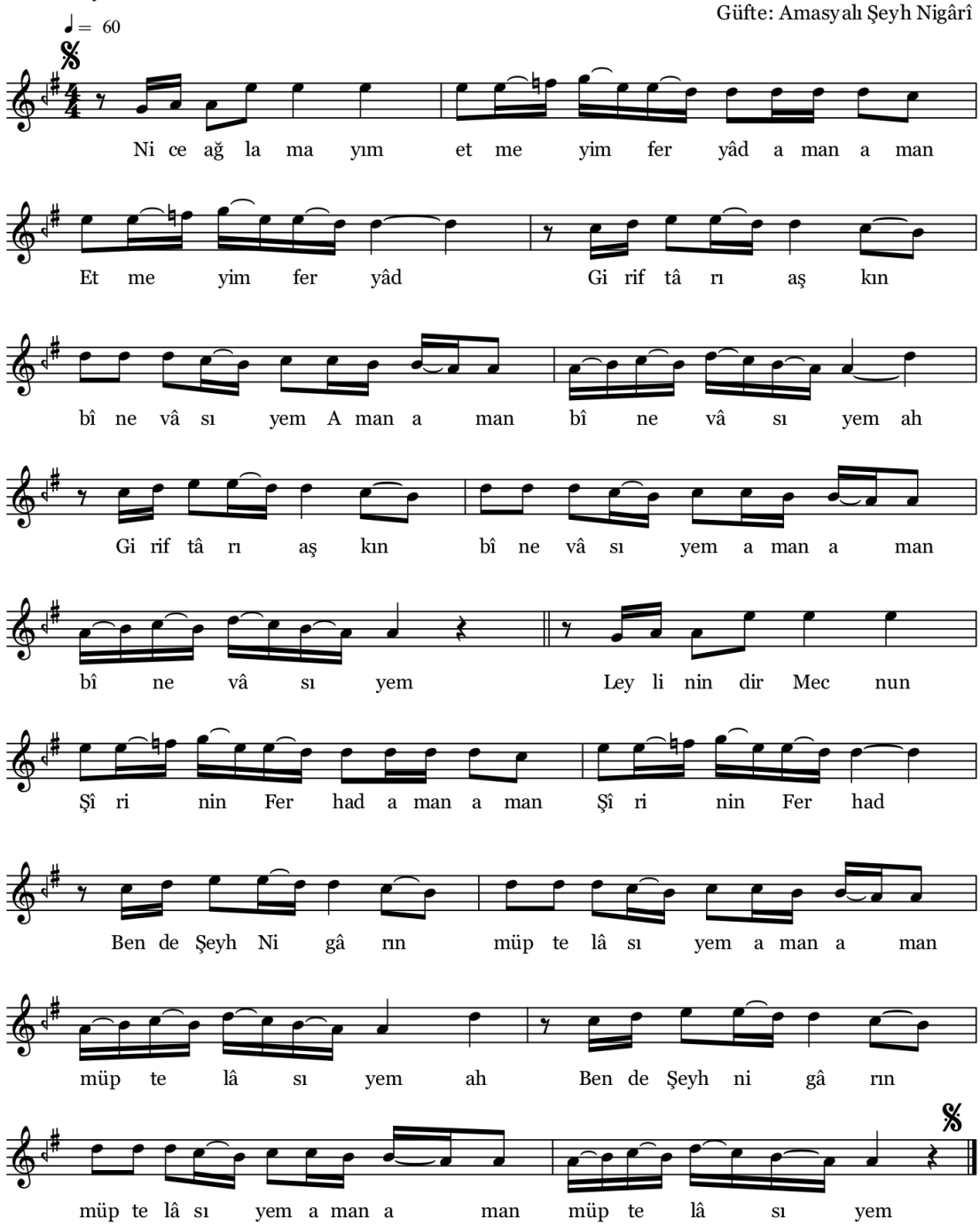

Mücellâ eyle dil levhin, bugün nûrî tecellâdan
Cemâlin gösterip Allah, bu minâtı mücellâdan
Nazargâhı hüdadır dil, veli sanma hüdâdır dil
Uçar misli hümâdır dil, geçer arşı muallâdan

Bu ilâhî Burhan Özbakır'dan alınmıştır.

Hüseynî İlâhî
Nice Ağlamayım

Usûl: Sofyan

Beste: Anonim
Güfte: Amasyalı Şeyh Nigârî

Hüseyni İlâhî-Nice Ağlamayım
-2-

Nice ağlamayım, etmeyim feryad aman, aman, etmeyim feryad
Giriftar-ı aşkın, bînevasıyem aman, aman, bînevasıyem.
Leyli'nindir Mecnun, Şirin'in Ferhat aman, aman, Şirin'in Ferhat.
Ben de Şeyh Nigar'ın, müptelasıyem aman, aman, Müptelasıyem.

Neylerem dünyayı, neylerem malı aman, aman, neylerem malı.
Neylerem keşmiri, neylerem şalı aman, aman, neylerem şalı.
Ben divane oldum, aşkın pâmâli aman, aman, aşkın pâmâli.
Server-i Hüba'nın, bir gedâsıyem aman, aman bir gedâsıyem.
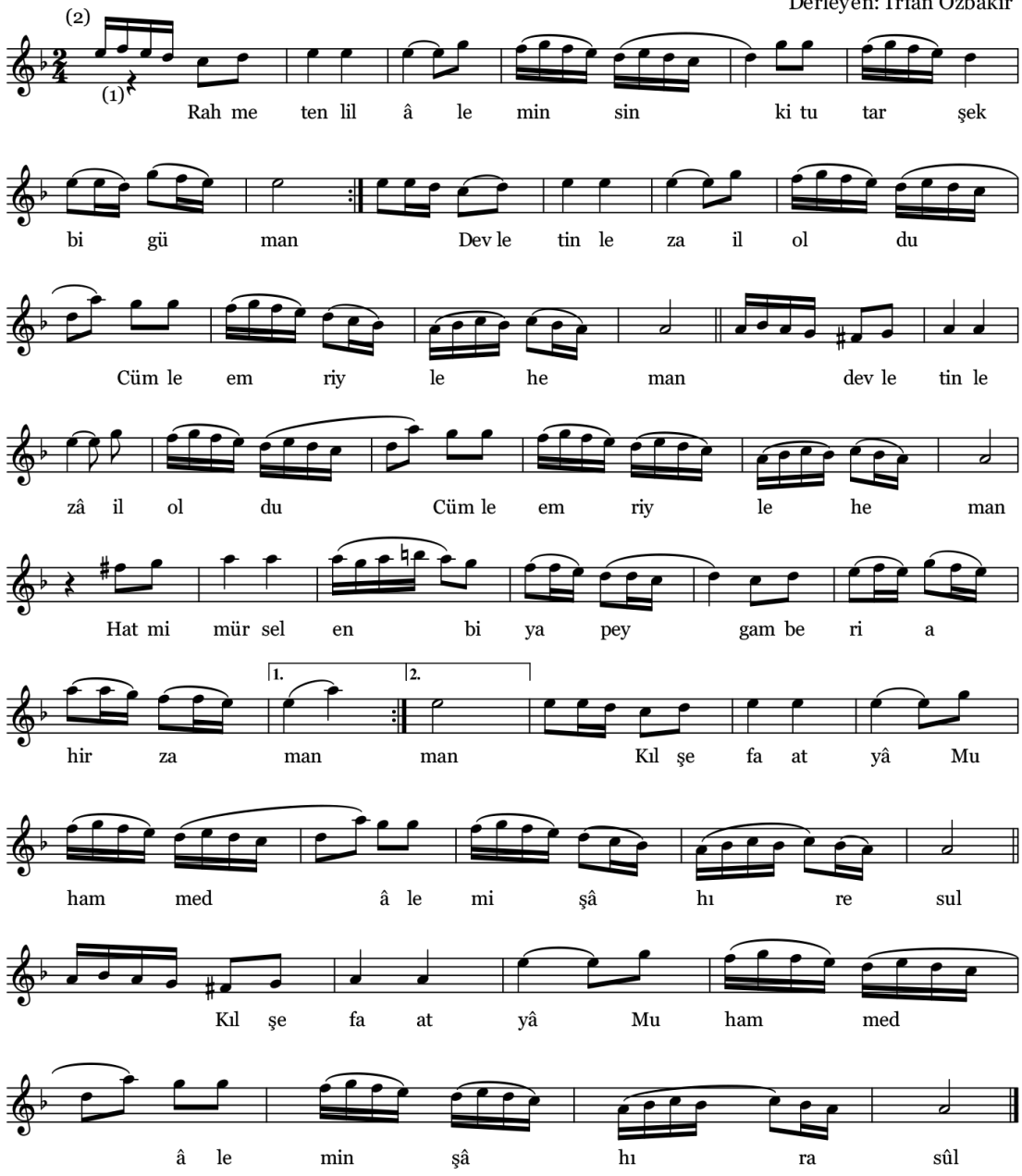
Halka-i rindânın çalarım na'yın aman, aman çalarım na'yın
Giriftâr-ı aşkın çekerem yayın aman, aman çekerem yayın
Tanımazam mezhep bilmezem âyin aman, aman bilmezem âyin
Kilisâ-i aşkın Mesihâsıyem aman, aman Mesihâsıyem

Ey Seyyid Nigari, ey aşk-ı tûyan aman, aman, ey aşk-ı tûyan.
Ey âşık-ı şeyda, ey kâr-ı efgân aman, aman, ey kâr-ı efgan.
Karûban-ı aşka, Benem sarûban aman, aman, Benem sarûban
Leyli'nin Mecnu'nun, Rehnümasiyem aman, aman, Rehnümasiyem.

Kürdî İlâhî
Rahmeten lil Âleminsin

Usûl: Sofyan

Yöre: Amasya
Derleyen: İrfan Özbakır

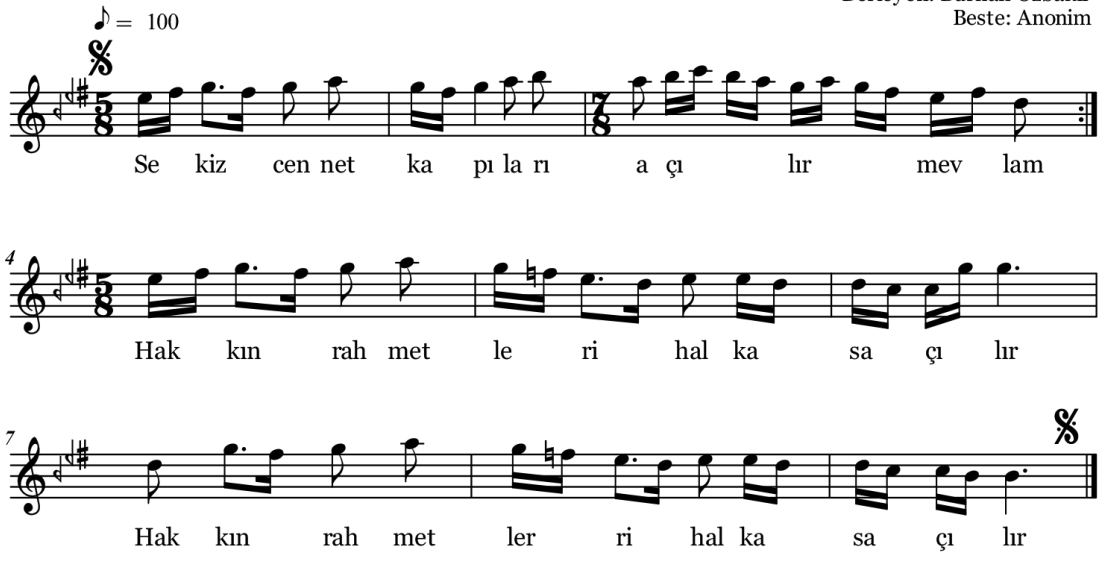

Rahmeten lil âleminsin kim tutar şek bî gümân
Devletinle zâil oldu cümle emriyle hemân
Hatm-i mürsel enbiyâ peygamber-i âhir zaman
Kıl şefâat yâ Muhammed âlem-i şâh-ı rasûl

Segâh Ramazan İlâhîsi
Teravih Kılana

Usûl: Türk Aksağı & Devr-i Hindi

Yöre Amasya
Derleyen: Burhan Özbakır
Beste: Anonim

Sekiz Cennet kapıları açılır (Mevlâm)
Hakk'ın rahmetleri halka saçılır
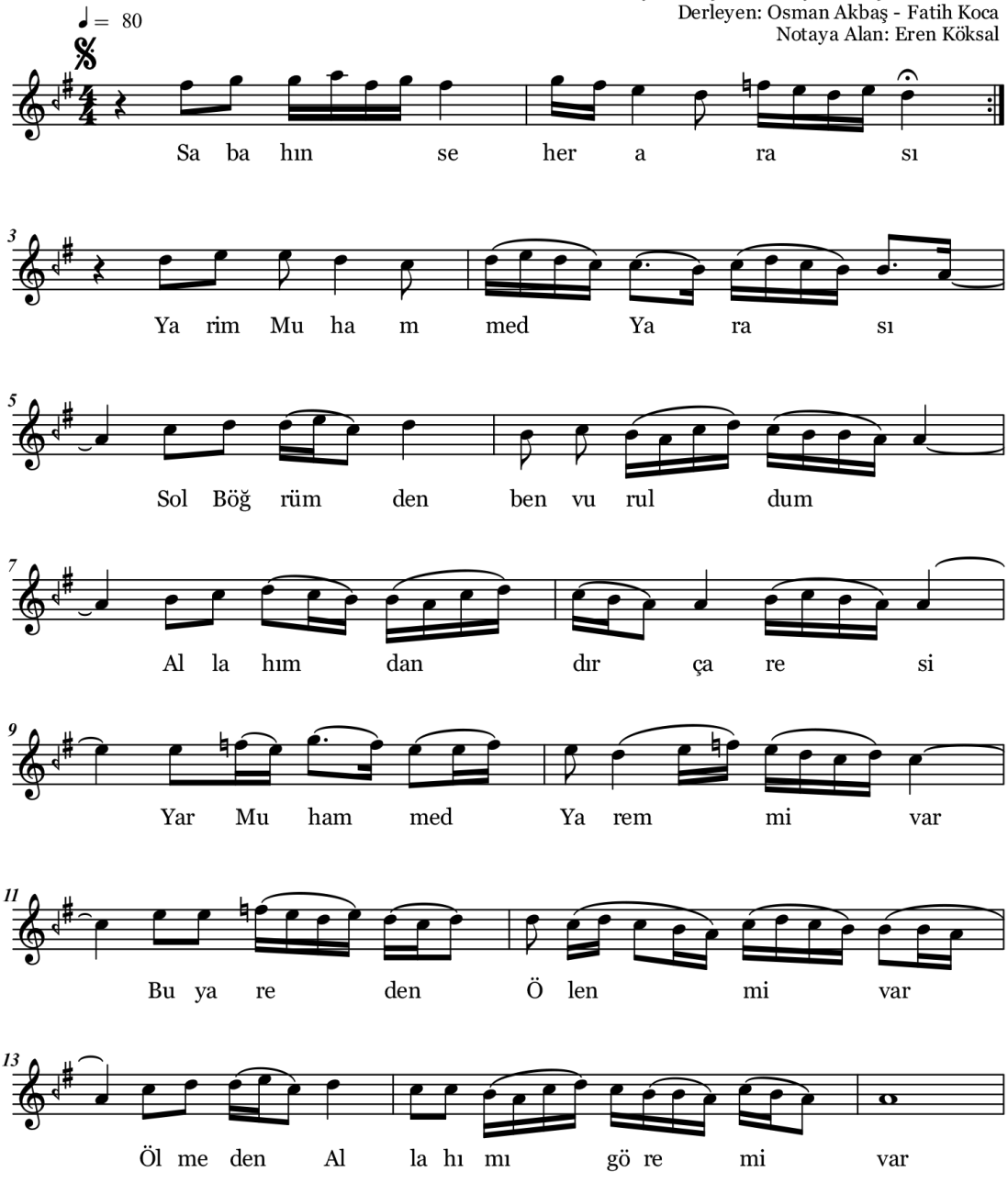
Teravih kılana hulleb içirir (Mevlâm)
Hakk'ın rahmetleri halka saçılır

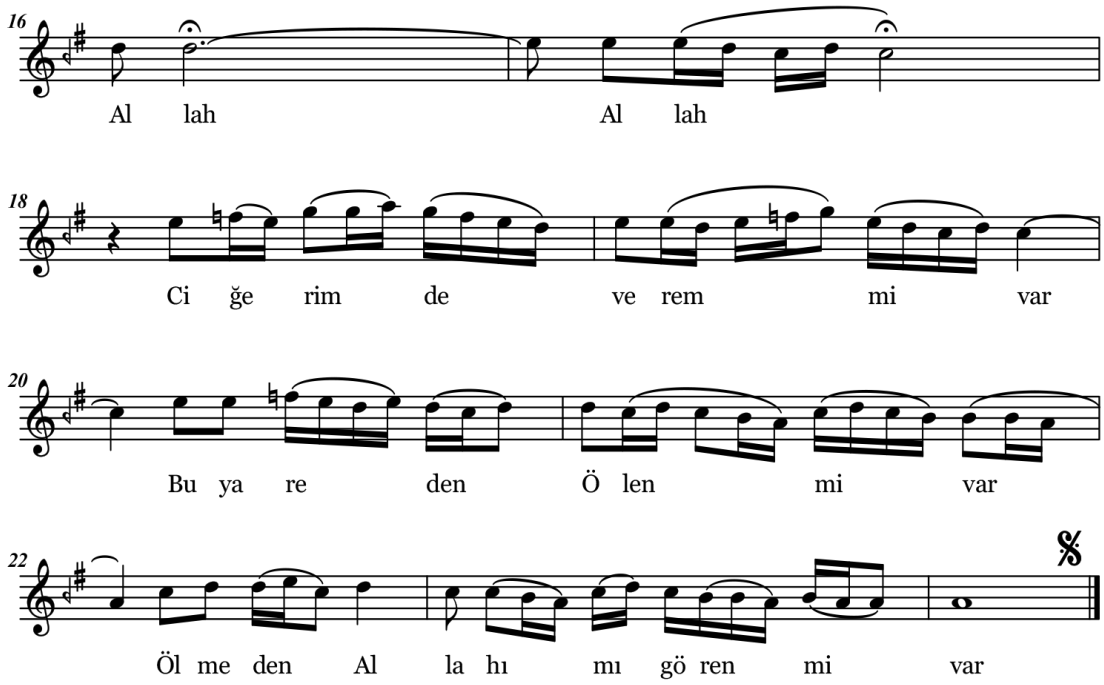
Teravih kılanın köşkü yücedir (Mevlâm)
Bunda yoksun ise anda yücedir

Hüseyni İlâhî
Sabahın Seher Arası

Usûl: Sofyan

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Sabahın seher arası
Yarim Muhammed yarası
Sol Böğrümden ben vuruldum
Allah'ımdandır çaresi

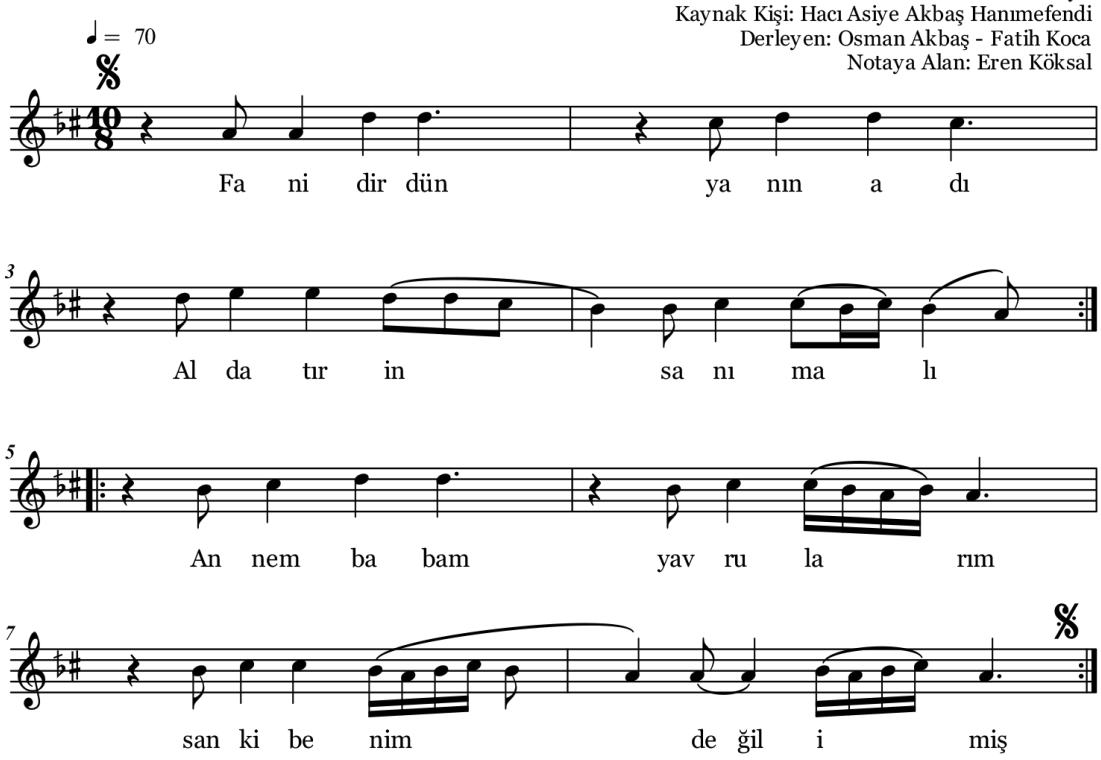
Yar Muhammed yarem mi var
Bu yareden ölen mi var
Ölmeden Allah'ımı gören mi var
Allah Ciğerimde verem mi var
Bu yareden ölen mi var
Ölmeden Allah'ımı gören mi var

Seherde gördüğüm nuru
Yarim Muhammed'in gülü
Yareme ektiler külü
Yar Muhammed yaremmi var

Hicaz İlâhî
Sanki Benim Değil İmiş

Usûl: Aksak Semâî

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Fanidir dünyanın adı
Aldatır insanı malı
Annem babam yavrularım
Sanki benim değil imiş

Ne istersem gelmez elden
Çünkü yazılmış ezelden
Çıkardılar beni evden
Sanki benim değil imiş

Çıkardılar beni evden
Yavrularım hem gelmeden
Cansız ata bindirdiler
Yalnız kabre gönderdiler
Hemen kabre gönderdiler

Beyaz kefenim biçilir
Tenim ortaya açılır
Mirasçılar mal bölüşür
Sanki benim değil imiş

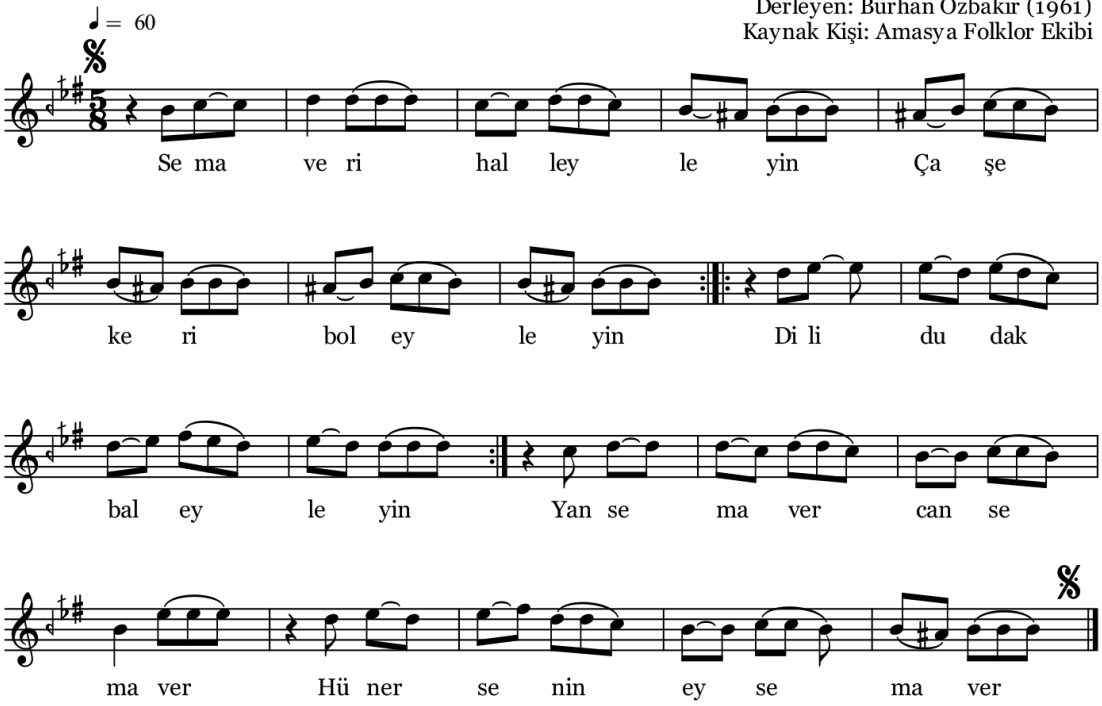
Dağlar taşlar dolaştım
Yiyip gezip su içtiğim
Güzel güzel konuştuğum
Sanki benim değil imiş

Gidiyorum geri gelmem
Ne olacak halim bilmem
Emzirip büyüttün annem / yavrum
Sanki benim değil imiş
Bu dünya hep yalan imiş

Hüzzam İlâhî
Semaver

Usûl: Türk Aksağı

Yöre: Amasya
Derleyen: Burhan Özbakır (1961)
Kaynak Kişi: Amasya Folklor Ekibi

Semaveri halleyleyin
Çay, şekeri bol eyleyin
Dil ü dudak bal eyleyin
Yan semâver can semâver
Hüner senin ey semâver

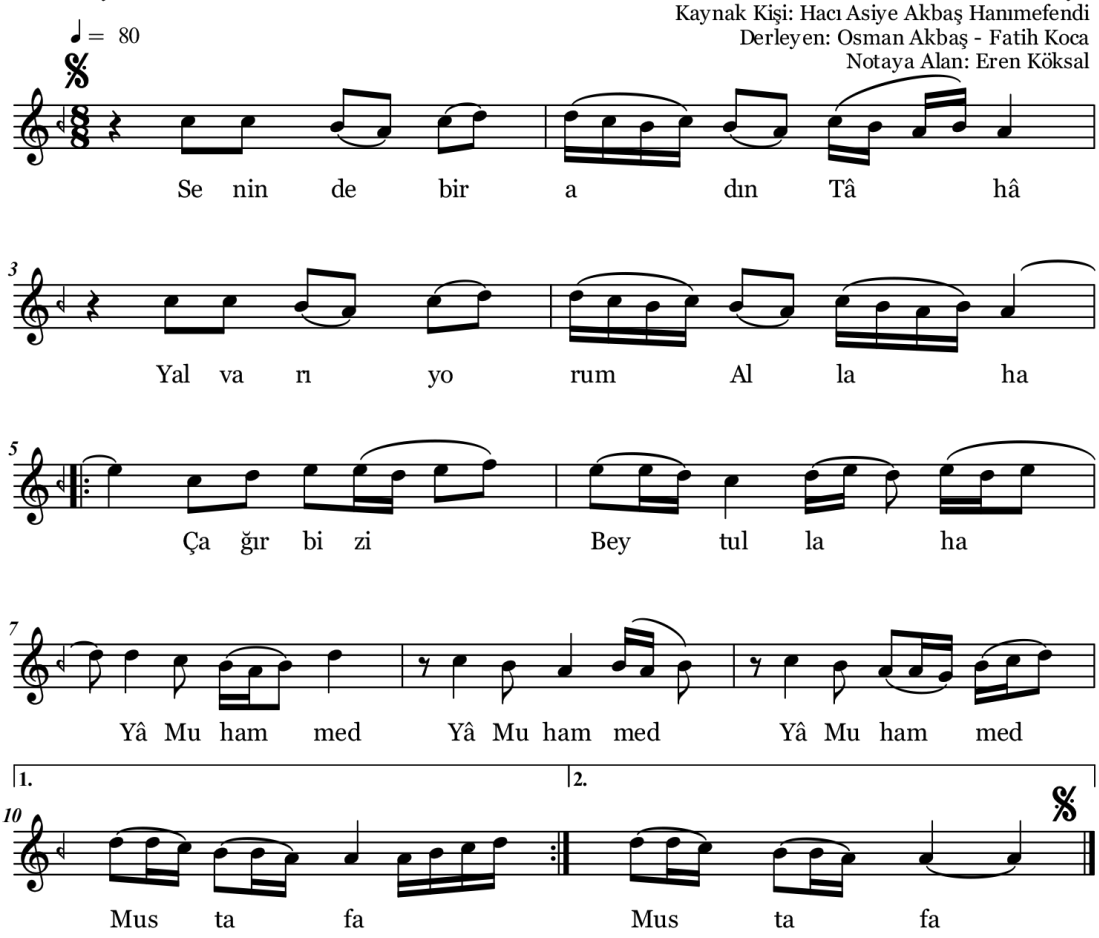
Semâveri alıştırın
Maşa ile karıştırın
Küskünleri barıştırın
Yan semâver can semâver
Hüner senin ey semâver

Semâverin musluğu var
İçenlere dostluğu var
Çoban gibi ıslığı var
Yan semâver can semâver
Hüner senin ey semâver

Uşşak İlâhî
Senin de Bir Adın Tâhâ

Usûl: Düyek

Yöre: Amasya
Kaynak Kişi: Hacı Asiye Akbaş Hanımefendi
Derleyen: Osman Akbaş - Fatih Koca
Notaya Alan: Eren Köksal

Senin de bir adın Tâhâ
Yalvarıyorum Allah'a
Çağır bizi Beytullah'a
Yâ Muhammed Mustafa

Çağır bizi de gelelim
Kabeyi biz de görelim
Lebbeyk diyerek dönelim
Yâ Muhammed Mustafa

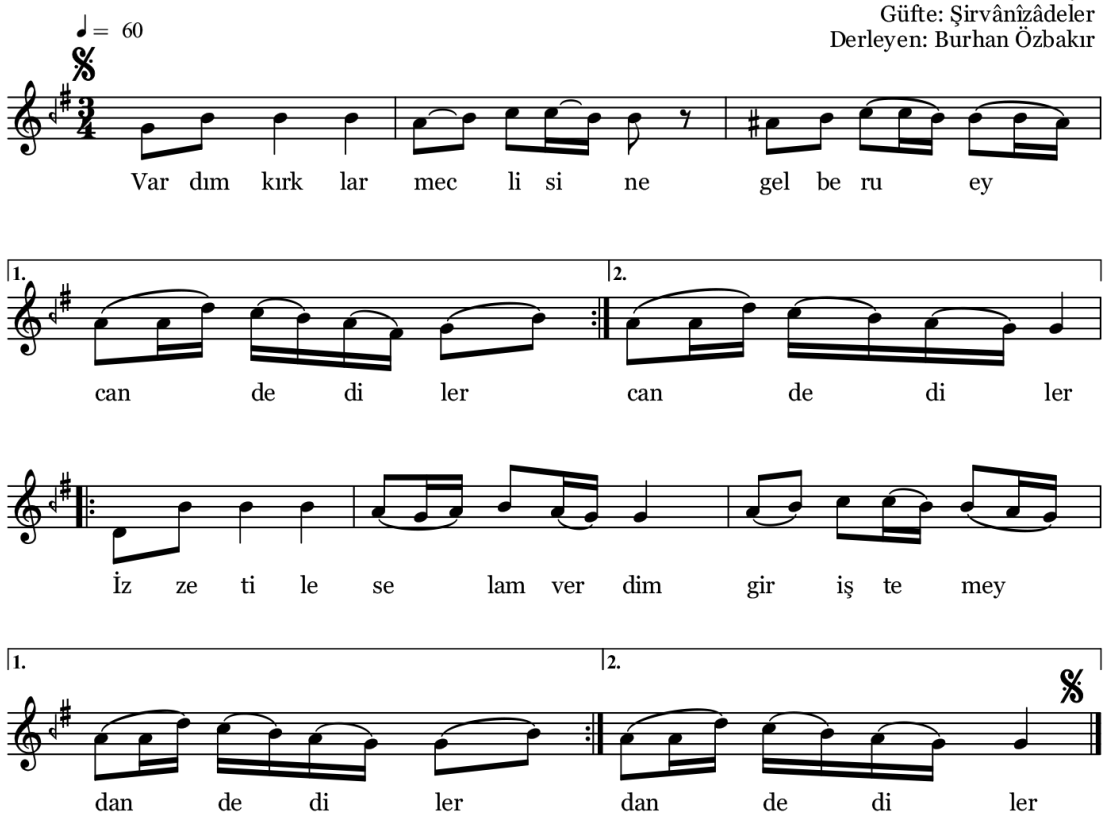
Ne goncayım ne de gülüm
Aşkınla öten bülbülüm
Çok çile çekmiş bir kulum
Yâ Muhammed Mustafa

Çağır bizi de gelelim
Kâbeyi biz de görelim
Eşiğine yüz sürelim
Yâ Muhammed Mustafa

Rast İlâhî
Vardım Kırklar Meclisine

Usûl: Semai

Yöre: Amasya
Güfte: Şirvânîzâdeler
Derleyen: Burhan Özbakır

Kırklar ayağa durdular
Yanlarından yer verdiler
Önünde sofra serdiler
Lokmamıza ban dediler

Kırkların yolu doğrudur
Varalım kalbin arıdır
Gelişin kanden beridir
Söyle be ey can dediler

Kalk meydanda semâ oyna
Silinsin kalp olsun ayna
Kırk yıl bu kazanda kayna
Olasın insan dediler

İlâhî, Hacı Asiye Akbaş Hanım efendinin okuyuşundan Fatih Koca ve Osman Akbaş tarafından tashih edilmiştir